

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS
HUMANITARINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
ISTORIJOS KATEDRA

Ričardas Jaramičius

KAUNO BASŲJŲ KARMELITŲ VIENUOLYNAS 1772–1845 M.

Magistro baigiamasis darbas

Vidurio Rytų Europos ir Lietuvos istorijos studijų programa, valstybinis kodas 621V21002

Istorijos studijų kryptis

Vadovas prof. dr. Vaida Kamuntavičienė

(Moksl. laipsnis, vardas, pavardė)

(Parašas)

(Data)

Apginta doc. dr. Rūta Eidukevičienė

(Fakulteto/studijų instituto dekanas/direktorius)

(Parašas)

(Data)

Kaunas, 2018

TURINYS

SANTRAUKA.....	2
SUMMARY	3
ĮVADAS.....	4
1. BASIEJI KARMELITAI IR JŲ ĮSIKŪRIMAS KAUNE	15
1.1. Basų karmelitų ordino istorija. Vienuolijos regula	15
1.2. Lietuvos Šv. Kazimiero basų karmelitų provincijos įkūrimas	22
1.3. Kauno parapija ir vienuolijos XV–XVIII a.	27
1.4. Basų karmelitų vienuolijos įsikūrimas Kaune	30
2. KAUNO BASŲJŲ KARMELITŲ VIENUOLIAI IR JŲ SIELOVADA	33
2.1. Kauno basieji karmelitai: kunigai ir broliai	33
2.2. Vienuolyno biblioteka	40
2.3. Brolijos, špitolė, mokykla.....	47
2.4. Atlaidai ir pamaldos	51
3. KAUNO BASŲJŲ KARMELITŲ VIENUOLYNO ANSAMBLIS	54
3.1. Šv. Kryžiaus bažnyčia	54
3.2. Vienuolyno namas.....	60
4. KAUNO BASŲJŲ KARMELITŲ MATERIALINĖ PADĖTIS	64
4.1. Kačiūniškės palivarkas	64
4.2. Vienuolyno aplinka ir jurisdikta. Pajamos ir išlaidos	68
IŠVADOS.....	72
ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS	75
PRIEDAI	80

SANTRAUKA

KAUNO BASŲJŲ KARMELITŲ VIENUOLYNAS 1772–1845 M.

Katalikiškosios reformos metu į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštystę (LDK) atvyko įvairių naujai įkurtų ar reformuotų vienuolių atstovų. Vieni iš tokių buvo basieji karmelitai, kurie LDK pasiekė XVII a. 3 dešimtmetyje. XVIII a. buvo sparčiausios basųjų karmelitų vienuolijos plėtros Lietuvoje laikotarpis. XVIII a. pr. pirmieji šio ordino vienuoliai atvyko į Kauną. Iš pradžių mieste buvo įkurta vienuolių rezidencija, 1731 m. ji gavo užbaigto konvento statusą. Iki 1770–1772 m. basieji karmelitai rezidavo prie Šv. Elijo bažnytelės. Vėliau vienuolija, atlikusi mainus su miesto magistratu, persikėlė į už miesto esantį Kaunakiemį, prie Šv. Kryžiaus bažnyčios. Šioje vietoje vienuoliai gyveno iki vienuolyno uždarymo 1845 m. Darbe tiriamas laikotarpis, kai basieji karmelitai rezidavo prie Šv. Kryžiaus bažnyčios. Darbo tikslas – ištirti Kauno basųjų karmelitų vienuolyno ir Šv. Kryžiaus bažnyčios istoriją 1772–1845 m. Šiam tikslui pasiekti išsikeliama uždaviniai: 1. aptarti basųjų karmelitų charizmą; 2. pristatyti basųjų karmelitų vienuolijos atsikėlimą į Kauno miestą; 3. išnagrinėti Kauno basųjų karmelitų vienuolių-kunigų, vienuolių-brolių bei klierikų biografijas, dėmesį telkiant į jų geografinę vietą, socialinę kilmę, išsilavinimą, išskiriant pasižymėjusius Kauno konvento vienuolius; 4. išanalizuoti Kauno basųjų karmelitų vienuolyno bibliotekoje saugotų knygų rinkinius; 5. išryškinti prie vienuolyno veikusių religinių brolių bei špitolės veiklą; 6. aptarti Kauno basųjų karmelitų vienuolyno ir Šv. Kryžiaus bažnyčios meninę vertę; 7. išnagrinėti vienuolyno materialinę būklę.

Nors Kauno konventas savo dydžiu gerokai nusileido kitiems ankščiau LDK įkurtiems basųjų karmelitų vienuolynams, tačiau užėmė svarbią vietą Kauno miesto ir jo apylinkių gyvenime bei Lietuvos Šv. Kazimiero basųjų karmelitų provincijos veikloje. 1821 m. Kauno konvente įsteigus noviciatą pradėti ruošti būsimieji ordino vienuoliai. Prie vienuolyno veikė religinės brolijos (Švč. Marijos Škaplierinės ir Šv. Juozapo), špitolė. Tai rodo, kad basieji karmelitai nebuvo nuo pasauliečių atsiribojusi religinė bendruomenė. Vienuolynui taip pat priklausė Kačiūniškės palivarkas.

SUMMARY

THE MONASTERY OF KAUNAS BAREFOOT CARMELITES FROM 1772 TO 1845

At the time of the Catholic Reform, a number of newly established or reformed congregations came in the Grand Duchy of Lithuania. Some of these were Barefoot Carmelites, whom reached the Grand Duchy of Lithuania in the third decade of the 17th century. 18th century was the main period of the development of the Barefoot Carmelites congregation in Lithuania. At the beginning of 18th century the first monks of this Order came to Kaunas. At first a congregation residence was founded in the city, which, from the year 1731, received the status of a completed convent. The Barefoot Carmelites resided at St. Elijah's Church up to year 1770– 1772. Later, the congregation after the exchange with the city magistrate, moved to Kaunakiemis, outside the city, near the Holy Cross Church. Monks lived in this place until the closure of the monastery in 1845. The thesis will examine the period when the Barefoot Carmelites resided at Holy Cross Church. The aim of the paper is to investigate the history of Barefoot Carmelites Monastery of Kaunas and the Holy Cross Church from 1772 to 1845.

To achieve this goal, the following tasks are set:

1. To discuss the charisma of Barefoot Carmelites;
2. To present a migration of Barefoot Carmelites Monastery to Kaunas city;
3. To study the biographies of monks-priests, monks-brothers and ordinands of Kaunas Barefoot Carmelites by paying attention to their geographical, social origin, education and distinguishing the more famous monks who lived in the Kaunas Convent;
4. To analyze the book collection stored in the library of Barefoot Carmelites Monastery of Kaunas;
5. To highlight the activities of religious brotherhoods and sanctuary functioning at the monastery;
6. To discuss the artistic value of Barefoot Carmelites Monastery of Kaunas and the Holy Cross Church;
7. To examine the material condition of the monastery.

Although the Kaunas Convent was smaller in its size in comparison with already established Barefoot Carmelites monasteries by the Grand Duchy of Lithuania, but it had an important place in the life of the Kaunas city and its surroundings, and in the province activities of Barefoot Carmelites of St. Casimir of Lithuania. After establishment of the Noviciate in Kaunas Convent in 1821, the future monks of the Order had been qualified. Religious brotherhoods (St. Mary's Scapular and St. Joseph) and sanctuary were functioning at the monastery. This shows that Barefoot Carmelites were not religious community isolated from the laity. Kačiūniškė Folwark also was owned by the Monastery

IVADAS

Tyrimo problema. Būtų sunku įsivaizduoti Viduramžių ar Naujųjų amžių Europos miestą be jame ar jo apylinkėse įsikūrusio vienuolyno. Vienuolijos buvo ir yra vienos esminių krikščioniškojo gyvenimo dalyvių. Jei parapijų tinklas turėjo garantuoti tikinčiųjų bendruomenės egzistavimą ir tikėjimo praktikos palaikymą, tai tikėjimo tiesų skleidimas ir gilinimas, ypač atokesnėse ar didesnėse parapijose, buvo vienuolių rūpestis.¹ Neretai vienuolių ordinas įsikurdavo tam tikroje vietovėje vedinas konkrečių tikslų. Žvelgiant į Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės (LDK) istoriją matyti, kad, pavyzdžiui, pranciškonų bei dominikonų vienuoliai rūpinosi Lietuvos krikšto reikalais, o jau vėlesniais amžiais į LDK atvykę jėzuitų vienuoliai siekė ginti katalikų tikėjimą, diegė švietimo sistemą. Kitaip tariant, kiekviena vienuolija atspindi savo epochos poreikius ir kiekviena jos reforma yra sąlygota gyvenimo paskatų.² Visa tai rodo, kad vienuolijos nebuvo nuo visuomenės atsiribojusios religinės bendruomenės. Priešingai, daugelis vienuolių palaikė glaudžius ryšius tiek su miestu, tiek su kitapus vienuolyno sienų gyvenančiais žmonėmis. Apibendrinant vienuolynų veiklą Viduramžiais ir Naujaisiais laikais galima konstatuoti, kad vienuoliai perrašinėdavo knygas, klausydavo išpažinčių, mokydavo, patardavo dvasiniuose dalykuose, o iš vienuolyno po apylinkes dažnai plisdavo agrokultūriniai patobulinimai, kulinariniai receptai ir medicininės žinios.³

Šiame darbe nagrinėjama vieno konkretaus vienuolyno istorija tam tikru laikotarpiu – Kauno basųjų karmelitų vienuolyno ir Šv. Kryžiaus bažnyčios istorija 1772–1845 m. Tai vienas iš dvasinio gyvenimo židinių, rususių Kauno apylinkėse XVIII a.–XIX a. pirmojoje pusėje. Nors darbe nagrinėjamas laikotarpis nuo XIX a. 8 deš., tačiau basųjų karmelitų istorija Kaune prasidėjo dar XVIII a. pradžioje, jiems čia įsikūrus. 1770–1772 m. basieji karmelitai keitė savo rezidavimo vietą ir atsikėlė prie Šv. Kryžiaus (Šv. Kryžiaus atradimo) bažnyčios. Tuo metu ši teritorija dar nepriklausė Kauno miestui ir vadinosi Kaunakiemio kaimu.

Vienuolynui Kaune netrūko sukrėtimų. Tik įsikūrus teko patirti Šiaurės karo, nederliaus ir maro epidemijos, nuo kurios stipriai nukentėjo miestas, sunkumus.⁴ Nagrinėjant vienuolyno istoriją XVIII–XIX a. sandūroje būtina atsižvelgti į politinį ir istorinį to meto kontekstą. Po Trečiojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo didelė Lietuvos dalis su Vilniaus ir Žemaitijos

¹ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, sudarė Vytautas Ališauskas (Vilnius: Aidai, 2006), 87.

² Tojana Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003), 27.

³ Irena Vaišvilaitė, „Vienuolynų kelias“, *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, sudarė Rūta Janonienė, Dalia Klajumienė (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998), 6–7.

⁴ Rasa Varsackytė, „Juodoji mirtis XVI–XVIII a. Kaune“, *Kauno istorijos metraštis* 12 (2012), 33.

vyskupijomis atiteko Rusijos imperijai. Prasidėjo Katalikų Bažnyčios priespaudos ir persekiojimo šimtmetis.⁵ Carinės Rusijos užimtose teritorijose stengiasi perimti Bažnyčios kontrolę, ją atriboti nuo Romos. 1801–1825 m. caras Aleksandras I tęsė Jakaterinos II metodus ir 1801 m. įsteigė Romos Katalikų kolegiją, į kurios veiklą negalėjo kištis net Šventasis Sostas.⁶ Per šią kolegiją buvo tikimasi visiškai kontroliuoti Katalikų Bažnyčios veiklą.

Dar vienas įvykis, sukrėtęs Lietuvą, yra 1812 m. Napoleono kariuomenės žygis į Maskvą. Dalis prancūzų kariuomenės žygiavo per Kauno apylinkes, netoli miesto buvęs basųjų karmelitų vienuolynas bei Šv. Kryžiaus bažnyčia buvo nusiaubti. Vėliau, po 1830–1831 m. sukilimo numalšinimo, carinės Rusijos valdžios represijos vis dažniau buvo nukreipiamos į katalikiškus vienuolynus. Dėl 1831 m. prasidėjusios choleros epidemijos metu karmelitų vienuolyno patalpos buvo paverstos ligonine. Basieji karmelitai vėliau dar grįžo į vienuolyną, bet jau neilgam, nes 1836–1837 m. jis vėl paverstas ligonine. Mažėjo ir vienuolių bendruomenė – XIX a. 5 deš. vid. vienuolyne liko tik vienas brolis basasis karmelitas.⁷ Istorijos bėgyje patirti išbandymai apsunkino basųjų karmelitų vienuolyno gyvenimą, tačiau vienuoliai paliko gilų pėdsaką Kauno miesto vienuolių istorijoje bei šio regiono basųjų karmelitų bendruomenėje.

Tyrimo aktualumas. Kauno basųjų karmelitų vienuolynas ir Šv. Kryžiaus bažnyčia yra sulaukę architektūros tyrinėtojų ir menotyrininkų dėmesio. Nagrinėtos Šv. Kryžiaus bažnyčioje esančios Kryžiaus kelio freskos⁸ bei skliautų sienų tapyba.⁹ Trumpus ir daugiau mažiau faktografinius vienuolyno aprašymus galima rasti specialiuose architektūros ar vienuolynų vadovuose.¹⁰ Šie apžvalginiai darbai supažindina su pagrindiniais vienuolijos istorijos faktais, išskirtine menine ar sakraline verte pasižyminčiomis vertybėmis. Išsamiau tirta LDK buvusių basųjų karmelitų vienuolynų dailė. Tačiau istorinio tyrimo, kuriame būtų nagrinėta Kauno basųjų karmelitų praeitis, iki šiol nebuvo rengta. Istoriografijoje apie šį vienuolyną dažniausiai aptinkama tik enciklopedinio pobūdžio informacija.

Kauno basųjų karmelitų vienuolyno kompleksas ir Šv. Kryžiaus bažnyčia yra išlikę iki mūsų dienų. Tiesa, savo paskirtį išlaikė tik bažnyčia. Įdomu, kad ir šiandien galime rasti ženklų,

⁵ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, 324.

⁶ *Ibid.*, 327.

⁷ Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, T. 3 (Čikaga: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1983), 127.

⁸ Laima Šinkūnaitė, „Kauno Šventojo Kryžiaus bažnyčia: nereglamentuotas *Via Crucis* freskų ciklas“, *Logos* 66 (2011 sausis–kovas), 153–166.

⁹ Edita Šedbaraitė, „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“, *Logos* 54 (2008 sausis–kovas), 166–173; Edita Šedbaraitė, „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“, *Logos* 55 (2008 balandis–birželis), 165–178; Edita Šedbaraitė, „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“, *Logos* 56 (2008 liepa–rugsėjis), 145–157.

¹⁰ Pvz., Tojana Račiūnaitė, „Kauno buvęs basųjų karmelitų vienuolynas ir Šv. Kryžiaus bažnyčia“, *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, sudarė Rūta Janonienė, Dalia Klajumienė (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998), 81–84; Klemensas Čerbulėnas, Nijolė Lukšionytė, „Kauno šventojo Kryžiaus bažnyčia ir karmelitų vienuolynas“, *Kauno architektūra*, sudarytoja ir mokslinė redaktorė Algė Jankevičienė (Vilnius: Mokslas, 1991), 97–102; ir kt.

kurie jungia dabartį su basųjų karmelitų ganytojiška veikla XVIII–XIX a. 2017 m. liepos mėnesį Kauno arkivyskupas metropolitas Lionginas Virbalas naujaisiais parapijos dvasininkais paskyrė vienuolius basuosius karmelitus. Tai suteikia dar daugiau aktualumo šiam tyrimui. Darbo autorius tikisi, kad šio vienuolyno istorijos tyrimas atskleis daug naujų faktų, kurie papildys Kauno miesto praeities paveikslą. Šios vienuolijos istorijos nagrinėjimas gali būti pravartus kitų Kauno vienuolijų arba kitų miestų basųjų karmelitų vienuolynų tyrinėtojams. Vienuolyno bendruomenės skaitinių, religinės praktikos analizė gali padėti perprasti to meto vienuolio mentalitetą, pasaulėžiūrą. Pristatant vienuolijos istoriją taikliai nuskamba vokiečių žurnalisto Peter Seewald, rašančio religinėmis temomis, mintis apie vienuolijų gyvenimo pažinimą dabartyje: „Taiėjimas į pasaulį, kuris mums tapo svetimesnis už egzotiškiausias per atostogas mūsų aplankomas šalis“.¹¹

Tyrimo **objektas** – Kauno basųjų karmelitų vienuolynas 1772–1845 m.

Tyrimo **tikslas** – ištirti Kauno basųjų karmelitų vienuolyno ir Šv. Kryžiaus bažnyčios istoriją 1772–1845 m.

Tyrimo tikslui pasiekti išsikeliama **uždaviniai**:

1. aptarti basųjų karmelitų charizmą;
2. pristatyti basųjų karmelitų vienuolijos atsikėlimą į Kauno miestą;
3. išnagrinėti Kauno basųjų karmelitų vienuolių-kunigų, vienuolių-brolių bei klierikų biografijas, dėmesį kreipiant į jų geografinę, socialinę kilmę, išsilavinimą, išskiriant pasižymėjusius Kauno konvento vienuolius;
4. išanalizuoti Kauno basųjų karmelitų vienuolyno bibliotekoje saugotų knygų rinkinius;
5. išryškinti prie vienuolyno veikusių religinių brolių bei špitolės veiklą;
6. aptarti Kauno basųjų karmelitų vienuolyno ir Šv. Kryžiaus bažnyčios meninę vertę;
7. išnagrinėti vienuolyno materialinę būklę.

Tyrimo **metodai**. Šiame darbe naudoti trys socialiniams ir humanitariniams mokslams būdingi metodai – aprašomasis, analizės ir sintezės. Pristatant Kauno miesto religinio gyvenimo bruožus, Kauno basųjų karmelitų vienuolyno ir Šv. Kryžiaus bažnyčios istorinę raidą bei aprašant šių objektų išvaizdą naudotas aprašomasis metodas. Nagrinėjant šaltiniuose randamą informaciją naudotas analizės metodas. Realizuojant uždavinius ir sisteminant šaltiniuose bei istoriografijoje rastą informaciją buvo reikalingas sintezės metodas.

¹¹ Peter Seewald, *Vienuolių gyvenimo mokykla* (Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015), 9.

Kadangi šiame darbe tiriama vieno konkretaus vienuolyno istorija tam tikru laikotarpiu, naudotasi ir lokalinės bei mikroistorijos tyrimų metodais. Lokalinės istorijos, galutinai susiformavusios XX a. 6–7 deš. Didžiojoje Britanijoje, tyrėjai analizuoja, kaip krašto politinė, ekonominė, socialinė ir kultūrinė raida keičia lokalias bendruomenes, kaip vietos bendruomenės adaptuoja globalius iššūkius.¹² Lokalinės istorijos metodas buvo naudingas vertinant basųjų karmelitų vienuolyno išskirtinumą, atsakant į klausimus, kokią įtaką vienuolynui turėjo geografinės, ekonominės laiko sąlygos, politiniai šalies veiksniai. O XX a. 8 deš. Italijoje susiformavęs mikroistorijos tyrimas dėmesį telkia į mikrobendruomenę. Vienas būdingiausių šio tyrimo metodų – *thick description* – „tankaus“, t. y. smulkaus ir išsamaus, aprašymo metodas. Tokį tyrimo modelį taikantys mikroistorikai stengiasi apie mikrosiužetą ar mikroelementą papasakoti kuo daugiau.¹³ Kitaip tariant, žvelgti į nedidelį objektą kuo giliau, nuodugniau, kiek leidžia šaltinių bazė. Mikroistorijos metodas buvo vertingas nagrinėjant vienuolyno bendruomenę, problemas, su kuriomis jai tekdavo susidurti, vienuolių bei kitų greta vienuolyno gyvenusių žmonių kasdienybę, vienuolynui priklausiusios lektūros sąrašus.

Tyrimo chronologiniai rėmai. Tyrimo atskaitos tašku pasirinkti 1772 m., kai 1770 m. sutarimu su Kauno miesto magistratu basieji karmelitai atsikėlė prie Šv. Kryžiaus bažnyčios.¹⁴ Pabaigos taškas – 1845 m., kai Kauno basųjų karmelitų vienuolynas buvo uždarytas ir ten carinė valdžia įkūrė karo ligoninę.¹⁵ Tačiau norint tinkamai išanalizuoti vienuolyno istoriją, pagrindines fundacijas, karmelitų atsikėlimo į Kauną eigą bei supažindinti su Šv. Kryžiaus bažnyčios istorija bei kitų bažnyčių ir vienuolių padėtimi Kauno mieste tenka peržengti minėtas chronologines ribas. Basųjų karmelitų vienuolyno atsikėlimas į Kauną bei pirmosios vienuolyno fundacijos siekia XVIII a. pr., o Šv. Kryžiaus bažnyčios istorija prasideda XVI a. pr.

Šaltinių apžvalga. Dalis šiame darbe naudojamų šaltinių jau yra patekę į kitų tyrėjų akiratį, tačiau, kaip minėta, jais remtasi daugiausia analizuojant Šv. Kryžiaus bažnyčios architektūrą bei dailę. Remiantis XIX a. vizitacijų duomenimis buvo rengti glausti vienuolyno ir bažnyčios aprašymai. Tenka konstatuoti, kad trūksta nuodugnesnio šaltinių tyrimo, kuris atskleistų vienuolyno bibliotekos rinkinių, ūkinės bei materialinės būklės pokyčius. Beveik neanalizuota šaltiniuose (ypač vizitacijose) esanti informacija apie Kauno basųjų karmelitų konvente gyvenusius vienuolius-

¹² Vaida Kamuntavičienė, *Kauno benediktinių vienuolyno istorija XVII–XX a. pradžioje*, T. 1 (Vilnius: Versus aureus, 2016), 12.

¹³ Rita Trimonienė, *Mikroistorija* (Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2008), 30.

¹⁴ Nurodoma, kad basieji karmelitai prie Šv. Kryžiaus bažnyčios atsikėlė 1772 m. pavasarį ar šiek tiek anksčiau. Plačiau apie tai žr. Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie* (Wilno: Drukarnia Józefa Zawadzkiego, 1914), 4. Internetinė prieiga: <https://polona.pl/item/wzmianka-o-karmelitach-bosych-w-kownie,NzIzODEzNDg/5/#info:metadata> [žiūrėta 2018 03 14].

¹⁵ Motiejus Valančius, *Pastabos sau pačiam. Iš lenkiškosios vyskupo Motiejaus rašliavos sulasę ir savo pastabų pridėliojo doc. J. Tumas* (Vilnius: Baltos lankos, 1996), 147.

kunigus, vienuolius-brolius, klierikus, novicijus, jų išsilavinimą, kilmės vietą ir pan. Išsamų ir nuoseklų tyrimą apsunkina tai, kad Kauno basųjų karmelitų vienuolyno archyvinis paveldas išsklaidytas po archyvus ir bibliotekas.

Šiame darbe naudotus šaltinius galima skirstyti į kelias grupes. Publikuotų šaltinių, susijusių su Kauno basųjų karmelitų ir Šv. Kryžiaus bažnyčios istorija, yra labai nedaug. Galima išskirti 1782 m. vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitaciją¹⁶, kurią 2001 m. publikavo Lietuvių katalikų mokslo akademija ir Lietuvos istorijos institutas. Nors šioje vizitacijoje esama duomenų apie Kauno basųjų karmelitų vienuolyną, Šv. Kryžiaus bažnyčią bei Šv. Elijo bažnyčią, prie kurios kurį laiką gyveno vienuoliai, tačiau jie labai negausūs¹⁷. Tačiau publikacijos autorių atliktas įvairių bažnytinių terminų vertimas pasitarnavo rašant šį magistro darbą. Taip pat viena svarbesnių publikacijų – istoriko Rimanto Jaso sudarytas „Pergamentų katalogas“¹⁸. Jame pateikti keli šaltiniai (originalo kalba) bei komentarai, susiję su Šv. Kryžiaus bažnyčia bei basųjų karmelitų vienuolynu: „1511 m. lapkričio 10 dienos Kauno klebono Jono Zaluskio leidimas Daratai Nabienei (Dorothea Nabova) statyti Šv. Kryžiaus bažnyčią Kaunakiemyje“¹⁹ bei „1771 m. sausio 7 d. Lenkijos karaliaus ir LDK didžiojo kunigaikščio Stanislovo Augusto Poniatovskio raštas, patvirtinantis Kauno magistrato susitarimą su Kauno vienuoliais-basaisiais karmelitais dėl Šv. Kryžiaus bažnyčios“²⁰.

Pagrindinė ir daugiausia informacijos teikianti šaltinių grupė – XVIII a. pab.–XIX a. I p. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno ir Šv. Kryžiaus bažnyčios vizitacijos bei inventoriaus aprašai. Naudotasi Lietuvos valstybės istorijos archyve (toliau – LVIA) bei Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekoje (toliau – MAB) saugomais dokumentais. Yra išlikę: 1772 m.²¹, 1798 m.²², 1818 m.²³, 1820 m.²⁴, 1828 m.²⁵ ir 1830 m.²⁶ bažnyčios bei vienuolyno aprašymai. Vizitacijose pateikiama Šv. Kryžiaus bažnyčios ir vienuolyno namo būklė, architektūra bei ištekliai. Dažniausiai stropiai išvardijami liturginiai reikmenys bei sakralinio meno objektai. Aprašomas bibliotekos turinys, knygas skirstant pagal tematiką, kartais ir autorius. Vizitacijose taip pat pateikiami vienuolių sąrašai, neretai nurodoma, kur jie mokėsi, tarnavo prieš atsikeldami į Kauno

¹⁶ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, sudarė ir parengė Vytautas Jogėla (Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, Lietuvos istorijos institutas, 2001).

¹⁷ *Ibid.*, 49–51.

¹⁸ *Pergamentų katalogas*, sudarė Rimantas Jisas (Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų akademijos centrinė biblioteka, 1980).

¹⁹ *Ibid.*, 82.

²⁰ „1771 m. sausio 7 d. LDK Stanislovo Augusto Poniatovskio raštas patvirtinantis Kauno magistrato susitarimą su Kauno vienuoliais-karmelitais dėl šv. Kryžiaus bažnyčios“, *Pergamentų katalogas*, 475.

²¹ 1772 m. Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios inventoriaus aprašymas, MAB, f. 273-241, l. 13–16.

²² 1798 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, MAB, f. 318-15014, l. 16–19.

²³ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 324–330v.

²⁴ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 219–240v.

²⁵ 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 361–387v.

²⁶ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 424–451v.

basųjų karmelitų vienuolyną. Suregistruoti vienuolių dvasiniai įsipareigojimai fundatoriams ir geradariams, religinės vienuolyno šventės ir atlydai, brolijos ir karitatyvinė jų veikla. Nemažai dėmesio skiriama vienuolyno ūkinei ir ekonominei būklei: išvardijami ūkiniai pastatai, pateikiamas laikomų gyvulių skaičius, pajamos ir išlaidos, vykstantis teismo procesai. Išsamiai apibūdinamas Kauno basiesiems karmelitams priklausęs Kačiūniškės palivarkas. Vizitacijų aktai yra labai svarbūs šaltiniai nagrinėjant vienuolyno istoriją, tačiau skaityti juos reikia kritišku žvilgsniu. Galima pastebėti, kad kai kurios formulotės kartojasi, t. y. perrašomos iš ankstesnės vizitacijos. Svarbu pastebėti, kad aptariamuoju laikotarpiu Katalikų Bažnyčios veikloje vizitacijos buvo itin aktualizuotos. Benediktui XIV (1740–1758 m.) tapus popiežiumi vis daugiau dėmesio pradėta skirti naujoms pastoracinėms formoms, dvasininko įvaizdžio keitimui bei parapijų kontrolei. Stengtasi dar aktyviau stebėti parapijų dvasininkų ir bendruomenių padėtį.²⁷ Viena geriausių priemonių šiam tikslui pasiekti laikytos dažnos ir išsamios bažnyčių bei vienuolynų vizitacijos. Popiežius Benediktas XIV akcentavo vizitacijų svarbą teigdamas, jog vizitacija – „pagrindinė diecezijos gydymo priemonė“²⁸. Šį paraginimą Lietuvoje aktyviai ėmėsi įgyvendinti minėtas Vilniaus vyskupas Ignotas Jokūbas Masalskis. Nors vizitacijos LDK buvo vykdomos ir anksčiau, tačiau XVIII a. pabaigoje suformuotos griežtesnės jų atlikimo taisyklės.

Vienuoliai neretai keisdavo savo tarnystės vietą. Kai kurie Kauno basųjų karmelitų vienuoliai kurį laiką gyveno ir Vilniaus vienuolyne, tad XIX a. Kauno basųjų karmelitų biografinių faktų tyrimui itin pravertė 1842 m. Vilniaus basųjų karmelitų vienuolių sąrašas²⁹. Jame išvardijami Vilniaus basųjų karmelitų vienuolyne įvairiu laikotarpiu tarnavę vienuoliai, nurodomas jų išsilavinimas, geografinė, socialinė kilmė, jų vienuolystės bei kitų veiklų istorija, nurodoma ar vienuolis yra baustas, ar tinkamas eiti pareigas.

Svarbi šaltinių grupė buvo įvairūs tekstai, susiję su basųjų karmelitų ordino regula, dvasingumu, pamaldumo išraiškomis. Pirmiausia tai ordino įkūrėjų šventųjų – šv. Teresės Avilietės („Vienuolynų steigimas“³⁰, „Gyvenimas“³¹) bei šv. Kryžiaus Jono („Tamsioji naktis“³²) tekstai. Jie padėjo įsigilinti į basųjų karmelitų dvasingumo bruožus, maldingumo formas, ordino išskirtinumą tarp kitų vienuolijų, aprašyti vienuolijos charizmą. Neabejotina, kad šių autorių darbai buvo vieni svarbiausių tekstų ir basiesiems karmelitams. Greta šių darbų vienuolijos gyvenimo taisyklės

²⁷ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, 313.

²⁸ *Ibid.*

²⁹ 1842 m. [Vilniaus] basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 1–16.

³⁰ Šv. Jėzaus Teresė Avilietė, *Vienuolynų steigimas* (Kaunas: Naujasis Amžius, 2004).

³¹ Šv. Jėzaus Teresė Avilietė, *Gyvenimas* (Kaunas: UAB Judex, 1998).

³² Šv. Kryžiaus Jonas, *Tamsioji naktis* (Kaunas: Caritas, 1998).

perprasti padėjo jos regula.³³ Dar vienas labai įdomus šaltinis, galintis daugiau papasakoti apie Kauno basųjų karmelitų vienuolyno kasdienį maldos gyvenimą, yra Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriuje (toliau – LNMB RS) saugomas Dvasinis basųjų karmelitų dienynas³⁴, priklausęs Kauno vienuolynui. T. Račiūnaitė yra atkreipusi dėmesį į šį šaltinį ir trumpai jį aprašiusi.³⁵

Istoriografijos apžvalga. Specialių tyrimų, kurie būtų skirti Kauno basųjų karmelitų vienuolynui, iki šiol nebuvo. Įvairiuose žinyuose pateikiama tik glausta informacija apie vienuolyno istoriją, neretai kartojami tie patys faktai. Daugiau dėmesio yra sulaukusi barokinė Šv. Kryžiaus bažnyčia ir joje esanti sakralinė dailė.

Rengiant šį magistro darbą naudotą istoriografiją galima skirstyti į kelias grupes. Pirmiausia, tai meno istorikų darbai, kuriuose aprašoma Šv. Kryžiaus bažnyčios ir vienuolyno architektūra bei dailė. Menotyrininkė Laima Šinkūnaitė straipsnyje³⁶ išsamiai aprašė Šv. Kryžiaus bažnyčioje esančias Kryžiaus kelio stočių freskas, komentavo jose pavaizduotas biblijines scenas. Bažnyčios skliautų sienų tapybą tyrinėjo ir bakalauro baigiamąjį darbą šia tema parengė menotyrininkė Edita Šedbaraitė. Šia tema buvo paskelbtas straipsnių ciklas „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“³⁷. Autorė analizavo bažnyčioje esančius sieninės tapybos darbus, aiškinosi jų datavimo problematiką. Svarbu pažymėti, kad dalis autorės aptariamų sakralinės dailės objektų sukurti vėliau nei basieji karmelitai rezidavo prie Šv. Kryžiaus bažnyčios. Rengiant magistro darbą naudinga buvo T. Račiūnaitės knyga „Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas“³⁸. Knygoje aptariamas basųjų karmelitų vienuolynų paveldas, dailės kūriniai, architektūra. Nors knyga skirta meninei basųjų karmelitų vienuolynų ir bažnyčių pusei analizuoti, tačiau autorė supažindina ir su regulos dvasingumo bruožais bei basųjų karmelitų vienuolinio gyvenimo savitumais. Anot T. Račiūnaitės, vienuolijos dvasingumo bruožai yra ypač susiję su vienuolyno ir bažnyčios meniniu apipavidalinimu. Nemažai dėmesio skiriama Šv. Kryžiaus bažnyčios ikonografijai. Autorė taip pat aprašo ir vienuolyno pastatą, Šv. Kryžiaus

³³ Karmelitų ordino regulos tekstas lotynų kalba yra pateikiamas J. B. Wanato OCD knygoje. Regula karmelitańska, Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 40–43; Regulos vertimas į lietuvių kalbą – Karmelio kalno Švenčiausios Mergelės Marijos ordino „Pirmykštė Regula“, *Paštuvos Basųjų karmeličių vienuolynas*. Internetinė prieiga: <http://www.karmelites.lt/dvasingumas/regula> [žiūrėta 2018 kovo 29 d.].

³⁴ *Dvasinis karmelitų vienuolyno dienynas*, LNMB RS, PR 428.

³⁵ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 52.

³⁶ Laima Šinkūnaitė, „Kauno Šventojo Kryžiaus bažnyčia: nereglamentuotas *Via Crucis*“ freskų ciklas“, *Logos* 66 (2011 sausis-kovas), 153–166.

³⁷ Edita Šedbaraitė, „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“, *Logos* 54 (2008 sausis-kovas), 166–173; „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“, *Logos* 55 (2008 balandis-birželis), 165–178; „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“, *Logos* 56 (2008 liepa-rugsėjis), 145–157.

³⁸ Tojana Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas* (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003).

bažnyčios išorės bei vidaus kaitą bėgant laikui. Trumpai nupasakoja ir basųjų karmelitų atsikėlimą į Kauną. Naudingas buvo ir skyrius³⁹, supažindinantis su basųjų karmelitų vienuolių raštija, bibliotekomis bei skaitymo praktikomis. Kitas svarbus darbas, kuriuo remtasi, – menotyrininkės Aurelijos Rusteikienės daktaro disertacija: „Karmelitų vienuolijos dailė: Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografija istorinėse LDK ribose“⁴⁰. Autorės darbe yra vertingos informacijos, padedančios analizuoti Šv. Kryžiaus bažnyčioje buvusius paveikslus, jų reikšmę basųjų karmelitų vienuolijos dvasiniam gyvenimui. Kaip ir T. Račiūnaitė, A. Rusteikienė glaustai aprašo karmelitų vienuolijos istoriją, jos reformą, senosios regulos karmelitų ir basųjų karmelitų atsikėlimą į Lietuvą.

Antroji istoriografijos grupė yra darbai, kuriuose esama informacijos apie Kauno basųjų karmelitų vienuolyno istoriją. Vienas pirmųjų vienuolyno, o kartu ir Šv. Kryžiaus bažnyčios istoriją trumpai aprašė žemaičių vyskupas Motiejus Valančius⁴¹. Truputį ilgesniame nei vieno puslapio tekste vyskupas supažindina su pagrindiniais Kauno basųjų karmelitų ir Šv. Kryžiaus bažnyčios istorijos faktais. Autorius aprašo Šv. Kryžiaus bažnyčios fundaciją, užsimena apie XVII a. pab. vykusias mūrinės bažnyčios statybas, nurodo bažnyčios dydį. Vyskupas užsimena apie basųjų karmelitų atsikėlimą į Kauną bei pirmųjų atvykusių vienuolių įsikūrimą prie Šv. Elijo bažnytėlės. Toliau autorius nurodo įvykusį miesto magistrato ir basųjų karmelitų susitarimą bei vienuolių persikėlimą prie Šv. Kryžiaus bažnyčios. Šiek tiek aprašomas vienuolių gyvenimas 1831–1845 m., kai vienuolynui prasidėjo sudėtingas laikotarpis. M. Valančius įvardija keletą vienuolių, tarnavusių vienuolyne. Svarbu ir tai, kad autorius atskleidžia, koks likimas ištiko vienuolyną ir bažnyčią po 1845 m. Labai svarbi istoriografinė pozicija šiam magistro darbui buvo Krokuvos basųjų karmelitų vienuolio ir istoriko Juozo Benigno Wanato OCD (Józef Benignus Wanat) knyga „Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975“⁴². Knygoje autorius išsamiai aprašo vienuolijos istoriją, reformą, atsikėlimą į Lenkiją ir LDK, basųjų karmelitų provincijos kūrimąsi. J. B. Wanatas OCD supažindina su basųjų karmelitų vienuolijos organizaciniais, valdymo klausimais, nurodo pagrindines vienuolijos valdymo struktūras, jų kompetencijas. Knygoje aprašomi visi Lenkijos ir Lietuvos teritorijoje veikę basųjų karmelitų vyrų ir moterų vienuolynai. Taigi knygoje randame ir glaustą tekstą apie Kauno basųjų karmelitų vienuolyno istoriją⁴³. Tiesa, informacijos kiekis apie Kauno vienuolyną yra mažesnis lyginant su daugeliu kitų basųjų karmelitų vienuolynų. J. B. Wanato OCD darbas naudingas ir tuo, kad jame

³⁹ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 38–64.

⁴⁰ Aurelija Rusteikienė, *Karmelitų vienuolijos dailė: Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografija istorinėse LDK ribose* (daktaro disertacija) (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2013).

⁴¹ Motiejus Valančius, *Pastabos sau pačiam. Iš lenkiškosios vyskupo Motiejaus rašliavos sulasę ir savo pastabų pridėliojo doc. J. Tumas* (Vilnius: Baltos lankos, 1996, pirmas leidimas 1929), 146–147

⁴² Józef Benignus Wanat OCD, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975* (Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, 1979).

⁴³ Ibid., 533–536.

pateikiami basųjų karmelitų provincijų bei kai kurių vienuolynų priorų sąrašai. Šie duomenys pravertė sudarant biograminę lentelę, nes dalis minimų vienuolių yra tarnavę ir Kauno vienuolyne.

Dar viena istoriografijos grupė – įvairūs enciklopedinio pobūdžio tekstai apie Šv. Kryžiaus bažnyčią ir basųjų karmelitų vienuolyną, pateikiantys svarbiausius istorinius faktus, pagrindinius sakralinio meno objektus. Neilgas koncentruotas tekstas apie vienuolyno ir Šv. Kryžiaus bažnyčios istorijos epizodus, architektūrą yra pateikiamas Lietuvos vienuoliniam paveldui skirtame leidinyje „Lietuvos vienuolynai. Vadovas“⁴⁴. Tekstą, skirtą Kauno basųjų karmelitų vienuolynui ir Šv. Kryžiaus bažnyčiai parašė jau minėta T. Račiūnaitė⁴⁵. Maldininkus supažindinantis tekstas apie Šv. Kryžiaus bažnyčią yra ir Roberto Gedvydo Skrinso knygoje „Piligrimo vadovas. Po stebuklingas Marijos vietas“⁴⁶. Architektūros istorikai Klemensas Čerbulėnas ir Nijolė Lukšionytė⁴⁷ yra aprašę Šv. Kryžiaus bažnyčios ir vienuolyno architektūrą, vidaus ir išorės vaizdą. Naudingas šiam magistro darbui buvo ir kraštotyrininko Broniaus Kviklio knygos „Lietuvos bažnyčios“ (III tomas) skyrelis, skirtas Šv. Kryžiaus bažnyčiai⁴⁸.

Istoriografijos pozicija, kuri padėjo susipažinti su vienuolynų bibliotekomis XIX a., buvo Arvydo Pacevičiaus knyga „Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m.“⁴⁹ Autorius pristato vienuolynų bibliotekų organizavimo formas, veiklą. Knygoje galima rasti informacijos apie basųjų karmelitų vienuolynų Lietuvoje turėtų knygų rinkinius, jų dydžius. Kauno basųjų karmelitų vienuolynas minimas tik epizodiškai. Trumpai užsimenama apie knygų skaičiaus pokytį nuo 1772 iki 1828 m. Ši medžiaga leidžia palyginti Kauno basųjų karmelitų vienuolyno bibliotekos padėtį tuo laikotarpiu su kitų vienuolynų.

Atliekant tyrimą naudinga buvo ir ta istoriografija, kurioje analizuojama Katalikų Bažnyčios padėtis, jos veikla bei vienuolių kūrimasis LDK, ypač Kauno mieste ir jo apylinkėse. Naudotasi profesorius Zigmanto Kiaupos knyga „Kauno istorija, I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų“⁵⁰. Nors veikalo ir šio tyrimo chronologinės ribos nesutampa, tačiau knyga buvo naudinga tuo, kad Z. Kiaupa išsamiai aprašo pirmųjų Kauno bažnyčių ir vienuolių kūrimąsi, bažnytinio gyvenimo XVI a. Kaune bruožus. Istorikas pristato ir Šv. Kryžiaus bažnyčios pastatymo istoriją XVI a. Rašant magistro darbą svarbi buvo ir istorikės Rasos Varsackytės daktaro

⁴⁴ *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, sudarė Rita Janonienė, Dalia Klajumienė (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998).

⁴⁵ Račiūnaitė, „Kauno buvęs basųjų karmelitų vienuolynas ir Šv. Kryžiaus bažnyčia“, *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*, sudarė R. Janonienė, D. Klajumienė (Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998), 81–84.

⁴⁶ Robertas Gedvydas Skrinškas, *Piligrimo vadovas. Po stebuklingas Marijos vietas* (Kaunas: UAB Judex, 1999), 195.

⁴⁷ Klemensas Čerbulėnas, Nijolė Lukšionytė, „Kauno šventojo Kryžiaus bažnyčia ir karmelitų vienuolynas“, *Kauno architektūra*, sudarytoja ir mokslinė redaktorė Algė Jankevičienė (Vilnius: Mokslo, 1991), 97–102.

⁴⁸ Bronius Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, T. 3 (Čikaga: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1983), 125–128.

⁴⁹ Arvydas Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m.* (Vilnius: Versus aureus, 2005).

⁵⁰ Zigmantas Kiaupa, *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų* (Vilnius: Versus aureus, 2010).

disertacija „Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje–XVIII pabaigoje“⁵¹. Autorė aprašo Kauno bažnytinio gyvenimo bruožus, vienuolijas, mieste veikusias religines bendruomenes bei jų tarpusavio komunikaciją. Konkretizuoti, su kokiais sunkumais ir veiklos pokyčiais teko susidurti Katalikų Bažnyčiai ir vienuolijoms pirmaisiais carinės okupacijos dešimtmečiais, padėjo istoriko Eligijaus Railos parašytas skyrius „Apšvietos epocha (1740–1841)“⁵² knygoje „Krikščionybės Lietuvoje istorija“. Analizuojant ūkio padėtį ir raidą naudos teikė istoriko Povilo Pakarklio darbas „Ekonominė ir teisinė Katalikų Bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV–XIX a.)“⁵³. Nors knygoje gausu „sovietinio marksizmo“ klišių ir jaučiamas itin neigiamas požiūris Katalikų Bažnyčios atžvilgiu, tačiau svarbūs buvo faktografiniai duomenys apie vienuolynų ūkinę būklę XVIII–XIX a.

Atliekant šį tyrimą reikšmingi buvo ir kiti istorikų darbai, skirti įvairioms Lietuvoje veikusioms ar veikiančioms vienuolijoms: istorikės Vaidos Kamuntavičienės ir menotyrininkės Aušros Vasiliauskienės dvitomis, skirtas Kauno benediktinių vienuolyno istorijai⁵⁴, istoriko Liudo Jovaišos sudaryta knyga, skirta benediktiniškajai tradicijai Lietuvoje⁵⁵ ar meno istorikės Rūtos Janonienės knyga „Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje“⁵⁶. Šie darbai padėjo geriau suprasti tokių atliekamų tyrimų problematiką ir metodiką.

Tyrimo struktūra. Magistro darbas susideda iš turinio, santraukų lietuvių ir anglų kalbomis, įvado, dėstomosios dalies, išvadų, šaltinių ir literatūros sąrašo bei priedų. Dėstomąją dalį sudaro keturi skyriai, suskirstyti į poskyrius. Pirmajame skyriuje supažindinama su ordino istorija, regula, taisyklėmis, vienuolijos valdymo klausimais, skirtumais nuo kitų vienuolijų. Aprašomas basųjų karmelitų vienuolijos atsikėlimas į LDK ir Lietuvos Šv. Kazimiero basųjų karmelitų provincijos sukūrimas. Galiausiai pristatomi pagrindiniai Kauno miesto bažnytinio gyvenimo bruožai XV–XVIII a., aptariamos pirmosios mieste veikusios vienuolijos bei pirmųjų basųjų karmelitų vienuolių įsikūrimas Kaune XVIII a. pr. Antrajame darbo skyriuje pereinama prie konkrečiai Kauno basųjų karmelitų vienuolyno istorijos 1772–1845 m.: nagrinėjamos Kauno basųjų karmelitų kunigų ir brolių biografijos, dvasininkų sielovada, analizuojami vienuolyno bibliotekoje saugotų knygų fondai, aptariama prie vienuolyno veikusių brolių bei špitolės veikla. Aprašomas

⁵¹ Rasa Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje–XVIII a. pabaigoje* (daktaro disertacija), (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2006).

⁵² Eligijus Raila, „Apšvietos epocha“, *Krikščionybės istorija Lietuvoje*, sudarė V. Ališauskas (Vilnius: Aidai, 2006), 305–341.

⁵³ Povilas Pakarklis, *Ekonominė ir teisinė Katalikų Bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV–XIX a.)* (Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956).

⁵⁴ Vaida Kamuntavičienė, *Kauno benediktinių vienuolyno istorija XVII–XX a. pradžioje*, T. 1 (Vilnius: Versus aureus, 2016); Aušra Vasiliauskienė, *Kauno benediktinių vienuolyno ansamblio meninė savastis*, T. 2 (Vilnius: Versus aureus, 2016).

⁵⁵ *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sudarytojas Liudas Jovaiša (Vilnius: Aidai, 2008).

⁵⁶ Rūta Janonienė, *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje* (Vilnius: Aidai, 2010).

metų liturginis ciklas – atlaidai ir pamaldos. Trečiajame skyriuje aptariama Kauno basųjų karmelitų vienuolyno bei Šv. Kryžiaus bažnyčios architektūra bei dailė. Aprašomas vienuolyno namo bei bažnyčios interjeras, eksterjeras, išskiriant kai kuriuos sakralinės dailės objektus. Ketvirtame skyriuje nagrinėjama vienuolyno materialinė padėtis: vienuolyno pajamas, išlaidas, valdoma žemė, vienuolynui dirbę žmonės. Nagrinėjamas basiesiems karmelitams priklausęs Kačiūniškės palivarkas. Darbo prieduose pateikiama biograminė lentelė, kurioje nuosekliai suregistruoti šaltiniuose ir istoriografijoje rasti duomenys apie Kauno basųjų karmelitų vienuolyne gyvenusius vienuolius-kunigus, vienuolius-brolius, klierikus bei novicijus. Prieduose taip pat pateikiama transkribuota 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija.

1. BASIEJI KARMELITAI IR JŲ ĮSIKŪRIMAS KAUNE

1.1. Basųjų karmelitų ordino istorija. Vienuolijos regula

Vienuolijos formacijoje pagrindiniai veiksniai yra jos atsiradimo aplinkybės, kūrėjai ar reformuotojai, istorijos bėgyje patiriami iššūkiai bei šventieji, kurių gyvenimai laikomi pavyzdiniais. Visa tai kuria taisykles, kurios įsismelkia į tos vienuolijos narių dvasinį gyvenimą, pasaulėžiūrą, kasdienybę bei meninį suvokimą. Basųjų karmelitų vienuolijos meniškumo temas analizavusi T. Račiūnaitė teigė, kad siekiant tyrinėti vienuolijos meninį paveldą būtina bent iš tolo ir fragmentiškai žvilgtelėti į jos dvasinę tradiciją – tą žinojimo ir tikėjimo tikrovę, kuri teikia tarsi tam tikrą reikšmių tinklą ar prasminę koordinacių sistemą.⁵⁷ Toks žvilgsnis į ordino istoriją bei regulą padeda ne tik suvokti bažnyčių ir vienuolynų sakralinę dailę, bet gali suteikti galimybę geriau pažinti ir vienuolyno istoriją. Dvasiniai vienuolių skaitiniai, kasdienės jų maldos, metų liturgijos ciklas bei prie vienuolyno veikiančios religinės brolijos tiesiogiai siejasi su konkrečios vienuolijos charizma ir dvasine tradicija. Nors ordinais, atrodytų, ganėtina konservatyvios ir ne itin sparčiai besikeičiančios bendruomenės, tačiau amžių tėkmėje pastebime ir tam tikrą dinamiką. Žvelgdami į kai kuriuos Katalikų Bažnyčios vienuolių ordinus, galime matyti, kad taisykles, pagal kurias gyvena vienuoliai, stengiasi pritaikyti prie to laikotarpio aktualijų. Basieji karmelitai yra vienas geriausių to pavyzdžių. Istorijos eigoje susiformavo dvi karmelitų ordino šakos – senosios regulos karmelitai bei basieji karmelitai. Iki šv. Teresės Avilietės reformų būta vieno karmelitų ordino, dar vadinamo Švenčiausios Mergelės Marijos brolių ordinu (*Ordo Fratrum Beatae Virginis Mariae de Monte Carmelo*). Darbo pradžioje norėtusi aptarti basųjų karmelitų istoriją, apžvelgti taisykles, pagal kurias gyveno vienuoliai ir kurios, neabejotinai, buvo svarbios ir Kauno basiesiems karmelitams.

Kaip nurodo pavadinimas, vienuolijos tradicija siejama su Karmelio kalnu. Pagal karmelitiškąją tradiciją, remiantis Senuoju Testamentu, nurodoma, kad ant šio kalno apsigyveno pranašas Elisas bei pirmieji atsiskyrėliai, kurie čia meldėsi ir gyveno asketiškai.⁵⁸ Atsiskyrėliškumas ir askezė tapo neatskiriamu šio ordino vienuolijos simboliu. Karmelis vienuolijos dvasingumo tradicijoje įgijo dykumos ir dirbamo sodo, atsiskyrėliško gyvenimo, tyliosios maldos, dvasinio tobulėjimo ir pačios vienuolijos kaip dvasinės giminės prasmes, o pranašas Elisas tapo legendiniu dar X a. prieš Kristaus gimimą atsiradusios vienuolijos įkūrėju.⁵⁹ Nors šie faktai nėra istoriškai

⁵⁷ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 22.

⁵⁸ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 21.

⁵⁹ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 22.

patikrinami, tačiau svarbu tai, kad tokios pamaldumo ir gyvenimo būdo formos perėjo į pirmąsias karmelitų regulas.

Moksliniai tyrinėjimai atsiskyrėlių gyvenimą Karmelio kalne datuoja vėlesniais laikais. Archeologiniai tyrinėjimai liudija nuo VI a. Karmelio kalne, netoli Elijo šaltinio, gyvavus bizantišką eremą su celėmis grotose, uoloje įrengta koplyčia ir vandens rezervuaru – Elijo šaltiniu.⁶⁰ Šis eremas egzistavo iki 614 m., kuomet jį užpuolė ir sunaikino persai.⁶¹ Istoriniai duomenys apie Karmelio kalne gyvenusius vienuolius siekia XII a. Seniausias šaltinis apie Karmelio kalno atsiskyrėlius yra 1163 m. žydų keliautojo, rabino Benjamino iš Tudelos raštai, kuriuose jis minėjo, kad krikščionys ant Karmelio kalno buvo pasistatę koplyčią, pašvęstą šv. Elijui.⁶² 1185 m. graikų vienuolis Janas Phocas lankydamas Karmelio kalną tvirtino, kad „ant kraštinio uolos skardžio čia pat prie jūros yra šv. Elijo grotas <....> buvo ten nuo seno didelis rūmas, kaip matyti tai iš dabartinių griuvėsių <...> prieš porą metų vienas iš Kalabrijos kilęs baltaplaukis vienuolis apsupęs tuos griuvėsius siena, pastatęs varpinę, didelę šventyklą ir surinkęs apie dešimt vienuolių, kurie iki šiol ten tebegyvena“⁶³. Pasak karmelitų tradicijos, atsiskyrėlius subūrė Kryžiaus žygių dalyvis, Karmelio kalno eremitas vienuolis šv. Bertoldas.⁶⁴

XIII a. pr. šie kalno atsiskyrėliai įgavo aiškesnes, susiorganizavusios religinės bendruomenės formas ir taisykles. Prie Karmelio kalno atsiskyrėlių prisijungė Kryžiuočių ordino riteriai. Vienas iš jų buvo šv. Brokardas (Jan de Malinis), kuris laikomas karmelitų vienuolyno bendruomenės kūrėju. Tarp 1206–1214 m.⁶⁵ jis išrūpino iš Jeruzalės patriarcho šv. Alberto pirmąją vienuolijos regulą, kurią 1226 m. sausio 3 d. patvirtino popiežius Honorijus III.⁶⁶ Ši regula formavo pirmųjų organizuotos karmelitų vienuolijos narių gyvenimą. Kaip matysime vėliau, šios regulos (su tam tikrais popiežiaus Inocento IV laikais priimtais pakeitimais) nuostatai buvo svarbūs Tridento bažnytinio susirinkimo laikotarpiu ir vėliau, kada buvo stengiamasi karmelitus sugrąžinti prie jų ištakų. Taigi vertėtų bent trumpai aptarti pagrindinius karmelitų vienuolijos regulos nuostatus.

Organizuotam vienuolynui turėjo vadovauti pačių narių išrinktas prioras, o kiti vienuoliai turėjo jam pažadėti, kad laikysis klusnumo, skaistumo ir nuosavybės išsižadėjimo įsipareigojimų.⁶⁷ Reguloje buvo įspėjimas gerbti priorą: „Šitaip nebūsime patraukti dėl niekinimo,

⁶⁰ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 23.

⁶¹ Ibid.

⁶² Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 22.

⁶³ Ibid., 21–22; Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 23.

⁶⁴ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 23.

⁶⁵ J. B. Wanatas OCD teigia, kad, anot daugelių istorikų, labiausiai tikėtina regulos suteikimo data yra 1209 m. Žr. Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 22.

⁶⁶ Ibid., 22.

⁶⁷ Karmelitų ordino regulos tekstas lotynų kalba yra pateikiamas J. B. Wanato knygoje. Regula karmelitańska, Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 40–43; Regulos vertimas į

bet pelnysite amžinąjį gyvenimą dėl savo klusnumo“.⁶⁸ Žinoma, prioras taip pat buvo įpareigojamas kukliai ir su nuolankumu priimti savąsias pareigas, jokių būdu nežeminant kitų vienuolių: „Tu, broli Brokardai, ir kiekvienas, kuris bus prioru po tavęs, visada turėkite galvoje ir uoliai vykdykite tai, ką Viešpats pasakė Evangelijoje: „Kas norėtų tapti didžiausias iš jūsų, tebus tarnas, ir kas panorėtų būti pirmas tarp jūsų, tebus visų vergas“ (Mk 10, 43–44; plg. Mt 20, 26–27)“⁶⁹. Gyventi vienuoliai privalėjo nuošalioje vietovėje arba kokioje kitoje jiems dovanotoje vietoje. Priklausomai nuo gyvenimui pasirinktos vietos, kiekvienas vienuolino narys privalėjo turėti atskirą celę, kurią jam paskyrė prioras ir tam pritarė kiti broliai. Tačiau valgyti jie turėjo bendrame refektoriume.⁷⁰ Kartu susirinkę vienuoliai galėjo klausytis Šventojo Rašto skaitymo. Kalbant apie kasdienybę, nurodoma, kad kol vienuolis nėra užsiėmęs kitais kokiais teisėtais darbais, jis turi pasilikti savo celėje ar greta jos, mąstydamas apie Viešpaties teisyną dieną naktį ir budėdamas maldoje.⁷¹ Šv. Alberto reguloje nurodyta, kad vienuolis negali turėti savo asmeninės nuosavybės: „Nė vienas brolis tenelaiko nieko savo, bet visa jums tebūna bendra, ir kiekvienas tegauna iš prioro arba tuo tikslu paskirto brolio, kiek kam reikia pagal amžių ir poreikius“⁷². Reguloje aptarta bendra vienuolino nuosavybė: „Jei reikės, galite turėti asilų bei mulų ir tam tikrą skaičių naminių gyvulių ar paukščių.“⁷³ Nemažas dėmesys reguloje skiriamas vienuolių maitinimosi taisyklių nustatymui. Nurodoma, kad vienuoliai privalo pasninkauti nuo Kryžiaus Išaukštinimo šventės (rugsėjo 14 d.) iki Viešpaties Prisikėlimo sekmadienio, išskyrus sekmadieniais.⁷⁴ Nuo pasninko atleidžiama ligos, kūno silpnumo ar kitos rimtos priežasties atveju. Dar viena išimtis numatoma, jei vienuolis keliauja. Tokiu atveju nustatoma: „išėję iš savo namų galite maitintis mėsishku valgiu, idant neapsunkintumėte tų, kurie parodė jums svetingumą“⁷⁵. Reguloje išskirtinai akcentuojama darbo svarba ir prasmė, tuo pačiu tinginystę bei nieko neveikimą laikant pavojingais žmogaus dvasiniam gyvenimui. Karmelitų dvasingumo bruožus išreiškia reguloje aprašomi paraginimai: „Kadangi žmogaus gyvenimas žemėje yra išbandymas ir visi, kurie trokšta maldingai gyventi Kristuje, bus persekiojami, o jūsų priešas velnias kaip riaumojantis liūtas slankioja aplinkui tykodamas, ką praryti, jūs turite kuo rūpestingiausiai stengtis apsiginkluoti Dievo ginklais, kad atremtumėte priešą klastas. Jūsų strėnos tebūna sujuostos skaistumu, o krūtinė sustiprinta švento mąstymo, nes, kaip parašyta: „Šventas

lietuvių kalbą – Karmelio kalno Švenčiausios Mergelės Marijos ordino „Pirmąją Regula“, *Paštuvos Basijų karmeličių vienuolynas*. Internetinė prieiga: <http://www.karmelites.lt/dvasingumas/regula> [žiūrėta 2018 kovo 29 d.].

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Ibid.

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² Ibid.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid.

⁷⁵ Ibid.

mąstymas tave išgelbės“. Apsivilkite teisumo šarvais, idant pajėgtumėte mylėti Viešpatį, savo Dievą, visa širdimi, visa siela ir visomis jėgomis, o savo artimą, kaip save patį. Tikėjimas visuomet tebūna jūsų skydas, kuriuo užgesinsite visas ugningas piktojo strėles. Iš tikrųjų be tikėjimo neįmanoma patikti Dievui. Ant galvos užsidėkite išganymo šalną, idant sulauktumėte, kol jus išganyt vienintelis mūsų Išganytojas, kuris gelbsti savo tautą iš nuodėmių. Dvasios kalavijas, t.y. Dievo žodis, turi vaisingai gyvuoti jūsų lūpose bei širdyse. Visa, ką tik darote, darykite Viešpaties žodžiu“⁷⁶. Taigi tokios nuostatos ir taisyklės turėjo formuoti pirmųjų karmelitų dvasingumą ir gyvenimo būdą.

XIII a. karmelitams įgavus organizuotos vienuolijos formas, atsirado ir daugiau pagal naująją regulą gyvenančių bendruomenių. Be vienuolyno ant Karmelio kalno būta ir daugiau karmelitų namų, išsisklaidžiusių visoje Palestinoje. Manoma, kad XIII a. 2 pusėje karmelitų vienuolynai buvo Akroje, Tyre, Sareptoje, Tiraspolyje, Antiochijoje, Jeruzalėje.⁷⁷

Sunkus laikotarpis ordinui prasidėjo XIII a. 4 deš., kai turkai užpuolė Palestiną. 1238 m. pasak Vilhelmo iš Bretanijos kronikos, karmelitų generalinis vyresnysis Alanas iš Bretanijos pasiūlė, kad iš Europos kilę vienuoliai grįžtų į savo kraštus ir ten kurtų naujus vienuolynus.⁷⁸ Ši emigracija nebuvo lengva, nes vienuoliai turėjo prisitaikyti prie naujo gyvenimo būdo. Dvasininkija Europoje karmelitų iš karto nepriėmė, pabrėždama, kad jų (karmelitų) regula popiežiaus patvirtinta tik Karmelio kalno emeritams, o gyvendami Europoje jie turi pakeisti savo regulą.⁷⁹ Regula turėjo išsaugoti karmelitiškojo gyvenimo pagrindus, tačiau kartu leisti vienuoliams gyventi nebe nuošaliose vietovėse. Taigi 1247 m. spalio 1 d. popiežius Inocentas IV patvirtino naująją regulą, prie kurios rengimo daugiausia prisidėjo šv. Simonas Stokas. Pagal naująją regulą buvo sutrumpintas tylos laikas, leista statyti vienuolynus miestuose, vienuolija galėjo turėti atviras pasauliečiams bažnyčias, vienuoliai galėjo sakyti pamokslus, klausyti išpažinčių ir teikti sakramentus.⁸⁰ 1248 m. popiežius Inocentas IV išleido įsakymą visiems arkivyskupams ir vyskupams, kuriame nurodė priimti Karmelio kalno Švenčiausiosios Mergelės Marijos Ordino vienuolius (karmelitus) į savo diecezijas, garantuojant jiems laisvą liturgijos atlikimą.⁸¹ 1254 m. popiežius patvirtino teisę karmelitų vienuolijos kunigams sakyti pamokslus ir klausyti išpažinčių.

⁷⁶ Regula karmelitańska, Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 40–43; Karmelio kalno Švenčiausiosios Mergelės Marijos ordino „Pirmąją Regulą“.

⁷⁷ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 23

⁷⁸ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basijų karmelitų palikimas*, 25; Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 23.

⁷⁹ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basijų karmelitų palikimas*, 25.

⁸⁰ Ibid., 25–26; Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 23–24.

⁸¹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 24.

Galiausiai 1274 m. II Liono susirinkimas oficialiai patvirtino karmelitų ordiną ir priskyrė jį prie elgetaujančių vienuolių.⁸²

Pakito karmelitų veiklos formos. Perėjus iš eremiškojo į cenobitinį gyvenimo būdą pradėtos organizuoti studijos, kuriose buvo ugdomi vienuoliai. Šių studijų organizavimo iniciatorius buvo šv. Simonas Stokas. Pavyzdinė tokių studijų forma buvo Sorbonoje, kur 1318–1378 m. studijavo 80 vienuolių.⁸³ Visa tai skatino ordino vienuolynų plėtrą Europoje. 1247 m. karmelitai įsikūrė Kembridže, 1253 m. – Oksforde, 1260 m. – Bolonijoje. 1247–1300 m. devyni nauji vienuolynai iškilo Belgijoje, septyniolika Vokietijoje, dvidešimt septyni Anglijoje, šešiolika Prancūzijoje. 1281 m. buvo 10 karmelitų provincijų, o 1324 m. jau 15. Anot J. B. Wanato OCD, tai buvo karmelitų ordino aukso amžius.⁸⁴

XIV a. Katalikų Bažnyčioje kilusios problemos neaplenkė ir karmelitų ordino. 1378–1417 m. Vakarų Bažnyčios schizmos metu karmelitai pasidalijo į dvi dalis su atskirais generolais.⁸⁵ Kitos priežastys, neigiamai veikusios vienuolijos gyvenimą, – Šimtmetis karas ir maro epidemijos. Vienuoliją silpnino ir vidinės jos problemos. Dalis vienuolių pradėjo siekti privilegijų, orientuotis į mokslinius laipsnius, o ne vienuolinio gyvenimo priesakus. Dalis paliko vienuoliją.⁸⁶ Stengiantis pažaboti tokius procesus buvo imtasi regulos keitimo. Generalinė ordino kapitula 1430 m. kreipėsi į popiežių Eugenijų IV prašydama trijų pakeitimų: 1) panaikinti amžiną abstinencijos priesaką, išskyrus Advento, Didžiojo pasninko (Gavėnios) ir kitomis Bažnyčios nurodytomis dienomis bei leisti valgyti mėsą keturias dienas per savaitę, 2) atleisti nuo visiško vienišumo celėje ir leisti vaikščioti vienuolyno teritorijoje nurodytomis valandomis, 3) sutrumpinti pasninką iki trijų dienų per savaitę.⁸⁷ Šiuos pakeitimus popiežius patvirtino. Dešimtmečiams bėgant regula ir toliau buvo švelninama.

Nemažai daliai karmelitų ir juos palaikančiųjų regulos švelninimas asocijavosi su nutolimu nuo karmelitiškojo gyvenimo būdo. XV–XVI a. atskiri vienuolynai stengėsi vykdyti reformas, kurios priartintų vienuolių gyvenimą prie pirminės regulos priesakų. XV a. pradžioje pradėjo egzistuoti Mantujos kongregacija, kurios įkūrėju laikomas tėvas (t.) Jokūbas Albertas. Šios kongregacijos nariai stengėsi grįžti prie griežtesnio ir asketiškesnio gyvenimo būdo.⁸⁸ Šie vienuoliai buvo įsikūrę La Selva konvente, netoli Florencijos. Prie jų prisijungė Mantujos vienuolynas, nuo

⁸² Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 24.

⁸³ Ibid., 25.

⁸⁴ Ibid., 34; Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basijų karmelitų palikimas*, 26.

⁸⁵ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 35.

⁸⁶ Ibid., 35.

⁸⁷ Ibid., 36; Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basijų karmelitų palikimas*, 26.

⁸⁸ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 36.

kurio kongregacija gavo savo pavadinimą.⁸⁹ 1442 m. popiežius Eugenijus IV šią kongregaciją patvirtino.⁹⁰ Dar vienas reformos bandymas susijęs su Albi kongregacija (1499–1602 m.). Jos įkūrėjais buvo Albi miesto vyskupas Liudvikas d'Amboise ir Paryžiaus kolegijos direktorius, mokslų daktaras Jonas Standoncka.⁹¹ Jie ėmėsi reformų pradedami nuo noviciatų. Prasidėję religiniai karai šią kongregaciją beveik sunaikino.⁹² Ypatingai griežtą gyvenimo būdą pasirinko XVI a. įkurta Alyvų kalno kongregacija, įsikūrusi netoli Genujos. Jos nariai laikėsi pirminės šv. Alberto regulos, grįžo prie eremitinio gyvenimo būdo. Vienuoliai gyveno visiškai atsiskyrę nuo išorinio pasaulio.⁹³ Šalia šių pertvarkų idėjų, didesnę užmojį įgavo 1451–1471 m. vienuolijos generolo Jono Soretho reforma, susijusi su iš Olandijos plitusiu naujojo pamaldumo sąjūdžiu.⁹⁴ Pagal naujus parengtus nuostatus ypatinga svarba buvo teikiama vidinei maldai bei kontempliacijai. Šios reformos labiausiai įsišaknijo Vokietijoje ir Prancūzijoje.⁹⁵

Tridento bažnytinio susirinkimo metu (1545–1563 m.) be kitų Katalikų Bažnyčiai aktualių klausimų svarstyta ir vienuolių atnaujinimo programa. Priimtu dekretu „De Regularibus“ siekta sustiprinti vienuolynų vidaus tvarką, įvesti griežtesnę kandidatų į vienuolius atranką.⁹⁶ Tokiu būdu buvo stengtasi labiau kontroliuoti vienuolynų ir jų narių veiklą. Nereikėtų pamiršti, kad Reformacijos metu vienuoliai ir jų gyvenimo būdas neretai buvo kritikuoti. Taigi Katalikų Bažnyčiai buvo svarbu, kad visuomenės opinijoje vienuolis įkūnytų tobulą tarnystės Dievui pavyzdį.

Pagrindiniais ordino reformuotojais laikomi šv. Teresė Avilietė (1515–1582 m.) ir šv. Kryžiaus Jonas (1542–1591 m.). Norint geriau suprasti basųjų karmelitų vienuolijos gimimą, reikėtų bent trumpai apžvelgti šių asmenybių įtaką vienuolijos atsinaujinimui. XVI a. buvusių karmeličių vienuolynų didžiausią dalį sudarė „pamaldžių nuotakų bendruomenės“, kurių narės neduodavo įžadų ir neprivalėdavo laikytis griežtos klauzūros“. Avilos vienuolynas, į kurį atėjo Teresė de Ahumada (būsimoji šv. Teresė Avilietė) ir buvo tokio pamaldžių nuotakų bendruomenė.⁹⁷ Tokie vienuolynai buvo labai nutolę nuo tikrojo pirminio karmelitiškojo gyvenimo būdo. Pati šv. Teresė Avilietė rašo: „Visame mūsų vienuolyne manęs nekentė, nes norėjau įsteigti naują vienuolyną su griežtesne klauzūra. Vienuolės kalbėjo, kad tuo padarysiu joms gėdą. Juk Dievui tarnauti galiu ir čia, kaip ir kitos, kurios geresnės už mane. Sakė, kad aš nemylinti savo vienuolyno

⁸⁹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 36–37.

⁹⁰ Ibid., 37.

⁹¹ Ibid.

⁹² Ibid., 38.

⁹³ Ibid.

⁹⁴ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 27.

⁹⁵ Ibid.

⁹⁶ Ibid.

⁹⁷ Ibid.

ir geriau padaryčiau, jeigu parūpinčiau pajamų jam, bet ne kitam atidavinėčiau“⁹⁸. Toks naujas ir artimas autentiškas karmelitiškajam gyvenimui turėjo būti jos steigtas Šv. Juozapo vienuolynas. Šis vienuolynas buvo pastatytas Aviloje ir 1562 m. rugpjūčio 24 d. įvilkto pirmosios vienuolės. Šv. Teresės Avilietės reforma atnaujino griežtą klauzūrą, įvedė tylos (apmąstymų) valandas, bendrą rekreaciją bei apavo klauzūrą (sandalų avėjimą).⁹⁹ Reformos naujovės vienuolių gyvenime artino prie to, kas buvo svarbu pirmiesiems karmelitams – absoliutus neturtas, laikymasis griežtų normų statant vienuolynų pastatus, ribotas vienuolių skaičius bei griežta kandidatų atranka suteikiant abitą.¹⁰⁰ Galiausiai Šv. Teresė taip išreiškė džiugesį dėl ordino įkūrimo: „Viską parengus, Viešpats taip sutvarkė, kad šv. Baltramiejaus dieną keletas mergaičių apsiliko vienuoliškus drabužius ir buvo išstatytas Švč. Sakramentas. Taip garbingojo mūsų tėvo šventojo Juozapo vienuolynas buvo atidarytas 1562 m. su visais įgaliojimais ir teisėmis.<...> Nors labai norėjau to naujojo vienuolyno, kad labiau nuo visko atsiskyrusi, griežtesnėje klauzūroje galėčiau tobuliau gyventi pagal savo pašaukimą ir įžadus. Tačiau šis mano noras buvo toks, kaip iš pradžių sakiau, - jog ramiai ir taikiai būčiau galėjusi viską palikti, jei tik žinočiau, kad taip bus tobuliau patarnauta Dievui.“¹⁰¹ Tokį vaidmenį atnaujinant vyrų karmelitų vienuolynus atliko t. šv. Mato Tomas, vėliau tapęs šv. Kryžiaus Jonu. Praėjus truputį daugiau nei penkeriems metams nuo Šv. Teresės įkurto moterų vienuolyno, 1568 m. lapkričio 28 d. šv. Kryžiaus Jonas įkūrė vyrų vienuolyną vargingame būste Duruele. Šios vienuolijos nariai laikėsi dar griežtesnės tvarkos, vaikščiodavo visiškai basi. Gana vaizdingai šv. Kryžiaus Jono pamaldumą, askezes ir neturto siekį išreiškia šios jo mintys: „Pažinau asmenį, dešimtį metų nešiojusį su savimi grubų, iš pašventintos medžio šakos padarytą kryžių, kurio abi dalys buvo sutvirtintos segtuku. Jis niekada ir niekur jo nepalikdavo, kol aš iš jo to kryžiaus neatėmiau; o tai buvo nuovoki ir protinga asmenybė. Pažinojau ir moterį, turėjusią rožančių, kurio karoliukai iš žuvies kaulų; ji taip pat buvo nemažiau vertinga siela.<...> Todėl [jie] didžiadvasiškai atiduoda visa, ką turi, su džiaugsmu atsisako iš meilės Dievui ir artimui bet kokių dvasios ar žemiškų daiktų.“¹⁰² Taigi basųjų karmelitų vienuolijos reformuotojai – šv. Teresė Avilietė bei šv. Kryžiaus Jonas buvo vieni iš pavyzdžių vėlesnių laikų basiesiems karmelitams.

Basųjų karmelitų tradicijoje svarbią vietą užima pranašas Elisas, Švč. Mergelė Marija, šv. Juozapas, šv. Simonas Stokas. Tai ryškiai atsispindi tiek vienuolių dvasinėje praktikoje, tiek meno supratime. Daugelio basiesiems karmelitams priklausančių bažnyčių dailėje buvo būtini konkretūs siužetai, kuriuose vaizduojami minėti šventieji. Bažnyčiose buvo šiems šventiesiems

⁹⁸ Šv. Jėzaus Teresė Avilietė, *Gyvenimas*, 253.

⁹⁹ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 28.

¹⁰⁰ Ibid.

¹⁰¹ Šv. Jėzaus Teresė Avilietė, *Gyvenimas*, 281.

¹⁰² Šv. Kryžiaus Jonas, *Tamsioji Naktis*, 48.

dedikuoti altoriai, kurių išlaikymu rūpindavosi brolijos, taip pat dažnai tituluotos Švč. Mergelės Marijos ar šv. Juozapo garbei. Pamaldumas šiems šventiesiems ryškus ir basųjų karmelitų vienuolynų tituluose. Vien XVIII a. pab. šv. Juozapo globai pavesta 200 basųjų karmelitų vienuolynų. Basieji karmelitai ne tik grįžo prie pirminio karmelitiškojo gyvenimo pagrindų, bet laikydamiesi griežtos Inocento IV patvirtintos šv. Albeto regulos, formavo autentiško pasišventimo Dievui pavyzdį.

1.2. Lietuvos Šv. Kazimiero basųjų karmelitų provincijos įkūrimas

Katalikiškosios reformos metu buvo steigiamos naujos vienuolijos bei reformuotos kai kurios senosios. Šios vienuolijos įvairiuose kraštuose vykdė savo misijinę veiklą, stengėsi stiprinti Katalikų Bažnyčios pozicijas bei mažinti protestantų įtaką. Tokiu būdu LDK pasiekė nauji ordinai: jėzuitai, bonifratrai, kotrynietės, Kulmo kongregacijos benediktinės, karmelitės ir basieji karmelitai.¹⁰³ Nors šių vienuolijų veiklos formos skyrėsi, tačiau jos atliepė to laikotarpio aktualijas. Jėzuitai užsiėmė apaštalavimu ir edukacija, visuomenės religinio sąmoningumo ugdymu. O elgetaujanti vienuolija basieji karmelitai siekė laikytis autentiškos vienuoliškojo gyvenimo askezės¹⁰⁴. Šiame poskyryje bus aprašomas basųjų karmelitų atsikėlimas į Lenkiją ir Lietuvą bei Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos įkūrimas.

Basųjų karmelitų atsikėlimas į Lietuvą ir Lenkiją siekia XVII a. pirmuosius dešimtmečius. Neseniai reformuotos vienuolijos broliai ėmėsi misijinės veiklos įvairiuose pasaulio kampeliuose. 1604 m. popiežius Klemensas VIII pavedė basiesiems karmelitams apaštalinę ir diplomatinę misiją į Persiją. Kadangi tuo metu kelią per Artimuosius Rytus valdė turkų seldžiukai, misionieriams teko vykti per Vokietiją, Čekiją, Lenkiją ir Maskvą.¹⁰⁵ Tokia kelionė, nors ir užėmė daug laiko, tačiau leido didelei Vidurio ir Rytų Europos visuomenės daliai susipažinti su naująja vienuolija. J. B. Wanatas OCD nurodė, kad atvykę į Krokuvą vienuoliai sužavėjo vietos žmones vienuoliškuoju gyvenimo būdu, apaštalinės veiklos uolumu bei erudicija.¹⁰⁶ Galima numanyti, kad toks požiūris į vienuoliją bei susirūpinimas Katalikų Bažnyčios pozicijų stiprinimu nulėmė, jog jau labai greitai vienuoliai pradėjo kurtis Lenkijoje. 1604 m. apaštališkasis nuncijus Klaudijus Rangoni, Krokuvos kardinolas Bernardas Maciejowskis ir unitų metropolitas Hipatijus Pociejus kreipėsi į ordino generolą Romoje ir į Apaštalų Sostą su prašymu funduoti basųjų karmelitų vienuolyną

¹⁰³ Liudas Jovaiša, „Katalikiškoji Reforma“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai* (Vilnius: Aidai, 2001), 255.

¹⁰⁴ Ibid.

¹⁰⁵ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 55.

¹⁰⁶ Ibid.

Krokuvoje.¹⁰⁷ 1605 m. lapkričio 28 d. į Krokuvą atvyko trys basųjų karmelitų vienuoliai ispanai t. šv. Pranciškaus Matas, t. Švč. Sakramento Jonas, t. Dievo Motinos Alfonsas, ir italas brolis šv. Baltramiejaus Jokūbas.¹⁰⁸ Šie vienuoliai ir 1606 m. jų įkurtas vienuolynas davė pradžią tolimesniam basųjų karmelitų kūrimuisi Lenkijoje ir Lietuvoje. XVII a. pr. vienuoliai gavo fundacijas kurtis Liubline (1610), Lvoje (1613), Poznanėje (1618), Pšemyslyje (1627).¹⁰⁹ Daugiausia basieji karmelitai kūrėsi rytinėje Lenkijos dalyje. XVIII a. pr. Lenkijos basųjų karmelitų provincijoje (kuriai tuo metu priklausė ir Lietuvos basieji karmelitai) buvo 17 vyrų vienuolynų ir 8 basųjų karmeličių vienuolynai.¹¹⁰

Po dviejų dešimtmečių nuo vienuolių įsikūrimo Lenkijoje imtasi iniciatyvos kurti ir pirmąjį vienuolyną LDK teritorijoje. 1624 m. lapkričio pabaigoje Vilniuje apsilankė tuometinis ordino provincijolas t. šv. Juozapo Jonas Marija, provincijos definitorius t. šv. Andriejaus Petras ir brolis šv. Jono Valentas. Tų pačių metų gruodžio 2 d. Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius suteikė leidimą vienuolyno fundacijai.¹¹¹ 1627 m. pradėjo veikti pirmoji medinė Šv. Teresės bažnytelė, o 1632–1650 m. prie vienuolyno pastatyta nauja mūrinė bažnyčia.¹¹² Tiesa, reikėtų pasakyti, kad basųjų karmelitų kūrimasis LDK nebuvo toks intensyvus kaip Lenkijoje. Iki XVII a. pab. LDK įsikūrė trys basųjų karmelitų vienuolynai – minėtasis Vilniaus, Glubokojės (XVII a. 5 deš.) ir Gardino (1668). Aktyvesnis ordino vienuolynų ir rezidencijų kūrimas vyko XVIII a. 1701 m. basieji karmelitai atvyko į Kauną, 1734 m. į Pinską. 1735–1760 m. Antalieptėje išaugo mūriniai bažnyčios ir basųjų karmelitų vienuolyno statiniai, 1702–1739 m. susiformavo Pavilnio rezidencija su medine Šv. Teresės bažnytele, 1754 m. vienuoliai pasistatydino bažnyčią ir nedidelį vienuolyną Senajame Medile, o 1764 m. įkūrė vienuolyną prie Gudagojo medinės bažnytelės.¹¹³ 1760 m. Stanislovas Narbutas pakvietė vienuolius į Pašaminę, ten jiems pastatydino Šv. Stanislovo vienuolyną. Basieji karmelitai buvo įsikūrę dar keliose vietose – nuo 1644 m. jie turėjo medinę, o nuo 1787 m. mūrinę bažnyčią Naumiestyje (Vladislovave) bei rezidenciją Griškabūdyje.¹¹⁴

Pradėjus aktyviau kurti basųjų karmelitų vienuolynams Lenkijoje ir Lietuvoje ordino atstovai ėmė svarstyti naujos provincijos kūrimo klausimą. Iki 1617 m. Lenkijoje įsikūrę basųjų karmelitų vienuolynai priklausė Italijos Šv. Elijo kongregacijai, tačiau tų metų gegužės 14 d. ji buvo padalyta į 6 atskiras provincijas: Genujos, Romos, Lenkijos, Lombardijos, Prancūzijos ir

¹⁰⁷ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 55.

¹⁰⁸ Ibid., 55–56.

¹⁰⁹ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 32.

¹¹⁰ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 58.

¹¹¹ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 32.

¹¹² Ibid.

¹¹³ Ibid.

¹¹⁴ Ibid., 32–33.

Belgijos.¹¹⁵ Lenkijos provincijai, gavusiai Šv. Dvasios pavadinimą, priklausė visi Lenkijos ir LDK teritorijoje esantys basųjų karmelitų vienuolynai. XVIII a. pradėtas svarstyti provincijos padalijimo klausimas. Kaip viena pagrindinių tokio padalijimo priežasčių nurodyta, kad kelionės iš vieno vienuolyno į kitą daug kainuoja, užima nemažai laiko, o tai ypač apsunkina provincijos administravimą.¹¹⁶ 1724 m. kapituloje Pšemyslyje buvo svarstytas provincijos padalijimo į dvi atskiras provincijas (Lietuvos ir Lenkijos) klausimas. Siūlyta iš LDK teritorijoje esančių vienuolynų sukurti Lietuvos Šv. Kazimiero basųjų karmelitų provinciją, kurią sudarytų Vilniaus, Glubokojės, Gardino vienuolynai bei Kauno rezidencija.¹¹⁷ Tokiam provincijos padalijimui kliudė tai, kad LDK vienuolynų skaičius nebuvo pakankamas. Šią problemą siūlyta spręsti prie Lietuvos provincijos prijungiant keletą Lenkijoje buvusių vienuolynų arba sukuriant mažesnę vienuolynų vienetą – provincijos vikariatą.¹¹⁸ Pasirinktas pirmasis variantas ir 1734 m. specialios komisijos sprendimu įsteigta Lietuvos Šv. Kazimiero provincija, sudaryta iš Vilniaus, Gardino, Glubokojės vienuolynų, pridėjus prie jų ir Poznanės bei Varšuvos vyrų ir moterų vienuolynus.¹¹⁹ Vis dėlto Poznanės ir Varšuvos vienuolynų atskyrimas nuo Lenkijos Šv. Dvasios basųjų karmelitų provincijos nebuvo priimtas teigiamai. Nesutarimas buvo išspręstas tik 1761 m., kai abu vienuolynai (Poznanės ir Varšuvos) vėl buvo sugrąžinti Lenkijos provincijai, o Lietuvos provincija apėmė tik LDK teritorijoje buvusius vienuolynus.¹²⁰ Didžiausias vienuolynų skaičius abiejose provincijose buvo pasiektas XVIII a. II p., kai Lenkijos provincijoje buvo 17 vyrų ir 7 moterų vienuolynai, o Lietuvos provincijoje – 11 vyrų vienuolynų ir 1 basųjų karmeličių vienuolynas.¹²¹

1774 m. Lietuvos Šv. Kazimiero provincijoje buvo 10 vienuolynų: Vilniaus, Antalieptės, Glubokojės, Gardino, Gudagojo, Kauno, Senojo Medilo, Pinsko, Pašaminės ir Pavilnio.¹²² Pirmieji keturi vienuolynai išsiskyrė iš kitų vienuolių (kunigų, klierikų, brolių) skaičiumi: Vilniaus konvente – 19 kunigų, 8 klierikai, 7 broliai; Antalieptės konvente – 16 kunigų, 2 klierikai, 4 broliai; Glubokojės konvente – 14 kunigų, 7 klierikai, 12 brolių; Gardino konvente – 11 kunigų, 9 klierikai, 5 broliai. Kaune¹²³ tuo metu buvo 5 kunigai ir 4 broliai. Kituose provincijos vienuolynuose dvasininkų skaičius buvo panašus kaip ir Kaune – svyravo nuo 4 iki 9 vienuolių.¹²⁴

¹¹⁵ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 58.

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 33.

¹¹⁸ Ibid., 34.

¹¹⁹ Ibid.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 64.

¹²² J. B. Wanato OCD pateiktoje lentelėje Vilniaus, Antalieptės, Glubokojės ir Gardino vienuolynai įvardyti kaip turintys konvento statusą, o Gudagojo, Kauno, Senojo Medilo, Pinsko, Pašaminės ir Pavilnio įvardyti rezidencijomis. Žr.: Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 67.

¹²³ Tuo metu vienuoliai jau buvo atsikėlę prie Šv. Kryžiaus bažnyčios.

¹²⁴ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 67.

Naujame krašte besisteigiančioms vienuolijoms labai svarbu sulaukti vietos dvasininkų, didikų ar net valdovų paramos bei jų fundacijų. Ne išimtis buvo ir basieji karmelitai. Ypač palankus basųjų karmelitų vienuolijos kūrimuisi Lenkijoje ir Lietuvoje buvo karalius Vladislovas Vaza. Keliaudamas po Europą jis jau buvo susipažinęs ir bendravęs su basaisiais karmelitais. Galbūt tai nulėmė, kad karalius pats rėmė Varšuvos konvento fundaciją, o 1634 m. prieš miesto valdžios valią patvirtino Liublino vienuolyno vietą.¹²⁵ Būtina pažymėti, kad basųjų karmelitų vienuolių atsikėlimą į Lietuvą teigiamai priėmė ir vietos dvasininkija. Tokią pastarųjų laikyseną galėjo nulemti suvokimas, kad basieji karmelitai padės mažinti protestantų įtaką bei paskatins bažnytinės unijos procesus.¹²⁶ Basųjų karmelitų kūrimosi Lietuvoje laikotarpiu galima atrasti ir siekio skatinti teresiškojo pamaldumo formas ir kartu taip stiprinti vienuolijos pozicijas LDK. Kaip pavyzdį galima būtų nurodyti Žemaičių ir Vilniaus vyskupo Jurgio Tiškevičiaus (1596–1656) atvejį. Jis atvežė iš Romos į Varnių bažnyčią šv. Teresės relikvijų, o į Vilniaus basųjų karmeličių vienuolyną išleido savo dukterėčią.¹²⁷ Basuosius karmelitus palaikė ir LDK politinio elito atstovai. Kaip nurodo T. Račiūnaitė, LDK kancleris, o vėliau didysis etmonas Leonas Sapiega basųjų karmelitų buvo vadintas „draugu“ ir „geradariu“. Jis pirmasis rašė tėvams basiesiems karmelitams rekomendacinius laiškus, kreipėsi į karalių, Vilniaus vyskupą ir miesto valdžią siekdamas padėti įsikurti naujoje vietoje, o 1626 m. gegužės 8 d. aktu dovanojo Vilniaus vienuolynui namą prie Aušros Vartų.¹²⁸ Basųjų karmeličių vienuolynus dažnai papildydavo merginos ir moterys iš garsių LDK didikų giminių.

Basųjų karmelitų vienuolynams daug padėdavo ir fundatoriai, testatoriai, užrašydami ar palikdami turtą mainais už vienuolių maldas. Svarstydami, kodėl didikai remdavo vienuolynus bei bažnyčias, turėtume atsižvelgti į to laikotarpio žmogaus pamaldumo išraiškos formas, jo suvokimą apie gyvenimo laikinumą, susirūpinimą Paskutiniojo Teismo diena. Prancūzų istorikas Philippe'as Arièsas, rašydamas apie mirties sampratos kaitą Vakarų kultūroje, pateikia mintį, kuri tinka ir XVII a. pr. LDK didikams katalikams, atskleidžia fundacijų reikšmę: „Žmonės testamentuose iš anksto numatydavo nuolatinės pamaldas savo sielos išganymui. XIII–XVII a. testatoriai (dar gyvi būdami) arba jų turto paveldėtojai liepdavo išgraviruoti akmeninėje arba varinėje lentelėje dovanojimo aktus ir klebono bei parapijos įsipareigojimus. Taigi fundacijos lentelės buvo tokios pat reikšmingos kaip ir lentelės su užrašu „čia ilsisi“. Kartais abi šios lentelės sujungiamos į vieną, kartais pasitenkinama tik fundacijos lentele, nes „norėta įamžinti velionį, o ne

¹²⁵ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 65.

¹²⁶ Ibid.

¹²⁷ Ibid., 65–66.

¹²⁸ Ibid.¹²⁹ Philippe Ariès, *Mirties supratimas Vakarų kultūros istorijoje* (Vilnius: Baltos lankos, 1993), 53.

pažymėti tikslią palaidojimo vietą¹²⁹ Fundacijos ir įvairūs dovanojimai buvo laikomi geriausia priemone, galinčia reprezentuoti visą žmogaus gyvenimą bei suteikti išganymo viltį. Vienas ryškiausių tokių barokinio dvasingumo pavyzdžių, susijusių su basųjų karmelitų ordinu, gali būti karališkojo sekretoriaus, išdininko ir pakanclerio Stepono Paco, pastatydinusio antrą mūrinę Vilniaus Šv. Teresės ir Šv. Juozapo bažnyčias, fundavimo istorija. Vienuolės taip aprašė fundatoriaus pamaldumą: „Fundatorius mūsų, Ponas iš tiesų pamaldus, atėjo prie vienuolyno langelio su mumis atsisveikinti. Prašė melstis, o labiausiai prašė melstis, kad jis turėtų laiko atlikti atgailą už savo nuodėmes, sakydamas: „Tegu viską atlieku ir dignitorystes, bet tam vis neturiu laiko.“ Ir nueidamas tarė: „Maloningosios Motinos rūpinotės, taip ir rūpinkitės Viešpačiu Dievu, o mus gelbėkite savo maldomis; tiek daug karalių ir monarchų mačiau, dabar gi žiūriu į jų karstus, tarsi jų pačių nė būti nebuvę, į dulkes subyrėję; taip ir man bus, to ir tikiuosi, o sielai, kaip pati užsitarnaus, taip jai ir bus, todėl ir prašome Maloningąsias Motinas mus gelbėti.“¹³⁰

Teigiamas politinio elito veikėjų nusiteikimas atsikeliančių vienuolių atžvilgiu ne visada sutapdavo su vietos bendruomenių nuomone. Kartais ne itin džiugiai vienuolius sutikdavo net vietos parapijų kunigai, o kartais savo nepasitenkinimą reiškėdavo miesto protestantų bendruomenės. Šiek tiek nutolstant nuo Kauno galima pateikti Kėdainių miesto pavyzdį. Tuo pat metu, kai basieji karmelitai kūrėsi Kaune, senosios regulos karmelitai kūrėsi Kėdainiuose. Anot istoriko Rimanto Žirgulis, tyrinėjusio Kėdainių senosios regulos karmelitų vienuolyno istoriją, ordino vienuolių kūrimasis mieste sukėlė neigiamą vietos gyventojų reformatų reakciją, buvo jaučiamas priešiškusis jų atžvilgiu.¹³¹ Apie neigiamą požiūrį byloja karmelitų provincijolo Jono Angelo Stoinskio laiškas kunigaikščiui Karoliui Pilypui, kur pranešama apie priešiškusį ir darbų vilkinimą iš vietinių valdininkų pusės.¹³² Konfliktas kilo ir su Kėdainių Šv. Jurgio bažnyčios klebonu. Kaip nurodo R. Žirgulis, 1713 m. spalį Žemaičių vyskupas Jonas Mikalojus Zgierskis priekaištavo klebonui Mykolui Petrusevičiui, jog pastarasis veržiasi į vyskupo dieceziją neturėdamas tam leidimo ir imasi sielų ganymo darbo bei neteisėtai klauso išpažinčių. Toliau laiške rašoma, kad klebonas Petrusevičius to daryti toliau nedrįstų, nes sielų ganymo darbą vyskupas savo potvarkiu pavedė Kėdainių karmelitams, o jeigu toliau neklausys, vyskupas pasiels su juo kaip su įsiveržėliu į svetimą vyskupiją.¹³³ Tokie Kėdainių miesto religinio gyvenimo niuansai atskleidžia problemas, kurias teko patirti atsikeliančioms vienuolijoms.

¹²⁹ Philippe Ariès, *Mirties supratimas Vakarų kultūros istorijoje* (Vilnius: Baltos lankos, 1993), 53.

¹³⁰ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 68.

¹³¹ Rimantas Žirgulis, *Kėdainių karmelitų vienuolija XVIII a.–XIX a. I trečdalyje* (diplominis darbas. Vadovas Stanislovas Pamerneckis) (Kėdainiai, 1993), 29.

¹³² Ibid., 30.

¹³³ Ibid., 40–41.

Apibendrinant galima pasakyti, kad XVII a. 3 deš. į LDK atvykusiems basųjų karmelitų vienuoliams pavyko užimti reikšmingą vietą tarp kitų šalyje veikusių vienuolių. Apie tai liudija tiek atskiros Lietuvos Šv. Kazimiero basųjų karmelitų provincijos įkūrimas, tiek katalikiškojo politinio ir dvasinio elito parama fundacijomis, dovanojimais bei testamentais. Tokį palaikymą lėmė basųjų karmelitų veiklos formos bei pobūdis: siekis mažinti protestantų įtaką, pastangos įgyvendinti bažnytinę uniją tarp stačiatikių ir katalikų. Ne ką menkesnį vaidmenį atliko ir Katalikiškosios reformos metu Katalikų Bažnyčios skatinti vienuolių atsinaujinimo darbai ir basųjų karmelitų dvasingumo formos. Šios vienuolijos nariai savo askeze, neturtu, kūno apmarinimu formavo suvokimą, kad tai vienuolija, gebanti geriausiai pasišvęsti Dievo garbinimui.

1. 3. Kauno parapija ir vienuolijos XV–XVIII a.

XVIII a. į Kauną atsikėlę basieji karmelitai kūrėsi mieste, kur jau kelis amžius gyvavo įvairios krikščioniškos bendruomenės. 1387 m. LDK priėmus Romos katalikų tikėjimą labai svarbus buvo parapijų ir bažnyčių tinklo steigimas. Šiame procese svarbią vietą įgijo miestai. Kaip teigė istorikas Z. Kiaupa, Lietuvos kaimas dar ilgai buvo krikščioninamas, ten bažnyčių ir parapijų steigimas užtruko, bet miestuose kuriantis katalikams bažnyčia buvo būtina. Svarbi aplinkybė buvo ir ta, kad miestai tais laikais buvo tikinčiųjų telkimosi vieta.¹³⁴ Istoriografijoje ne kartą akcentuota, kad pirmaisiais amžiais po krikščionybės priėmimo LDK bažnyčių tinklas buvo ganėtinai retas, kas darė įtaką tiek vangiai katalikybės sklaidai, tiek menkam didelės visuomenės dalies suvokimui apie religiją. Neretai valstietijoje pasireikšdavo religinio sinkretizmo atvejų, kada krikščionybės elementai ir tikėjimo tiesos persipindavo su pagoniškais ritualais bei tradicijomis. Vertinant bendrą tankumą ankstyvuoju parapijinio tinklo formavimosi etapu (XIV a. pab.–XVI a. vid.) tenka pažymėti, kad bažnyčios krašte dar buvo labai viena nuo kitos nutolusios.¹³⁵ Pavyzdžiui, tik įkurta Kauno parapija aprėpė Kauno miestą ir tikriausiai visą pavietą.¹³⁶ Tai sąlygojo, kad Kauno miestas ir buvo ta tikinčiųjų telkimosi vieta, apie kurią rašė Z. Kiaupa. XV–XVIII a. mieste kūrėsi religinės institucijos – parapinė bažnyčia, vienuolijos. Taigi norint geriau suprasti basųjų karmelitų atsikėlimo į Kauną aplinkybes bei vienuolijos reikšmę tarp kitų mieste jau veikusių religinių institucijų būtina apžvelgti to meto miesto bažnytinio gyvenimo bruožus.

Pirmieji bažnyčių fundatoriai buvo didieji kunigaikščiai. Jei Vilniuje bei kituose Lietuvos miestuose tokios fundacijos pradėtos dar Jogailos laikais, tai pirmieji bažnyčių steigimai

¹³⁴ Kiaupa, *Kauno istorija. I. tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 115.

¹³⁵ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, 68.

¹³⁶ Kiaupa, *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 116.

Kaune siejami su Vytautu. Jis įkūrė Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų (pranciškonų) šventovę ir svarbiausią Kaune parapijinę Šv. Petro bažnyčią, vėliau tapusią Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus arkikatedra bazilika.¹³⁷ Pastaroji bažnyčia stovėjo jau 1413 m., nes žinoma, kad tais metais Vilniaus vyskupas Mikalojus jai suteikė atlaidus.¹³⁸ XVI a. pr. Kauno parapijinei bažnyčiai priklausė ir dvi koplyčios – Šv. Mikalojaus ir Šv. Gertrūdos. Pirmoji stovėjo į šiaurę nuo miesto, Antakalnio šlaite, kita buvo pastatyta miesto valdose, rytinėje pusėje, prie kelio į Vilnių.¹³⁹ Abi šios koplyčios, sumūrytos XV a. antrojoje pusėje, buvo gotikos stiliaus ir, nors nedidelės, laikytinos greičiau bažnyčiomis nei koplyčiomis.¹⁴⁰ Kita Kauno parapiinei bažnyčiai priklausiusi koplyčia (bažnyčia) – Šv. Kryžiaus, pastatyta XVI a. (Kadangi Šv. Kryžiaus bažnyčia yra itin aktuali šiam darbui, jos istorija ir meninė vertė aprašoma jai skirtame poskyryje 3.1.) Tiek Šv. Kryžiaus bažnyčia, tiek minėtosios Šv. Gertrūdos bei Šv. Mikalojaus koplyčios aptariamuoju laikotarpiu kartais vadinamos koplyčiomis, kartais – bažnyčiomis.

Neatsiejama Kauno religinio gyvenimo dalimi buvo ir mieste įsikūrusios vienuolijos. Nors vienuoliai nebuvo laikomi miestiečiais, tačiau jie jungdavosi į miesto gyvenimą ir turėjo jausti atsakomybę už miesto gerovę.¹⁴¹ Pirmieji vienuoliai Kauno mieste buvo pranciškonai. Manoma, kad jie čia įsikūrė XV a. pr., kai reikėjo misionierių, kurie padėtų skubiai krikščioninti Lietuvą bei krikštyti žemaičius.¹⁴² Pranciškonai įsikūrė prie Nemuno, į šiaurę nuo Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų titulą gavusios vienuolyno bažnyčios.¹⁴³ Gali būti, kad dar viena pranciškonų tarnystė buvo teikti dvasinius patarnavimus į Kauną atvykstantiems prūsų ir Livonijos miestų pirkliais bei kitiems atvykėliams.¹⁴⁴ XV a. antrojoje pusėje į Kauną atvyko pranciškonai observantai, dar dažnai vadinami bernardinais. Šios pranciškonų šakos vienuoliai įsikūrė prie Šv. Jurgio bažnyčios, kurios statyba jie patys ir rūpinosi XV a. pab.–XVI a. pr. Istoriografijoje nurodoma, kad po tam tikrų nesklandumų ir nesutarimų su miesto taryba bažnyčios ir vienuolyno statyba buvo baigta 1512–1513 m.¹⁴⁵ Šie vienuoliai Kauno mieste taip pat turėjo savo veiklos nišą. Vienas iš svarbiausių šios vienuolijos tikslų buvo skleisti katalikų tikėjimą tarp stačiatikių.¹⁴⁶ Taigi bernardinai savo veikla turėjo prisidėti prie Florencijos bažnytinės unijos įgyvendinimo LDK. Taip

¹³⁷ *Kauno Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus arkikatedra bazilika*, sudarytojos Laima Šinkūnaitė, Rima Valinčiūtė-Varnė (Kaunas: Kauno arkivyskupijos muziejus, 2008), 10.

¹³⁸ *Ibid.*

¹³⁹ Kiaupa, *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 116.

¹⁴⁰ *Ibid.*

¹⁴¹ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, 90.

¹⁴² Kiaupa, *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 119–120.

¹⁴³ *Ibid.*, 120.

¹⁴⁴ *Ibid.*, 120–121.

¹⁴⁵ *Ibid.*, 121.

¹⁴⁶ *Ibid.*

pat pažymėtina, kad dar viena Kauno bernardinų veiklos sferų buvo rūpinimasis vokiečiais. Pastebima didelė Kauno bernardinų įtaka Kauno pirkliams vokiečiams.¹⁴⁷

XVII a. pr. Kaune pradėjo kurtis moterų vienuolijos. 1617 m. mieste buvo įkurtas bernardinų vienuolynas. Vienuolyno ir Švč. Trejybės bažnyčios statybos vyko 1625–1634 m. Bernardinių vienuolynas išsiskyrė savo materialine baze bei tuo, kad vienuolės turėdavo savo asmenines tarnaites. Pagrindinė šių vienuolių veikla buvo susijusi su mergaičių auklėjimu. Kauno bernardinės lavino ir auklėjo miestiečių bei bajorų dukras, mokė jas katekizmo, skaitymo, rašymo, siuvinėjimo ir dainavimo.¹⁴⁸ Panašiu metu Kaune kūrėsi ir benediktinių vienuolynas. 1621 m. Abiejų Tautų Respublikos valdovas Vladislovas Vaza leido Kauno pavieto bajorui Andriejui Skorulskiui funduoti vienuolyną, o 1627 m. Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius paliepė Kauno klebonui perduoti benediktinėms apleistą dar XV a. II p. statytą Šv. Mikalojaus bažnyčią.¹⁴⁹

Katalikiškosios reformos laikotarpiu į LDK atvyko jėzuitai. Matydami nepakankamą visuomenės katalikybės suvokimą bei stiprėjančią Reformaciją jėzuitų vienuoliai ėmėsi aktyvios veiklos: steigė įvairiose Lietuvos vietose misijas, rezidencijas, kolegijas.¹⁵⁰ Vis dėlto Kaune jėzuitai įsikūrė tik XVII a. vid. 1643 m. jie įsigijo gretimą su Kojelavičių mūrnamiu Žemaičių kašteliono Jono Lackio mūrnanį, kuriame įrengė koplyčią.¹⁵¹ Pagrindinės bažnyčios ir vienuolyno statybos (bei atstatymas po 1732 m. gaisro) vyko jau XVIII a. 1773 m. laikinai panaikinus jėzuitų ordiną jų bažnyčia, vienuolynas ir kolegija perduoti pranciškonams.¹⁵²

XVII a. Kaune atsirado dar vieno ordino vienuolių – dominikonų. 1641 m. sausio 29 d. karalius Vladislovas Vaza davė dominikonų vienuoliams sutikimą pirkti Kauno mieste namus ir sklypus, reikalingus bažnyčios ir vienuolyno statybai.¹⁵³ Įsikūrę dominikonai greitai pasistatė bažnyčią ir pradėjo joje aukoti šv. Mišias. Tik 1700 m. birželio 30 d. bažnyčia konsekruota, suteikiant jai Dievo Kūno, Šv. Kazimiero, Šv. Dominiko ir Švč. Mergelės Marijos Dangun Ėmimo titulų.¹⁵⁴ XVIII a. Kauno mieste įsikūrė dar dvi vienuolijos – basieji karmelitai bei rokitai (Šv. Roko brolijos vienuoliai). Rokitams 1750 m. birželio 25 d. Vilniaus vyskupas Mykolas Jonas Zenkevičius leido įsikurti prie Šv. Gertrūdės bažnyčios, šalia broliai pasistatė medinį vienuolyną bei įrengė špitoles.¹⁵⁵

¹⁴⁷ Ilona Bučinskytė, „Kauno miestiečiai ir Lietuvos bernardinų provincijos įkūrimas XVI a. pradžioje“, *Kauno istorijos metraštis* 3 (2002), 235.

¹⁴⁸ Lietuvos vienuolynai vadovas, 92.

¹⁴⁹ Kamuntavičienė, *Kauno benediktinių vienuolyno istorija XVIII–XX a. pradžioje*, 287.

¹⁵⁰ Kiaupa, *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 329.

¹⁵¹ Ibid.

¹⁵² Vytenis Almonaitis, Junona Almonaitienė, *Kauno senamiestis* (antrasis atnaujintas ir papildytas leidimas) (Kaunas: Keliautojo žinynas, 2015), 49.

¹⁵³ Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje–XVIII a. pabaigoje*, 66.

¹⁵⁴ Ibid., 67.

¹⁵⁵ Ibid., 69.

Apibendrinant šių kelių amžių laikotarpį galima teigti, kad nuo XV a. pr. mieste pradėjo formuotis katalikiškos religinės institucijos (parapijinė bažnyčia, vienuolija), augo katalikų bendruomenė, o laikui bėgant atsirado ir kitų religinių bendruomenių. Miesto daugiakonfesiškumas ypač išryškėjo XVI a. Yra žinoma, kad XVI a. vid. Kaune būta stačiatikių. Galiausiai per Karaliaučiaus, Gdansko pirklius, atvykstančius į Kauną, ir patiems kauniečiams lankantis minėtuose miestuose bei susiduriant su liuteronų veikla Kauną pasiekė Reformacijos idėjos.¹⁵⁶ Miesto gyvenime reikšmingą vietą užėmė ir vienuolijos. Anot R. Varsackytės, tikėtina, kad kiekvienas vienuolynas turėjo savą viziją ir misiją, kaip praturtinti miestiečių dvasingumą ir formuoti jų pasaulėvoką.¹⁵⁷

1.4. Basųjų karmelitų vienuolijos įsikūrimas Kaune

Kaip jau minėta, XVIII a. pr. basieji karmelitai atsikėlė į Kauną. Nurodoma, kad XVIII a. pr. vienas iš Kauno klebonų pakvietė pas save du basųjų karmelitų vienuolius padėti dvasiniuose patarnavimuose.¹⁵⁸ Vienuoliai į Kauną atvyko 1701 m. ir čia įkūrė rezidenciją.¹⁵⁹ 1707 m. (1705 m.)¹⁶⁰ liepos 15 d. pagal fundaciją basieji karmelitai Kaune nusipirko žemės plotą su mūriniu namu ir sodu prie Nemuno upės¹⁶¹ tuometinėje Vokiečių gatvėje¹⁶². Apsigyvenę name vienuoliai dalį jo paskyrė koplyčios įrengimui. Pirmieji basųjų karmelitų fundatoriai buvo Smolensko kaštelionas Kristupas Ščytas (Kszysztof Szczyt) ir jo žmona Ona iš Zavišų (Anna z Zawiszów), kurie 1716 m. rugsėjo 4 d. užrašė vienuoliams Kačiūniškės palivarką bei Kaune pastatė nedidelę mūrinę Šv. Elijo bažnytelę.¹⁶³ Šią fundaciją 1726 m. patvirtino karalius Augustas II. Fundacijos patvirtinime rašoma: „Paskelbiame šia privilegija dabar ir būsims laikams, ypatingai vaitams, burmistrams <...> ir visai Kauno miesto visuomenei, kad mes, iš mūsų dievobaimingumo Dievo garbei, kad padaugėtų švento katalikų tikėjimo mūsų miestuose, o ypatingai tuose, kuriuose yra daugybė eretikų, kaip Kaune. Tada apmąstydami ir laikydamiesi <...> norime, reikalaujame ir leidžiame šia mūsų karališkąja privilegija, kad maloningiesiems tėvams basiesiems karmelitams, mūsų mieste Kaune patogiai pagal savo regulą ir konstituciją būnantiems, būtų funduota bažnyčia ir

¹⁵⁶ Kiaupa, *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 115.

¹⁵⁷ Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje–XVIII a. pabaigoje*, 69.

¹⁵⁸ *Pamiętnik o kościolach katolickich znajdujących się w Kownie*, XIX a. II p., LNMB, PR. 331, 19.

¹⁵⁹ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 32.

¹⁶⁰ Įprastai istoriografijoje nurodoma data 1707 m. liepos 15 d., tačiau J. B. Wanatas OCD nurodo 1705 m. liepos 15 d. (Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 533).

¹⁶¹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 533.

¹⁶² Juozas Vaišnora MIC, *Marijos garbinimas Lietuvoje* (Roma: Lietuvos katalikų mokslo akademijos leidinys, 1958), 119.

¹⁶³ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 533.

vienuolynas“.¹⁶⁴ Kiti reikšmingi fundatoriai iš ankstyvojo basųjų karmelitų veiklos Kaune laikotarpio buvo Vilkmėrgės pavieto teisėjas Juozas Ozemblovskis (Józef Ozembłowski) su žmona Marcibele iš Dambrauskų (Marcinella z Dąbrowskich)¹⁶⁵ bei Vilkmėrgės pavieto maršalas Marcijonas Dambrauskas (Marcjan Dąbrowski).

Tiesa, reikėtų akcentuoti, kad XVIII a. pirmojoje pusėje fundacijų patvirtinimas buvo vienas iš aktualiausių su Katalikų Bažnyčia susijusių klausimų seimelių instrukcijose.¹⁶⁶ Buvo susidariusi paradoksali situacija: nors XVII–XVIII a. pirmojoje pusėje bajorai siekė apriboti Katalikų Bažnyčios žemėvaldos augimą, todėl buvo priimamos seimų konstitucijos, draudžiančios užrašyti žemes Katalikų Bažnyčiai, tačiau šių nutarimų nebuvo paisoma.¹⁶⁷ Šiose peripetijose sukosi ir basųjų karmelitų minėtų fundacijų klausimai. Kaip nurodė XVIII a. Vilniaus seimelių veiklą tyrinėjęs istorijas Robertas Jurgaitis, 1724 m. seimelio instrukcijoje pasiuntiniai buvo reikalaujami siekti, kad seimų konstitucijomis būtų patvirtinta Rečycos seniūno Jeronimo Klokockio fundacija Slucko jėzuitams, taip pat fundacijos Svierių, Kalesninkų, Minsko, Pumpėnų ir kitose parapijose įsikūrusiems karmelitams, Kauno basiesiems karmelitams, Polocko jėzuitams.¹⁶⁸ Be kitų fundacijų siekta patvirtinti ir Juozo Ozemblovskio fundaciją Kauno basiesiems karmelitams bei jiems neseniai Smolensko kašteliono Kristupo Ščyto užrašytą Kačiūniškės palivarką.¹⁶⁹ Basųjų karmelitų fundacijų patvirtinimo klausimas keltas ir 1738 m. priešseiminiame Vilniaus seimelyje.¹⁷⁰ Manytina, kad nenuoseklūs bajorų siekiai patvirtinti fundacijas Katalikų Bažnyčios institucijoms buvo nulemti jų asmeninių interesų. Tokią išvadą daro jau minėtas R. Jurgaitis: „Galima teigti, jog Vilniaus pavieto bajorija siekė pristabdyti Katalikų Bažnyčios žemėvaldos, teisminės galios augimą, tačiau tais atvejais, kai šių dviejų privilegijuotų luomų interesai sutapdavo, bajorija dvasininkijos siekiams dažniausiai pritardavo. Didesnė priimtų sprendimų dalis vis dėlto buvo palanki Katalikų Bažnyčiai.“¹⁷¹

Fundacijos sustiprino basųjų karmelitų rezidencijos materialinę būklę. Iš gautos fundacijos broliai basieji karmelitai nusipirko dar kelis namus bei žemės plotelius mieste ir prie Šv. Elijo bažnytėlės pasistatė medinį vienuolyno pastatą.¹⁷² Čia vienuoliai gyveno daugiau nei 40 metų,

¹⁶⁴ 1726 m. sausio 30 d. karaliaus Augusto II fundacijos patvirtinimas Kauno basiesiems karmelitams (vėlesnio laikotarpio išrašas), LNMB RS, f. 130-2202, 24–25.

¹⁶⁵ 1711 m. rugpjūčio 25 d. Juozo ir Marcibėlės Ozemblovskių fundacija Kauno basiesiems karmelitams, SA 55, l. 1610-1613.

¹⁶⁶ Robertas Jurgaitis, *Nuo bajoriškiosios savivaldos iki parlamentarizmo. Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m.* (Vilnius: Lietuvos Edukologijos universitetas, Parlamentarizmo istorijos tyrimų centras, 2016), 139.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Ibid.

¹⁶⁹ Ibid.

¹⁷⁰ Ibid.

¹⁷¹ Ibid., 145.

¹⁷² Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 533.

iki persikėlė prie Šv. Kryžiaus bažnyčios. Tiesa, šiuo laikotarpiu Kauno basiesiems karmelitams taip pat teko bylinėtis teismuose dėl žemės valdų. XVIII a. 3 deš. buvo iškilęs konfliktas su miesto magistratu, kai vienuoliai buvo kaltinami dėl iš miesto akmenų pasistatytos bažnyčios, užimamų nuo maro mirusių gyventojų sklypų, esančių miesto jurisdikcijoje, bei nemokamų mokesčių.¹⁷³

1770 m. karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio ir Vilniaus vyskupo leidimu Kauno basieji karmelitai su miesto magistratu atliko mainus. Miestui augant ir stingant žemės jam plėstis vienuoliai atidavė miestui turėtą žemės plotą ir namus.¹⁷⁴ O miesto magistratas perleido vienuolynui Šv. Kryžiaus bažnyčią kartu su parapija.¹⁷⁵ 1771 m. gruodžio 20 d. Apaštalo Sosto sprendimu, pritarus Vilniaus Vyskupiui bei Lenkijos ir Lietuvos valstybės valdovui, Kaunakiemio Šv. Kryžiaus bažnyčia buvo perduota basiesiems karmelitams (jiems skirta ir dalis Kauno parapijai priklausiusių valdų).¹⁷⁶ Fundacija įvertinta 40 000 lenkiškų auksinų, tą sumą karalius Stanislovas Augustas deponavo Kauno rotušėje, įpareigodamas kasmet mokėti penkis procentus parapijos bažnyčiai.¹⁷⁷ Taigi t. šv. Juozapo Kristupas perkėlė basųjų karmelitų rezidenciją į naują vietą.¹⁷⁸ Kartu vienuoliai savo nuosavybėje išsaugojo Šv. Elijo bažnytelę ir kartais ten šv. Mišių aukoti vykdavo basųjų karmelitų kunigas. Iki šių dienų Šv. Elijo bažnytelė neišliko. Dar XVIII a. pab. ji buvo paversta kariuomenės cerkve ir, nors vėliau ji grąžinta basiesiems karmelitams, tačiau jau tuo metu ji buvo beveik sugriauta.¹⁷⁹

Taigi XVIII a. pr. į Kauną atvykę basieji karmelitai prisijungė prie kitų mieste veikusių vienuolijų: pranciškonų, bernardinų, bernardinų, benediktinių, jėzuitų bei dominikonų. Iš pradžių atvykę vienuoliai buvo įsteigę rezidenciją. Gausėjant fundacijų bei gerėjant materialinei būklei 1731 m. rezidencija gavo užbaigto konvento statusą. Kauno miesto teritorijoje basieji karmelitai gyveno iki XVIII a. 8 deš, tuomet vėl keitė savo rezidavimo vietą – vienuolynas įsikūrė prie Šv. Kryžiaus bažnyčios, buvusios tuometiniame Kaunakiemyje.

¹⁷³ 1727 m. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Augusto II vardu šaukimas į asesorių teisimą Kauno basųjų karmelitų vyresniajam ir kitiems vienuoliams byloje su Kauno miesto magistratu, LNMB, f. 94-1225, l. 1. Prieiga internetu <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biRecordId=95567> [žiūrėta]

¹⁷⁴ Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 119.

¹⁷⁵ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 533.

¹⁷⁶ *Kauno Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus arkikatedra bazilika*, 47.

¹⁷⁷ *Vyskupo Ignato Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, 51.

¹⁷⁸ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 533.

¹⁷⁹ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, (Wilno: Drukarnia Drukarnia Józefa Zawadzkiego, 1914), 4.

2. KAUNO BASŲJŲ KARMELITŲ VIENUOLIAI IR JŲ SIELOVADA

2.1. Kauno basieji karmelitai: kunigai ir broliai

Nuo 1772 iki 1845 m. skirtingais laikotarpiais Kauno basųjų karmelitų vienuolyne gyveno kelios dešimtys dvasininkų.¹⁸⁰ Vienas įdomiausių klausimų, į kurį, deja, negalima atsakyti – kokios aplinkybės paskatino šiuos asmenis rinktis pašvęstojo gyvenimo kelią. Tokį Kauno basųjų karmelitų vienuolių pasirinkimą galime tik hipotetiškai apsvarstyti žvelgdami į kitus žinomesnius ordino atstovų pavyzdžius. Nors, lyginant su ankstesniais amžiais, Apšvietos laikotarpiu požiūris į vienuolystę buvo pasikeitęs, galima numanyti, kad ir XVIII a. pab.–XIX a. I pusėje kitokį gyvenimą nei įprasta pasirinkę vienuoliai keldavo visuomenės susidomėjimą. Anot T. Račiūnaitės, gyvenimas basųjų karmelitų vienuolyne pasauliečiams atrodė nežmoniškas alinimasis, tačiau, kita vertus, asocijuodavosi su besąlygiška ir pavyzdine tarnyste Dievui.¹⁸¹ Būtent tuo gyvensenos griežtumu, laiduojančiu vienuolystės tikrumą ir tobulumą, basųjų karmelitų vienuolynai ir traukdavo pašauktuosius.¹⁸²

Basųjų karmelitų konstitucijoje buvo numatyta, kokius reikalavimus turi atitikti žmogus, norintis tapti vienuoliu. Nurodyta, kad kandidatai į novicijus turi būti sulaukę aštuoniolikos metų ir ne vyresni negu keturiasdešimties.¹⁸³ Nebuvo galima priimti novicijų iš kitų vienuolijų, jau išvartų ar išėjusių iš noviciato. Taip pat konstitucija draudė priimti fiziškai paliegusius ir sergančius žmones, negarbingų tėvų vaikus ir vaikus, kurių tėvams reikėjo pagalbos, o taip pat susižadėjusių, vedusių, atverstų iš erezijos, schizmos bei atverstų žydų (nuo šių draudimų galėdavo dispensuoti definitorius arba provincijos kapitula).¹⁸⁴ Egzaminuojant kandidatą vienuolyno vyresnysis turėdavo išsiaiškinti, ar šis nėra melancholikas, užsispyręs, ar turi ištvermės ir valios vienuolyno darbui ir dorybių siekimui.¹⁸⁵ Šv. Teresė Avilietė pamokymuose skirtuose vienuolynų vyresniosioms yra aprašiusi pavojus, kuriuos gali sukelti linkusieji į melancholiją: „Mano seserys Salamankos šv. Juozapo vienuolyne, kuriame aš tai rašau, labai prašė ką nors patarti, kaip elgtis su melancholikėmis. Nors labai stengiamės tokių nepriimti į vienuolyną, bet jos taip gudriai ir suktai moka apsimesti, sako dėl to net mirsiančios, kad mes atpažįstame jas tik tada, kai jau būna per

¹⁸⁰ Šio darbo prieduose („Priedas Nr.1) yra pateikto Kauno basųjų karmelitų vienuolių, kunigų biogramos.

¹⁸¹ Račiūnatė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 70.

¹⁸² Ibid.

¹⁸³ Ibid.

¹⁸⁴ Ibid.

¹⁸⁵ Ibid.

vėlu“¹⁸⁶. Šv. Teresė Avilietė toliau rašo: „visgi tokia melancholija pirmiausia paveikia ir užtemdo protą, o kai protas pritemęs, tokiomis aplinkybėmis aistros daug pridaro! Kur nebeveikia protas, ten jau tikras pamišimas“.¹⁸⁷ Kandidato melancholiko vengimą, galima sieti su melancholijos kaip ligos traktavimu ir „melancholijos baime“, giliai įsišaknijusia Vakarų Europos krikščioniškoje kultūroje.¹⁸⁸ Gali būti, kad tam tikros egzaminavimo formos bėgant laikui keitėsi. Žinoma, reikia atkreipti dėmesį, kad faktinė vienuolyno konstitucijoje reglamentuota tvarka ne visada sutapdavo su realybe.

Kokią informaciją apie Kauno basuosius karmelitus mums teikia išlikę vienuolių sąrašai? Nors, kaip jau minėta, neįmanoma išanalizuoti pašaukimo aplinkybių, tačiau šaltiniai atskleidžia, kaip keitėsi vienuolių skaičius vienuolyne, kokia buvo dvasininkų socialinė kilmė, iš kur vienuoliai atvykdavo į Kauną, koks buvo jų išsilavinimas bei kokias pareigas jie ėjo.

1772 m. basieji karmelitai pradėjo savo vienuoliškąją tarnystę naujoje vietoje – prie Šv. Kryžiaus bažnyčios. J. B. Wanatas OCD mini vieną iš vienuolių, kuris dalyvavo perkeliant vienuolyną, – t. šv. Juozapo Kristupą.¹⁸⁹ 1774 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyne gyveno 9 vienuoliai – 5 kunigai ir 4 broliai.¹⁹⁰ Tai rodo, kad Kauno vienuolynas nebuvo itin didelis lyginant su kitais Lietuvos basųjų karmelitų provincijos vienuolynais. Kaip jau minėta anksčiau, senesniuose konventuose, tokiuose kaip Vilniaus, Antalieptės, Glubokojės ar Gardino, tuo metu gyveno nuo 22 iki 34 vienuolių.¹⁹¹ Tiesa, Kauno konventas vienuolių skaičiumi buvo lygus Senojo Medilo vienuolynui ir lenkė Gudagojo, Pašaminės, Pavilnio ir Pinsko vienuolynus, kur tuo metu gyveno po 4–6 kunigus bei brolius.¹⁹² Yra žinoma, kad XVIII a. 8 deš. vid. vienuolyno vyresniuoku buvo Faustinas Horainas (t. šv. Aleksandro Faustinas; Jonas Horainas)¹⁹³, kurio rūpesčiu ir buvo pradėtos mūrinio vienuolyno pastato statybos.¹⁹⁴ F. Horainas tris sykius buvo Šv. Kazimiero provincijos vadovu.¹⁹⁵ Tikėtina, kad į Kauną jis atvyko apie 1775 m., kada baigėsi jo pirmoji iš trijų kadencijų (1772–1775 m.). Yra žinoma, kad 1779 m. F. Horainas tikrai buvo vienuolyno vyresniuoku. Tais metais būtent jam kaip vienuolyno vyresniajam Trakų sufraganas Juozapas Kazimieras Kosakovskis leido pervežti basųjų karmelitų fundatorių ir vienuolių palaikus iš Šv. Elijo bažnytelės į Šv.

¹⁸⁶ Šv. Jėzaus Teresė Avilietė, *Vienuolynų steigimas*, 50.

¹⁸⁷ Ibid, 51.

¹⁸⁸ Plačiau žr.: Račiūnatė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 70.

¹⁸⁹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 533.

¹⁹⁰ Ibid., 67

¹⁹¹ Ibid.

¹⁹² Ibid.

¹⁹³ Pilnas vienuolinis vardas.

¹⁹⁴ Motiejus Valančius, *Pastabos sau pačiam*, 147.

¹⁹⁵ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 84.

Kryžiaus bažnyčią.¹⁹⁶ Praėjus dešimčiai metų nuo basųjų karmelitų atsikėlimo 1782 m. vizitacijoje nurodoma, kad vienuolyne gyveno 4 kunigai ir 2 broliai.¹⁹⁷ Deja, bet vizitacijoje nepateiktos vienuolių pavardės. Išsamesni duomenys apie kunigų ir vienuolių skaičių bei jų pareigas yra iš 1798 m. Nurodoma, kad tais metais vienuolyne gyveno 7 dvasininkai. Vienuolyno viršininku buvo kunigas Kornelijus Mirskis (t. šv. Beno Kornelijus), tuo metu 42 metų amžiaus ir šiame Kauno vienuolyne esantis jau antrus metus, anksčiau taip pat ėjęs basųjų karmelitų provincijolo pareigas.¹⁹⁸ Šv. Kazimiero basųjų karmelitų provincijai jis vadovavo ir prieš atvykdamas į Kauną – 1793–1796 m.¹⁹⁹ Vienuolyne buvo ir kunigas Rapolas Kiežkauskis (t. šv. Mikalojaus Rapolas Eustachijus; Motiejus²⁰⁰ Kiežkauskis), 77 metų amžiaus emeritas, taip pat 1775–1778 m. buvęs provincijolu²⁰¹. Tarnavo du nuodėmklausiai – 66 metų amžiaus kunigas Rudolfas Kazlauskas bei 48 metų kunigas Eliziejus Piazdevičius.²⁰² Pamokslininku buvo 54 metų amžiaus kunigas Stanislovas Rutkauskas.²⁰³ Vienuolyne gyveno ir du broliai pasauliečiai: 58 metų amžiaus Leonardas Vilkevičius, kuris ėjo vienuolyno palivarko ekonomo pareigas, ir 28 metų amžiaus Dominykas, kaip nurodoma, kalvis. Iki 1812 m. Napoleono žygio į Rusiją informacija apie basuosius karmelitus yra labai negausi, tačiau manytina, kad vienuolių, gyvenusių Kauno vienuolyne skaičius nebuvo didelis.²⁰⁴

Daugiau apie vienuolius žinome nuo XIX a. 2 deš. 1816 m. Kauno vienuolyno prioru buvo Kasijus Dubrauskas (t. Jėzaus Kasijus, Matas Dubrauskas), tuo metu 60 metų amžiaus.²⁰⁵ Gali būti, kad į Kauną jis atvyko iš Vilniaus Šv. Teresės vienuolyno, kuriame gyveno 1808–1811 m.²⁰⁶ Kauno vienuolyne paprioriu 1816 m. nurodomas Motiejus Cibulskis (58 m.) Pamokslininku vienuolyne buvo Martynas Stražas (35 m.).²⁰⁷ Vienuolyne gyveno ir du broliai: Vladislovas Kierevičius užėmė vargonininko pareigas, o Lukas Areimavičius (59 m.) – zakristijono.²⁰⁸

1818 m. vienuolyne gyveno 6 dvasininkai. Vienuolyno vyresniuojų buvo Mauricijus Pčickis (t. šv. Dvasios Mauricijus, Stanislovas Pčickis) (48 m.). Jis Kauno vienuolynui vadovauti

¹⁹⁶ 1779 m. kovo 21 Trakų sufragano Juozapo Kazimiero Kosakovskio raštas Kauno karmelitų vyresniajam tėvui Faustiniui, MAB, f. 273-235; Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje–XVIII a. pabaigoje*, 68–69.

¹⁹⁷ *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, 51.

¹⁹⁸ 1798 m. sausio 7–18 d. Kauno basųjų karmelitų raportas Romos katalikų dvasinės kolegijos departamentui, MAB, f. 273-237, l. 1.

¹⁹⁹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 84.

²⁰⁰ Krikšto vardas.

²⁰¹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 84.

²⁰² 1798 m. sausio 7–18 d. Kauno basųjų karmelitų raportas Romos katalikų dvasinės kolegijos departamentui, MAB, f. 273-237, l. 1

²⁰³ Ibid.

²⁰⁴ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 7.

²⁰⁵ Ibid.

²⁰⁶ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 298.

²⁰⁷ Ibid.

²⁰⁸ Ibid.

pradėjo apie 1816 m.²⁰⁹ Manytina, kad į Kauno vienuolyną M. Pčickis atvyko iš Vilniaus Šv. Teresės vienuolyno, kur gyveno nuo 1813 m.²¹⁰ Kaune M. Pčickis tarnavo iki 1823 m.²¹¹ 1818 m. Kauno vienuolyne tarnystę tęsė ir vienuolyno paprioriu buvo jau minėtas M. Cibulskis.²¹² Nurodomi du pamokslininkai – Silvestras Vilčinskis (35 m.), Kauno basųjų karmelitų vienuolyne esantis nuo 1816 m., bei Aleksandras Jankauskas (37 m.), Kauno vienuolyne tarnaujantis nuo 1817 m. Prokuratoriaus pareigas ėjo jau minėtasis brolis V. Kierevičius (69 m.), o vienuolyno ekonomu buvo Antanas Vonkielevičius (55 m.), esantis šiame vienuolyne pirmuosius metus.²¹³

Po dvejų metų, 1820 m., vienuolyne gyveno 2 kunigai ir 3 vienuoliai.²¹⁴ Pamokslininkais buvo jau minėtasis kunigas A. Jankauskas ir kunigas Bazilijus Vojničius (29 m.), 1820 m. po vienuolinių mokslų atvykęs į Kauno vienuolyną. Konvente gyveno ir brolis Paulius Ramanauskas (43 m.), einantis prokuratoriaus pareigas, į Kauną atvykęs 1820 m. Zakristijonu buvo Justinas Baličius (24 m.), į vienuolyną įstojęs Kaune 1819 m. Taip pat vienuolyne gyveno brolis Benediktas Žielinskis (52 m.).²¹⁵

Ryškus pagyvėjimas vienuolyno gyvenime matomas XIX a. 3 deš. Kaip jau minėta, apie 1821 m. Kaune buvo įkurtas basųjų karmelitų noviciatas, tad į šį vienuolyną atvykdavo norintieji tapti dvasininkais. J. B. Wanatas OCD nurodo, kad 1825 m. čia gyveno 5 kunigai, 1 brolis ir 4 klierikai.²¹⁶ Po metų, 1826 m., noviciate mokėsi jau 10 klierikų.²¹⁷ Vienuolyno viršininku buvo Vladislovas Kazakevičius (t. šv. Elijo Vladislovas), 58 m. amžiaus²¹⁸, atvykęs į Kauną iš Vilniaus Šv. Teresės vienuolyno, kuriame tarnavo 1823–1826 m.²¹⁹ Įkūrus noviciatą į vienuolyną atvyko ir filosofijos profesorių, kurie dėstė klierikams bei novicijams. 1826 m. minimi du filosofijos profesoriai: Boguslavas Šišlo (30 m.) ir Aleksas Bartusevičius, kuris dar nebuvo gavęs kunigo šventimų.²²⁰

1828 m. vienuolių sąrašė nurodoma, kad vienuolyne buvo 14 asmenų – 6 kunigai, 2 broliai ir 6 klierikai.²²¹ Vienuolyno prioru ir toliau buvo kunigas V. Kazakevičius. Vienuolyno definitoriumi nuo 1826 m. buvo kunigas Liudvikas Garbauskis (59 m.). Pamokslininku ir mokytoju tarnavo Telesforas Reutas (32 m.), atvykęs į Kauną 1823 m. Ir toliau konvente gyveno jau minėtas

²⁰⁹ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 330.

²¹⁰ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 298.

²¹¹ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 7.

²¹² 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 330.

²¹³ Ibid.

²¹⁴ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 236v–237.

²¹⁵ Ibid.

²¹⁶ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 67.

²¹⁷ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 7.

²¹⁸ Ibid.

²¹⁹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 298.

²²⁰ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 7.

²²¹ 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 384v–386.

kunigas B. Vojničius (35 m.), kuris 1828 m. užėmė ne tik pamokslininko, bet ir noviciato magistro pareigas. Dar vienas kunigas – minėtasis B. Šišlo. Sąraše nurodomas ir kunigas Bernardas Piontkauskis (29 m.), nuo 1824 m. iki 1826 m. buvęs pamokslininku Kauno vienuolyne, o 1828 m. įvardytas kaip filosofijos profesorius.²²² 1828 m. sąraše nurodomi du broliai: jau minėtas brolis P. Ramanauskas ir brolis novicijus Elijas Kazakevičius (59 m.), įstojęs į vienuolyną 1827 m.²²³ Klierikų sąraše nurodomi: Korsinas Ivanauskas (23 m.), Konstantinas Karpavičius (21 m.), Leonardas Skurnauskis (23 m.), Ambraziejus Sinkevičius (21 m.), Feliksas Rumševičius (24 m.), Benediktas Hutarovičius (24 m.).²²⁴

1830 m. Kauno basųjų karmelitų dvasininkų sąraše minimi 7 kunigai ir 2 broliai.²²⁵ Vienuolyno prioru buvo kunigas Samuelis Čėpanas (t. šv. Kunigundos Samuelis, Motiejus Čėpanas) (45 m.) – ilgametis Lietuvos basųjų karmelitų provincijolas. Vienuolyne gyveno ir provincijos definitorius kunigas Vaitiekus Počickis (65 m.), taip pat buvęs basųjų karmelitų provincijolu. Pamokslininku buvo kunigas Karolis Menčinskis (t. šv. Angelo Karolis) (45 m.). Kauno vienuolyne gyveno ir kunigai Zacharijas Gierickis (62 m.), Motiejus Lukoševičius, Liucijus Babinovičius ir jau minėtas B. Šišlo.²²⁶ Nurodomi du broliai Hilarijus Doviatas ir Jokimas Zybartas, kurie vienuolyne buvo priimti bandomajam laikotarpiui.²²⁷

Ypač sudėtingas laikotarpis Kauno basųjų karmelitų vienuolynui prasidėjo apie 1831 m. Tuo laiku buvo uždarytas noviciatas.²²⁸ Kaip savo užrašuose nurodo vyskupas M. Valančius, 1831 m. kilus choleros epidemijai caro valdžia vienuolyno patalpas pavertė ligonine.²²⁹ Anot M. Valančiaus, tokį imperijos pareigūnų sprendimą lėmė tai, kad tuo metu vienuolyne tebuvo 4 vienuoliai, o mūrinės patalpos buvo pakankamai erdvios. Vienuoliams buvo įsakyta persikelti į vienuolynui priklausančią medinį namą. Nurodomi 4 tuo laiku gyvenę vienuoliai: vienuolyno prioras Mykolas Danilevičius, Eusebijus Kisilevičius, Vincentas Dimša bei dar vienas brolis, kurio vardo M. Valančius nenurodė.²³⁰ Po choleros epidemijos basieji karmelitai dar grįžo į vienuolyną, nors 1836–1837 m. jis vėl buvo paverstas ligonine.²³¹ 1838 m. Kauno vienuolyne tarnavo ilgametis basųjų karmelitų provincijolas S. Čėpanas. Jis tapo ir paskutiniuuoju Lietuvos Šv. Kazimiero basųjų karmelitų provincijos vadovu.²³² Vienuolyno prioru buvo E. Kisilevičius, subprioru Vaclovas

²²² 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 384v–385.

²²³ Ibid.

²²⁴ Ibid., l. 385v–386.

²²⁵ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 445v–447.

²²⁶ Ibid.

²²⁷ Ibid., l. 446v–447.

²²⁸ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 7.

²²⁹ Motiejus Valančius, *Pastabos sau pačiam*, 147.

²³⁰ Ibid.

²³¹ Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, T. 3, 127.

²³² Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 8.

Šablinskis.²³³ Pamokslininkais buvo B. Šišlo (kartu ir diskretas), Andriejus Lukoševičius bei Feliksas Rumševičius, o nuodėmklausiu tarnavo M. Lukoševičius.²³⁴ XIX a. 4 deš. pab.–5 deš. pr., vienuolyne liko tik du vienuoliai: minėtieji V. Dimša ir M. Danilevičius. Galiausiai liko vienas basasis karmelitas V. Dimša, kuris 1845 m. mirė.²³⁵

Itin tikslų duomenų apie Kauno basųjų karmelitų vienuolius 1772–1845m. laikotarpiu pateikti nėra lengva. Tenka konstatuoti, kad trūksta vienuolių sąrašų iš XVIII a. 8–9 deš., o kartais nurodomas tik vienuolių skaičius. Tačiau XIX a. I pusės medžiagoje jau randame kur kas išsamesnius basųjų karmelitų vienuolių aprašymus. Taigi galima teigti, kad tiriamuoju laikotarpiu vienuolyne ilgiau ar trumpiau gyveno ar ruošėsi pašvęstajam gyvenimui ne mažiau kaip 57 vienuoliai-kunigai, vienuoliai-broliai bei klierikai. Visi vienuoliai, kurių socialinė kilmė įvardyta, šaltiniuose nurodomi esantys bajoriškos kilmės.

Išsamesniuose XIX a. vienuolių sąrašuose dažniausiai pateikiama, iš kur vienuolis kilęs. Tiesa, vyrauja keli tokios informacijos pateikimo būdai. Vienu atveju šalia vienuolio pavardės rašoma, iš kokios gubernijos ar vaivadijos jis kilęs. Suprantama, gubernija yra didelis administracinis vienetas, tad vienuolio kilmės vieta labai abstrakti. Kitas vertas paminėjimo faktas, kad neretai sąraše prie vienuolio vardo buvo pateikiama ir tautybė: „lietuvis“ „baltarusis“, „žemaitis“ ir pan. XVIII a. pab.–XIX a. I pusėje vargiai galėtume kalbėti apie vienuolių etninę priklausomybę, tad tokie asmenų įvardijimai daugiau susiję su geografinė vieta.

Taigi kokią informaciją apie Kauno basųjų karmelitų vienuolyne gyvenusius vienuolius, klierikus bei novicijus teikia vizitacijos ir dvasininkų sąrašai? Iš viso galima rasti 25 vienuolių geografinės kilmės vietas. Daugiausia dvasininkų buvo kilę iš Vilniaus gubernijos – 13. 6 vienuolių kilmės vieta nurodoma Minsko gubernija, 4 – Augustavo vaivadija. Taip pat nurodoma, kad kunigas T. Kazlauskas buvo kilęs iš Voluinės gubernijos²³⁶, o kunigas L. Garbauskis – iš Polesės²³⁷. Įvardijimais „lietuvis“, „baltarusis“, „rusėnas“, „žemaitis“ ir panašiai nurodomi 23 asmenys. „Lietuvis“ – 15, „žemaitis“ – 3 (kunigas F. Rumševičius²³⁸, broliai H. Doviatas²³⁹ ir J. Zybartas²⁴⁰), „varmietis“ – 1 (kunigas Z. Gierickis)²⁴¹. Įdomus yra skirstymas į „baltarusius“ ir „rusėnus“. Basųjų karmelitų sąrašuose galima rasti 2 asmenis įvardytus „baltarusiais“ (kunigas V.

²³³ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 8.

²³⁴ Ibid.

²³⁵ Motiejus Valančius, *Pastabos sau pačiam*, 147.

²³⁶ 1842 m. basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273 283, l. 3v-4.

²³⁷ 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 384v–385.

²³⁸ Ibid., 385v–386.

²³⁹ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 446v–447.

²⁴⁰ Ibid.

²⁴¹ Ibid., 445v–446.

Kazakevičius²⁴² ir brolis E. Kazakevičius²⁴³) bei 2 „rusėnais“ (kunigas K. Menčinskis²⁴⁴ bei kunigas L. Babinovičius²⁴⁵). Naudingos informacijos apie vienuolius gali suteikti ir jų mokymosi vietos nurodymas. Turime žinių apie 25 vienuolius, kur jie mokėsi jaunystėje. 4 būsimieji basieji karmelitai mokėsi Kaune, po 3 - Berezvečiuje, Polocke, Pastovyje ir Vilniuje.

Reikšmingą vietą vienuolių ruošime užėmė mokslai. Dar iki XVIII a. studijos basiesiems karmelitams turėjo išskirtinai praktinį pobūdį, o teologijos ir filosofijos išmanymas buvo reikalingas ganytojiškai veiklai.²⁴⁶ Absoliuti dauguma Kauno vienuolyne gyvenusių vienuolių buvo perėję noviciatą ir gavę vienuolinio mokslo žinių. Noviciate vienuoliai mokydavosi filosofijos bei teologijos (teologijos kurse buvo dėstoma dogminė teologija, Šv. Raštas ir moralinė teologija).²⁴⁷ Nepaisant to XVIII a. pab.–XIX a. pr. jau esama basųjų karmelitų, studijavusių Vilniaus universitete. Jame mokėsi 9 basieji karmelitai vienuoliai kunigai – M. Pčickis, L. Garbauskis, B. Piontkauskis, B. Bridickis, A. Sinkevičius, S. Čepanas, K. Menčinskis, Z. Gierickis, B. Šišlo. Kelis norėtusi aptarti plačiau. Vienas žymesnių basųjų karmelitų – M. Pčickis – buvo žinomas ne tik kaip Kauno vienuolyno prioras ir buvęs Vilniaus vienuolyno definitorius, bet ir kaip profesionalus grafikas. Jis raižė vienuolių ir pasauliečių portretus, religinius paveikslėlius („Angelai“, „Arkangelas Gabrieliūs“), taip pat stebuklingųjų Marijos paveikslų kopijas (Aušros Vartų, Žirovicų) bei emblemines kompozicijas („Šventoji Dvasia“).²⁴⁸ M. Pčickis 1806–1808 m. raižybą studijavo Vilniaus universitete, pas žinomą vokiečių dailininką, portretų raižytoją Izidorių Veisą (Izidor Weiss, 1774–1821 m.). Dailėtyrininkas Vladas Gasiūnas yra nurodęs, kad karmelitas M. Pčickis buvo produktyviausias ir talentingiausias I. Veiso mokinys, dar iki studijų Raižybos katedroje punktyrine vario raižinio technika raižęs nedidelius ovalinius portretus („Napoleonas Bonapartas“ 1801 m., „Vilhelmas Kalinskis“ 1805 m., „Generolas Viktoras Moras (Moreau)“ 1806 m.), skirtus knygoms iliustruoti.²⁴⁹ Studijų metais M. Pčickis daugiau gilinosi į štrichinę vario raižinio techniką, prižiūrimas I. Veiso, koregavusio jo darbus (pvz., raižinius „Antikos peizažas“, „Angelai“).²⁵⁰ M. Pčickis praktikavo ir reprodukcinę grafiką – raižė Anibalė Karačio (Annibale Carraci) paveiklus.²⁵¹

²⁴² 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 385v–386.

²⁴³ Ibid., 384v–385.

²⁴⁴ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 445v–446.

²⁴⁵ Ibid., 446v–447.

²⁴⁶ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 40.

²⁴⁷ Ibid.

²⁴⁸ Ibid., 140.

²⁴⁹ Vladas Gasiūnas, „Grafikos menas senajame Vilniaus universitete“, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, T. 5 (2002), 11.

²⁵⁰ Ibid., 11–12.

²⁵¹ Ibid., 12.

Kitas Vilniaus universiteto alumnas – L. Garbauskis. Gali būti, šis vienuolis Kaune ne tik buvo defnitoriumi, bet ir dėstė novicijams moralinę teologiją, kurios ankščiau mokė Antalieptėje.²⁵² Filosofiją novicijams Kaune dėstė kitas Vilniaus universiteto auklėtinis – basasis karmelitas B. Piontkauskis. Beje, nurodoma, kad šis dvasininkas universitete mokėsi fizikos, matematikos, chemijos ir teologijos, o filosofijos žinių įgavo vienuolyne²⁵³ 1828–1831 m.²⁵⁴ Kunigas B. Bridickis Vilniaus universitete studijavo matematiką-fiziką bei teologiją, įgijo teologijos daktaro laipsnį. Iš Kauno B. Bridickis persikėlė į Glubokojės vienuolyną, kur 1835–1864 m. buvo vienuolyno prioru.²⁵⁵ Tais pačiais metais kaip ir B. Bridickis Vilniaus universitete studijavo ir A. Sinkevičius²⁵⁶. Vienas iš Kauno vienuolyno priorų, buvęs basųjų karmelitų provincijolas S. Čepanas Vilniaus universitete klausė matematikos, fizikos ir prigimtinių teisės kursus. Verta paminėti ir kunigą B. Šišlo. Vilniaus universitete jis mokėsi matematikos-fizikos ir chemijos, o 1826–1829 m. minimas kaip filosofijos profesorius Kaune.²⁵⁷

Didžioji dalis vienuolių basųjų karmelitų buvo lankę mokyklas. Sąrašuose galima rasti tik 6 brolius, kurie mokėsi namie (broliai P. Ramanauskas, E. Kazakevičius, J. Baličius, B. Žielinskis, A. Barancevičius ir H. Doviatas). Dažniausiai įvardijama, kad šie broliai namie mokėsi skaityti, rašyti bei skaičiuoti. Reikėtų išskirti ir vieną kunigą – L. Babinovičių. Minima, kad 1808–1811 m. namuose jis mokėsi klasikinių mokslų.

Visi Kauno basųjų karmelitų vienuoliai buvo bajoriškos kilmės, tačiau vieni buvo kunigai, kiti – broliai. Kaip jau teigta, kunigai buvo lankę mokyklas, išėję vienuolinius mokslus, o kai kurie studijavę ir Vilniaus universitete. Broliai skaitymo, rašymo, skaičiavimo neretai buvo mokėsi namuose. Taigi išsilavinimas nulemdavo jų statusą, pareigas vienuolyne. Vienuoliai kunigai buvo priorais, paprioriais, defnitoriais, noviciato magistras ir t. t., broliai užimdavo zakristijono, ekonomo ar kitas panašias pareigas.

2.2. Vienuolyno biblioteka

Pašvęstąjį gyvenimą pasirinkusių žmonių kasdienybėje reikšmingą vietą užima dvasinės literatūros skaityba. Vienu atveju tai gali būti tiesiog brevijoriaus skaitymas ar Šventojo

²⁵² 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 384v–385.

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ Józef Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)* T.1 (Kraków: Druk W. L. Anczyna i Spółki, 1899–1900), 127.

²⁵⁵ Krzysztof Sadurski, „Dzieje Macieja Lecha i jego rodziny w Latach 1838-1921“. Internetinė prieiga: <http://zeslaniec.pl/54/Sandurski.pdf> [žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.].

²⁵⁶ Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, 132.

²⁵⁷ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 446v–447; 1842 m. basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 7v–8.

Rašto klausymas, kitu atveju – intensyvus gilinimasis į tekstus, žinių kaupimas. Siekiant išanalizuoti vienuolyno narių skaitybą, reikia gilintis į jo bibliotekos rinkinius. Toks darbas priartėja prie mentaliteto istorijos tyrimo. Žinoma, tenka konstatuoti, kad bibliotekos turinys nebūtinai atskleidžia vienuolyno narių literatūrinius polinkius ar išprusimą – galbūt kai kurios knygos tik dulkėjo lentynose. Nepaisant to, analizuodami bibliotekoje buvusias knygas ir atsižvelgdami į tai, ką apie vienuolių skaitymą rašė bei kokius nurodymus davė ordino įkūrėjai, galime priartėti prie apytikrio vaizdo – ką skaitė vienuoliai, kas jiems buvo svarbu ir kokios knygos skaitytos dažniausiai.

Basųjų karmelitų konstitucijoje tarp kitų religinių praktikų buvo privalomas dvasinis skaitymas ar skaitymas peraugantis į kontempliaciją.²⁵⁸ Taigi skaityba buvo neatsiejama nuo regulos. Šv. Teresė, pabrėždama skaitymo svarbą, pateikė vaizdingą palyginimą, kad „geros knygos“ yra sielos maistas.²⁵⁹ Anot vienos iš basųjų karmelitų ordino įkūrėjų, vienuolynų bibliotekose privalo būti šventųjų biografijų, Dionizo Kartūzo „Apie pasaulio pabaigą“, Tomo Kempiečio „Apie Kristaus sekimą“, Jono Gersono, Liudviko iš Granados, Petro iš Alkantaros, Liudviko iš Leono, Antano iš Guevaros, ir šv. Kryžiaus Jono veikalų.²⁶⁰ Kitas garsus basasis karmelitas tėvas šv. Andriejaus Jeronimas Cyrus šalia jau šv. Teresės išvardytų veikalų rekomendavo skaityti šv. Bonaventūros, šv. Justino, šv. Teresės, t. Jėzaus Tomo ir kitų basųjų karmelitų darbus.²⁶¹ Aišku, pačiu svarbiausiu vienuolių skaitiniu visad buvo Šv. Raštas, taip pat – brevijorius. Vienuolijos kūrėjai formavo ir skaitymo taisykles, tradicijas, kurių privalu laikytis vienuoliams. Jau minėtas t. Jeronimas nurodo: „Pirmiausia skaitymas turi būti dėmesingas ir sąmonėje vaizdingas (umyślne obrazne), tačiau kartu disciplinuotas, neseikant tais, kurie jokios tvarkos skaityme nesilaiko, bet griebiasi to, kas jiems atsitiktinai papuola, arba tais, kurie kaskart vis ko nors naujo neįprasto skaityme nori ragauti, nes įprastus ir senus dalykus, nors jie būtų ir naudingiausi, jiems sunku skaityti. Tokio trūkumo reikia labai saugotis, nes jis ne tik nedaugina, bet veikiau naikina Dvasią, ir pavojingai paskui serga tie, kurie šia liga užsikrečia“²⁶². Disciplinuotas ir itin atsakingas skaitymas siekiant kuo kruopščiau pasirinkti basųjų karmelitų vienuoliui tinkamą lektūrą atsispindi ir kitame t. Jeronimo pamokyme: „nereikia stengtis perskaityti daug knygų, geriau mažai, bet rinktinių ir gerų <...> nedidelę skriaudą patirsi, jei ne visas knygas perskaitysi“²⁶³. Matyti, kad skaitymas basųjų karmelitų vienuolynuose buvo ne tiek savišvietos, kiek maldos ir kontempliacijos forma, šventųjų gyvenimo apmąstymas. Skaitymas turi peraugti į apmąstymą, o

²⁵⁸ Račiūnatė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 38.

²⁵⁹ Ibid.

²⁶⁰ Ibid.

²⁶¹ Ibid., 39.

²⁶² Ibid., 40.

²⁶³ Ibid.

apmąstymas į malda.²⁶⁴ Visa tai leidžia teigti, kad skaitymo praktikos basųjų karmelitų kasdienybėje turėjo užimti reikšmingą vietą.

Kas gulėjo Lietuvos provincijos basųjų karmelitų vienuolynų bibliotekose? Anot T. Račiūnaitės, daugelis skaitybos nurodymuose rekomenduojamų knygų būta ir Lietuvos provincijos basųjų karmelitų vienuolynų bibliotekose.²⁶⁵ Vis dėlto būtina akcentuoti, kad basųjų karmelitų bibliotekos savo turimų knygų skaičiais labai skyrėsi. Kaip teigė A. Pacevičius, basieji karmelitai, įsteigę 11 vienuolynų, turėjo keletą gausumu išsiskiriančių bibliotekų: Vilniaus karmelitų vienuolyno prie Aušros Vartų koplyčios bibliotekoje 1828 m. buvo 2937 t., o 1830 m. – 3651 t., Glubokojės basųjų karmelitų vienuolyne 1830 m. minima buvus 2526 t.²⁶⁶ Tokį didelį skaičių galėjo lemti tai, kad šiuose vienuolynuose ilgą laiką veikė noviciatai, tad knygos buvo reikalingos vienuolių ugdymui. Kitų Lietuvos provincijos basųjų karmelitų vienuolynų bibliotekos neprilygo šioms dviem minėtosioms. Pinsko basieji karmelitai kartu su bažnyčios knygomis turėjo 212 t., Senojo Medilo vienuolyne 1828 m. buvo 131 t., 1830 m. – 423 t., Pašaminės vienuolyne 1830 m. – 84 t., Gardino vienuolyne 1844 m. (prieš uždarymą) buvo 427 t., Gudagojo vienuolyne 1820 m. – 232 t., Antalieptės vienuolyne 1830 m. buvo 466 t., Vilniaus Užnerio (Pavilnio) vienuolyno bibliotekoje 1818 m. buvo 300 t., o Kauno basųjų karmelitų vienuolyne 1828 m. buvo 669 t.²⁶⁷ Taigi šiame darbe analizuojamas Kauno basųjų karmelitų vienuolynas turimų knygų skaičiumi neprilygo Vilniaus basųjų karmelitų, įsikūrusių prie Aušros Vartų, koplyčios bei Glubokojės vienuolynams, tačiau lenkė provincijos vienuolynus.

Kauno basųjų karmelitų vienuolyno biblioteka buvo antrajame vienuolyno aukšte, virš vienuolyno valgyklos – refektoriaus.²⁶⁸ Tai gana tipiškas išplanavimas, būdingas ne tik basųjų karmelitų vienuolynams. Vienuolynų bibliotekos dažniausiai buvo įkurdinamos atskiroje patalpoje virš refektoriaus ir išreiškė nuo seno vienuolijose įsigalėjusį požiūrį į knygą ir jos funkcijas: apačioje, reflektoriuje, tenkinami kūno poreikiai (valgoma), o viršuje, bibliotekoje, – dvasios („pokarm duszny“).²⁶⁹ Manytina, kad statant vienuolyno pastatą basieji karmelitai laikėsi dar XVII a. Generalinės Kapitulos suformuotų reikalavimų. 1620 m. gegužės 8 d. nurodyme teigiama, kad basųjų karmelitų vienuolynuose bibliotekos ilgis turėjo būti nuo 9,60 m iki 12 m.²⁷⁰ Yra žinių, kad 1798 m. bibliotekai vadovavo pamokslininkas.²⁷¹ Knygos buvo laikomos ne tik vienuolyne, bet ir bažnyčioje. Kaip nurodoma 1820 m. vizitacijoje, koplyčia, esanti kairėje pusėje nuo Didžiojo

²⁶⁴ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 39.

²⁶⁵ Ibid.

²⁶⁶ Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m.*, 151–152.

²⁶⁷ Ibid., 152.

²⁶⁸ Račiūnaitė, „Kauno buvęs basųjų karmelitų vienuolynas ir Šv. Kryžiaus bažnyčia“, *Lietuvos vienuolynai*, 83.

²⁶⁹ Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m.*, 107.

²⁷⁰ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 97.

²⁷¹ 1798 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, MAB, f. 318–15014, l. 17 v.

altoriaus, tarnavo kaip biblioteka bei liturginių reikmenų saugojimo vieta.²⁷² Tikriausiai, bažnyčios bibliotekoje buvo laikomos knygos, reikalingos liturgijos metu (pvz. mišiolai), bei krikšto, santuokų bei mirčių registravimo knygos.

Daugiausia žinių apie vienuolyno biblioteką teikia XIX a. vizitacijos. Jose nurodomos knygų autorių pavardės, tad tai suteikia galimybę identifikuoti autorius. Dalis Kauno basųjų karmelitų vienuolyno bibliotekoje saugotų knygų sutinkamos ir Kražių kolegijos knygų sąrašuose. Publikuoti kolegijos bibliotekos knygų sąrašai²⁷³ labai pasitarnavo knygų autorių ir knygų identifikavimui. Anot R. Varsackytės, neabejotina, kad XVIII a. 8 deš. vienuoliai kartu su Šv. Kryžiaus bažnyčia perėmė ir visas joje buvusios knygas.²⁷⁴ Dalį knygų vienuoliai atsigabeno su savimi. Atsikėlę prie Šv. Kryžiaus bažnyčios (1772 m.) vienuoliai turėjo 105 t.²⁷⁵, o amžiaus pabaigoje šis skaičius išaugo iki 594 vienetai²⁷⁶. Bibliotekos rinkiniai augo iki 1812 m., karo metu vienuolynas patyrė nuostolių. 1818 m. vienuolyne jau buvo tik 318 t. (200 skirtingų egzempliorių). Nurodoma, jog tai knygos, išlikusios per karą ir naujai įsigytos.²⁷⁷ Vienuolyno bibliotekoje buvo 11 skirtingų Šv. Rašto leidimų. Didžiausią dalį sudarė dvasinio turinio knygos – 52, Šventojo Rašto komentarai – 44, įvairios pamokslų knygos – 31, teologų knygos – 23. Atskirai paminėta, kad neseniai vienas geradaris paaukojo vienuolyno bibliotekai graikišką-lotynišką Bibliją. Iš viso per 1818 m. vienuoliai įsigijo ar kitais būdais gavo 20 naujų knygų.²⁷⁸

XIX a. 3 deš. vienuolyno biblioteka vėl pagausėjo. 1820 m. joje jau buvo 574 t.²⁷⁹, o 1830 m. – 669 t. Tai galima sieti su natūraliu vienuolyno bibliotekos augimu – įprastai atvykę broliai atsigabendavo savo knygų, kurios papildydavo bibliotekos komplektus. Tokių atvejų galėjo būti ir Kauno vienuolyne. Pavyzdžiui, 1820–1830 m. jo biblioteką papildžiusių knygų sąrašė randame prancūzų kalbos gramatiką²⁸⁰. Tikėtina, kad šią knygą atsigabenti galėjo provincijos definitorius kunigas Vaitiekus Počickis, kuris prieš atvykdamas į Kauną mokėsi prancūzų kalbos. Kita knygų rinkinių gausėjimo priežastis galėjo būti basųjų karmelitų noviciato Kaune įkūrimas 1821 m.²⁸¹ Skaitymas ir tekstų komentavimas buvo neatsiejama būsimų vienuolių ugdymo dalis.

²⁷² 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 219v.

²⁷³ *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 m.*, I dalis, parengė Darius Antanavičius (Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2017); *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 m.*, II dalis, parengė Darius Antanavičius, I (Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2018)

²⁷⁴ Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje–XVIII a. pabaigoje*, 171.

²⁷⁵ Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m.*, 161.

²⁷⁶ 1798 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija MAB, f. 318-15014, l. 17v.

²⁷⁷ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 330v.

²⁷⁸ Ibid.

²⁷⁹ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 237v–238v.

²⁸⁰ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 449.

²⁸¹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 533.

Įprastai basųjų karmelitų noviciate trejus metus buvo studijuojamas filosofijos kursas ir ketverius – teologijos, dėstytojai iš vadovėlių skaitydavo kurso fragmentus ir juos komentuodavo.²⁸²

1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyne buvo 12 skirtingų leidimų Biblijų lenkų ir lotynų kalbomis. Viena iš jų 1599 m. išleista kunigo Jokūbo Vujeko (Jakub Wujek 1547–1597 m.) Biblija.²⁸³ Taip pat bibliotekoje būta popiežių bei kitų garsių dvasininkų raštų – Klemenso XIV bei Francisko Mendozos (Francisko Mendoza 1572/73–1626 m.) komentarai. Bonifaco VIII ir Klemenso VIII dekretai bei Benedikto XIII konstitucija.²⁸⁴ Saugotas Bartolomėjaus Gavanti kompendiumas. Šalia šių knygų buvo ir Tridento susirinkimo medžiaga bei Diecezijos sinodo medžiaga. Tikriausiai šios knygos basųjų karmelitų ganytojiškoje veikloje buvo vienos esminių. Šv. Raštas buvo pamatinė knyga vienuolių dvasinio gyvenimo praktikoje, o kiti minėti tekstai aktualūs vienuolių ganytojiškos ir pastoracinės veiklos formoms.

Atskirai išskirta knygų grupė – įvairių teologų darbai (32 knygos). Galima būtų nurodyti bent kelis autorius, kurių knygas turėjo vienuoliai. Pirmasis minėtos grupės sąrašas pažymimas autorius „Arsdekin“. Tai airių teologas, jėzuitas Ričardas Arsdekinas (Richard Arsdekin), gyvenęs 1620–1693 m. Bibliotekoje buvo ir jėzuitų vienuolio Janos Nadasi (János Nádas 1613–1679)²⁸⁵ veiklas. Dar vienas autorius, kurio knyga buvo bibliotekoje, – Žakas Marchanti (Jacques Marchant) – belgas, katalikų teologas, gyvenęs 1585/87?–1648 m. Būta ir Paolo Segneri (Paolo Segneri 1624–1694 m.) – italų jėzuito, maldininko, misionieriaus bei rašytojo darbų. Turėta ir Martyno Bonacino (Martino Banacino 1585–1631 m.) darbas²⁸⁶.

Kita skirtina grupė – Šventųjų Bažnyčios Tėvų darbai lotynų kalba (7 knygos). Čia randame šv. Ambraziejaus, šv. Bernardo, šv. Jokūbo, šv. Grigaliaus, šv. Jeronimo ir basiesiems karmelitams ypač svarbaus šv. Kryžiaus Jono veikalų. Dar viena grupė – istorikų knygos ir šventųjų gyvenimai (59 knygos). Tarp šių autorių būtų galima išskirti Stanislovą Bogušą Sestrencevičių (Siestrzeczewicz), baltarusį katalikų dvasininką, pirmąją istorijoje Mogiliovo arkivyskupą. Sestrencevičius buvo artimas caro dvarui. Po Pirmojo Abiejų Tautų Respublikos padalijimo Jekaterina II, demonstruodama absoliučią galią, 1773 m. lapkritį įsteigė Gudijos vyskupiją, kurios centru tapo Mogiliovas, o jos vyskupu paskyrė iš kalvinistų šeimos kilusį konvertitą Sestrencevičių.²⁸⁷ Deja, nežinia, koks šio autoriaus darbas gulėjo vienuolyno bibliotekoje. Prie istorikų darbų nurodytas autorius Aleksandras Gvaninis (Alessandro Guagnini 1538–1614 m.).

²⁸² Račiūnatė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 40.

²⁸³ *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 m.*, parengė Darius Antanavičius, I dalis (Vilnius, Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas), 5.

²⁸⁴ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 237v.

²⁸⁵ *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 m.*, II dalis, 382.

²⁸⁶ *Ibid.*, 344.

²⁸⁷ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, 324.

Tikėtina, kad vienuoliai turėjo jo veikalą „Kronika Sarmacyi europejskiej“ išleistą lenkų kalba 1768 m.²⁸⁸ Kiti sąrašė minimi ir identifikuoti autoriai: Jonas Stanislovas Jablonovskis (Jan Stanisław Jabłonowski 1669–1731 m.)²⁸⁹, Jonas Kvietkevičius (Jan Kwietkiewicz 1629–1703 m.)²⁹⁰, Adomas Ignotas Naramovskis (Adam Ignacy Naramowski 1686–1736 m.)²⁹¹, Jonas Pošakovskis (Jan Poszakovski 1684–1757 m.)²⁹², Jokūbas Sobieskis (Jakub Sobieski 1590–1646 m.)²⁹³, Kazimieras Vieruševskis (Kazimierz Wieruszewski 1682–1744 m.)²⁹⁴

Žymią dalį sudarė pamokslininkų darbai (62 knygos). Tarp jų – gana gerai žinomų autorių. Pavyzdžiui, jėzuito, teologo Petro Skargos pamokslus. Tarp tuo metu populiarių basųjų karmelitų vienuolyne buvusių veikalų galima paminėti ir teologo, kunigo Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus (Michał Franciszek Karpowicz) pamokslus. Autorius XVIII a. antrojoje pusėje buvo vyskupas, dalyvavo 1794 m. sukilime. Norėtusi išskirti ir dar vieną autorių – kunigą pamokslininką Mykolą Olševskį. Jis dėstė Vilniaus universitete filosofiją ir dogmatinę teologiją. Yra išlikę keli šio autoriaus darbai, bet žymiausiu laikomas pamokslų rinkinys „Broma, atverta in wiecznąstą“, gal būtent šis ir buvo vienuolyno bibliotekoje. Taip pat vienuoliai bibliotekoje turėjo: Adomo Abromavičiaus (Adam Abramowicz 1710–1776 m.)²⁹⁵, kunigo Stanislovo Bielickio (Stanisław Bielicki 1656–1718 m.)²⁹⁶, Kasparo Balsamo (Kasper Balsam 1715–1759 m.)²⁹⁷ Jokūbo Ignato Filipovičiaus (Jakub Ignacy Filopowicz 1680–1720 m.)²⁹⁸, Liudviko Atanazo Kieršnickio (Ludwik Antanazy Kierśnicki 1678–1733 m.)²⁹⁹, Martyno Kuženieckio (Macin Kurzeniecki 1705–1769 m.)³⁰⁰, Lauryno Rydzевского (Wawrzyniec Rydzewski 1717–1765)³⁰¹, Antano Širmos (Antoni Szyrma 1660–1734 m.) pamokslų rinkinius³⁰². Taip pat identifikuoti sąrašė nurodyti autoriai: Henrikas Engelgrave (Henricus Engelgrave 1610–1670 m.)³⁰³, Johanas Fabri (Johann Fabri 1504–

²⁸⁸ *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 m.*, II dalis, 364.

²⁸⁹ *Ibid.*, 369.

²⁹⁰ *Ibid.*, 373.

²⁹¹ *Ibid.*, 382.

²⁹² *Ibid.*, 390.

²⁹³ *Ibid.*, 399.

²⁹⁴ *Ibid.*, 408.

²⁹⁵ *Ibid.*, 336.

²⁹⁶ *Ibid.*, 343.

²⁹⁷ *Ibid.*, 340.

²⁹⁸ *Ibid.*, 359.

²⁹⁹ *Ibid.*, 370.

³⁰⁰ *Ibid.*, 373.

³⁰¹ *Ibid.*, 394.

³⁰² *Ibid.*, 402.

³⁰³ *Ibid.*, 356.

1558 m.)³⁰⁴, Filipas Hartungas (Philipp Hartung 1629-1682)³⁰⁵, Kasparas Knitela (Kasper Knittell 1644–1702 m.)³⁰⁶

Didžiausią grupę sudarė dvasinio turinio knygos (255). Pateiktame pavardžių sąrašė matome basiesiems karmelitams svarbius autorius, kurių knygas vienuoliams buvo rekomenduota skaityti. Minimas vokiečių religinis rašytojas, teologas, mistikas, vienuolis Tomas Kempietis. Tikėtina, bibliotekoje saugota jo knyga „Apie Kristaus sekimą“, nes ji buvo svarbi basųjų karmelitų dvasingumo tradicijai. Taip pat bibliotekoje būta šv. Bonaventūros veikalo. Autorių sąrašė minimi ir basųjų karmelitų regulos reformuotojų – šv. Teresės Avilietės ir šv. Kryžiaus Jono darbai. Vienuoliai bibliotekoje turėjo jėzuitų vienuolio Kasparo Družbickio (Druzbieckiego) knygą. Numanu, kad tai turėjo būti dar iki basųjų karmelitų atsikėlimo, Šv. Kryžiaus bažnyčios bibliotekoje saugotas darbas „Traktatas apie įvairias Jėzaus Kristaus kančias, skirtas apmąstymams“ (Traktatus de variis passionem Domini nostri Jesu Christi meditandi modis).³⁰⁷ Tikėtina, kad vienuoliai turėjo ir Mykolo Rychalskio (Michał Rychalski 1645–1688 m.) knygą. Kiti šio sąrašo identifikuoti autoriai: Jonas Drevesa (Jan Drews 1646–1710 m.)³⁰⁸, Jonas Aloyzas Kuliešius (Jan Alojzy Kulesza 1660 – 1706 m.)³⁰⁹, Jonas Korsakas (Jan Korsak 1704–1773 m.)³¹⁰, Adrianas Miaskovskis (Adrian Miaskowski 1657–1737 m.)³¹¹, Liudvikas Sienickis (Ludwik Siennicki 1677–1757 m.)³¹², Jurgis Špungianskis (Jerzy Szpungiański 1692–1733 m.)³¹³, Vaitiekus Tilkovskis (Wojciech Tytkowski 1624–1695 m.)³¹⁴.

Vienuolyno bibliotekoje buvo sukaupia ir antikos filosofų veikalų: Aristotelio, Cicerono, Ezopo, Senekos, Tacito, Vergilijaus. Knygų sąrašo gale išskirtas ir nedidelis teisinių knygų sąrašėlis (14 knygų). Iš jo matyti, kad greta įvairių konstitucijų ir įstatymų knygų vienuoliai turėjo ir Lietuvos Statutą.

Kaip jau minėta, neretai vienuolyno ar bažnyčios bibliotekos pasipildydavo dovanotomis ar paaukotomis knygomis. XIX a. 3 deš. Upninkų klebonas Adomas Gincykas (Adam Gincyk) paaukoko Kauno basųjų karmelitų vienuolyno bibliotekai 90 knygų.³¹⁵ Vienuolynui buvo perduotos įvairių autorių knygos prancūzų, lotynų, lenkų kalbomis bei pamokslų knygos. Aukotojas

³⁰⁴ *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 m.* II dalis., 358.

³⁰⁵ *Ibid.*, 364.

³⁰⁶ *Ibid.*, 371.

³⁰⁷ Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje–XVIII a. pabaigoje*, 171.

³⁰⁸ *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 m.* II dalis, 354-355.

³⁰⁹ *Ibid.*, 373.

³¹⁰ *Ibid.*, 372.

³¹¹ *Ibid.*, 380.

³¹² *Ibid.*, 398.

³¹³ *Ibid.*, 402.

³¹⁴ *Ibid.*, 405.

³¹⁵ 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 387v.

A. Gincykas, kaip nurodoma, filosofijos daktaras, buvęs viešosios iškalbos profesorius, matyt, norėjęs paremti noviciato biblioteką.

Kai kurias Kauno basųjų karmelitų vienuolyne saugotas knygas galima apžiūrėti Lietuvos nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje. Kaip nurodo T. Račiūnaitė, bibliotekos fonduose saugomas rankraštinis XVIII a. Kauno basųjų karmelitų brevijorius (be viršelio) bei 1761 m. vietinio vienuolio ar vienuolės lenkiškai perrašytas ispanų karmelitės, šv. Teresės amžininkės ir bendražygės motinos Švč. Sakramento Pranciškos autobiografijos antroji dalis („Wtóra część żywota W. M. Franciszki, Karmelitanki Bosey...“), kuri taip pat priklausė Kauno karmelitų vienuolyno bibliotekai.³¹⁶

Taigi galima teigti, kad knyga užėmė svarbią vietą Kauno basųjų karmelitų vienuolių kasdienybėje. Skaitymas buvo tiek dvasinės praktikos, tiek asmeninio vienuolio ar kunigo dvasinio gyvenimo dalis. Šv. Raštas buvo pamatinė knyga dvasinėje vienuolių gyvenimo praktikoje, o tokie tekstai kaip popiežių raštai, dekretai, konstitucijos buvo aktualūs vienuolių bei kunigų ganytojiškai ir pastoracinei veiklai.

2.3. Brolijos, špitolė, mokykla

Krikščionių gyvenimas nuo seniausių laikų neatskiriamas nuo įvairių bendruomeninio gyvenimo formų. Nors istorijoje galima rasti mistikų bei šventųjų, kurie pasirinko atsiskyrėlišką gyvenimo būdą, tačiau dažniausiai krikščionių gyvenimas yra susijęs su vietos parapija, bendruomene bei pasauliečių ir dvasininkų bendrabūviu. Vienas ryškiausių tokių bendruomeninio sugyvenimo reiškinių yra brolija. Brolija – bažnytinės valdžios įsteigta ir jai pavaldi religinė dvasininkų ir / ar pasauliečių draugija, turinti savo administraciją, įstatus ir nuosavybę, o brolijos tikslas – plėsti viešąjį kultą Bažnyčioje, gilinti narių krikščionišką gyvenimą, užsiimti tam tikra religine ir visuomenine veikla. Brolijos nariai reguliariai lanko pamaldas bei pasitarimus, renka vyresnius, pažymi brolijos šventes, su savo atributais dalyvauja iškilmėse, turi savo narių sąrašą ir brolijos nuostatų knygą.³¹⁷ Kalbant apie tokias religines bendruomenes, reikia turėti omenyje to meto žmonių pamaldumą. Anot istoriko Liudo Jovaišos, įstodamas į broliją žmogus ne tik laimėdavo dirbtinį žemiškos giminystės ryšį, bet ir tapdavo dvasinės krikščioniškos giminystės nariu.³¹⁸ Galima pridurti, kad greta fundacijų ir įvairių dovanojimų bažnyčioms ar vienuolynams nuoširdi ir dvasinga veikla brolijoje taip pat buvo suvokiama kaip sielos išganymo Paskutiniojo

³¹⁶ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 52.

³¹⁷ Liudas Jovaiša, „Brolijos“, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos Kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai* (Vilnius: Aidai, 2001), 109.

³¹⁸ *Ibid.*, 113.

Teismo dieną garantas. Tokia dvasinė giminystė ir tarnystė labai vertinta. Tačiau be svarbiausių sielos išganymo ir atlaidų privilegijų tikslų brolijos turėjo ir žemiškų funkcijų – užsiėmė „gerais darbais“ ir labdara.³¹⁹ Brolijos narys nelaimės atveju galėjo tikėtis kitų narių pagalbos sau ar savo šeimai. Brolijos teikdavo ir finansines paslaugas – skolindavo pinigus. Tiesa, reikėtų akcentuoti, kad brolijos skolindavo be palūkanų, nes jas draudė Katalikų Bažnyčia.³²⁰ Svarbu pastebėti ir tai, kad greta tokių išimtinai religinėmis aspiracijomis paremtų dvasinių (arba bažnytinių, religinių) brolių buvo ir kitos, profesiniu pagrindu įsikūrusios amatininkų brolijos.³²¹ Tačiau šiame darbe aptariamos išimtinai religinės brolijos. Šalia jų, svarbią vietą vienuolių ir pasauliečių bendravime užėmė špitolės ir prie vienuolyno veikusios mokyklos. Špitolių (arba prieglaudų) kūrimas buvo integrali Katalikiškosios reformos Lietuvoje dalis.³²² Jos turėjo stiprinti parapijos (ar vienuolyno) vaidmenį ir įtaką visuomenėje, skleisti katalikų tikėjimą ir rūpintis ligotais, neturtingais, vienišais, bejėgiais visuomenės nariais.³²³

Religinių brolių veiklos istorija Kauno mieste siekia XV a. pr. Seniausios žinomos religinės brolijos Kaune – 1503 m. prie Kauno parapiinės bažnyčios įkurta Literatų brolija bei 1508 m. prie bernardinų vienuolyno įkurta Šv. Onos brolija.³²⁴ Brolių gyvenimą sukrėtė Reformacija, jos metu religinės brolijos beveik sunyko. Naujas etapas LDK brolių istorijoje prasidėjo Katalikiškosios Reformos laikotarpiu. XVI a. pab. veiklą atnaujino Literatų ir Šv. Onos brolijos. XVII a. brolių ratas plėtėsi, o XVIII a. jos tapo svarbiu dažnos parapijos elementu.³²⁵ Dažnai brolijos įsikurdavo ir prie vienuolyno ar jam priklausiusių bažnyčių. Pavyzdžiui, Kaune veikusi Septynių Švč. Mergelės Sopulių brolija buvo įkurta prie Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į Dangų bažnyčios, kuri priklausė pranciškonams. Šv. Rožinio bei Angelų Sargų brolijos veikė prie dominikonams priklausiusios Dievo Kūno bažnyčios. Anot T. Račiūnaitės, pasauliečių atėjimas į vienos ar kitos vienuolijos globojamą broliją liudijo jų pasitikėjimą tos vienuolijos pašvęstumu ir maldos galia.³²⁶ Išaugęs brolių skaičius taip pat rodė padidėjusį visuomenės susidomėjimą religinėmis draugijomis. Neretas atvejis, kai vienas asmuo priklausydavo kelioms brolijoms. Pavyzdžiui, 1715 m. LDK iždininkas Eustachijus Burba prašėsi palaidojamas Kauno dominikonų Dievo Kūno bažnyčioje, kartu įsirašė į Šv. Rožinio broliją ir skyrė jai pinigų.³²⁷ Taip pat jis

³¹⁹ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basijų karmelitų palikimas*, 86.

³²⁰ Rasa Varsackytė, „Tikėjimo vardan: religinės brolijos Kaune XVII–XVIII a.“, *Kauno istorijos metraštis* 7 (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006), 19.

³²¹ *Ibid.*, 9.

³²² Vaida Kamuntavičienė, „Parapijų prieglaudos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII a. II p.“, *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* 17 (2000), 59.

³²³ *Ibid.*

³²⁴ Kiaupa, *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 125.

³²⁵ Jovaiša, „Brolijos“, 124.

³²⁶ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basijų karmelitų palikimas*, 84.

³²⁷ Varsackytė, „Tikėjimo vardan: religinės brolijos Kaune XVII–XVIII a.“, 12.

priklausė ir Švč. Marijos Škaplieriaus brolijai, kurios prižiūrimam Švč. Marijos Škaplierinės altoriui Šv. Kryžiaus bažnyčioje jis paliko 200 auksinų.³²⁸ Kauno mieste būta ir daugiau panašių atvejų.

Taigi prie Šv. Kryžiaus bažnyčios, kuri tuo metu priklausė basųjų karmelitų vienuolynui, veikė Švč. Marijos Škaplierinės brolija (dar vadinama Šv. Škaplieriaus brolija) bei Šv. Juozapo brolija.³²⁹ Vienuolijos santykis su titulu, kurį turi brolija, nėra atsitiktinis. Apžvelgiant basųjų karmelitų dvasingumo ir regulos savitumo bruožus jau minėta, kad Švč. Mergelė Marija bei Šv. Juozapas turėjo ypatingą reikšmę šios vienuolijos pamaldume bei ordino istorijoje. Būtent basieji karmelitai ir senosios regulos karmelitai platino Švč. Marijos Škaplierio brolijas LDK. Ši brolija pagal karmelitų ordino tradiciją yra gavusi pradžią iš Marijos apreiškimo karmelitų ordino generolui palamintajam Simonui Stokui apie 1250 m.³³⁰ Jis esą karštai prašęs Marijos, kad ji broliams, kurie jos vardą nešiojo, suteiktų kokią nors privilegiją – matomą ženklą. Pagal ordino tradiciją nurodoma, kad S. Stokui pasirodžiusi angelų apsupta Marija rankoje laikė škaplierių, kuris turėjo tapti išganymo, apsaugos pavojuose, ramybės ir amžinos sutarties ženklu.³³¹ Tai apibūdina brolijos veiklą ir pamaldumą. Brolijos nariai, norėdami gauti šias malones, turėjo laikytis deramų įsipareigojimų: nešioti škaplierių, pamaldžiai ir dorai gyventi, užlaikyti savo luomo skaistybę ir kasdien kalbėti Mažąsias Marijos Valandas (kas nemoka skaityti arba dėl kitų priežasčių negali taip melstis, tas turėjo trečiadieniais ir šeštadieniais susilaikyti nuo mėsos), o mirties valandą turėti škaplierių prie savęs.³³² Tikėta, kad to laikydamiesi brolijos nariai nusipelnys išsigelbėjimą nuo pragaro bausmių ir gaus Marijos pagalbą patekus į skaistyklą.³³³ Šios brolijos iniciatyva bažnyčiose buvo statomi Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės altoriai ar įrengiamos atskyros koplyčios, užsakomi paveikslai.³³⁴ Ši brolija Šv. Kryžiaus bažnyčioje turėjo savo išlaikomą altorių. Tad prie šio altoriaus, liepos 16 d. buvo iškilmingai švenčiami Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atlidai. Šv. Škaplieriaus pareigos teikdavo pasauliečiams galimybę prisiliesti prie karmelitiškos gyvenmenos, pažinti ir susiliesti su karmelitiškuoju dvasingumu.³³⁵

Kita brolija, veikusi prie Šv. Kryžiaus bažnyčios, turėjo karmelitų ordino globėjo Šv. Juozapo titulą. Aiškumo dėlei reikėtų pasakyti, kad Kaune prie parapijinės bažnyčios veikė Šv. Juozapo brolija, kuri buvo dailidžių cecho dalis.³³⁶ O prie Šv. Kryžiaus bažnyčios veikusi Šv. Juozapo brolija buvo išimtinai religinė. Šv. Juozapo titulo brolijos buvo ganėtinai populiarios jau

³²⁸ Varsackytė, „Tikėjimo vardan: religinės brolijos Kaune XVII–XVIII a.“, 12.

³²⁹ Ibid., 8.

³³⁰ Vaišnora, *Marijos garbinimas Lietuvoje*, 94.

³³¹ Ibid.

³³² Ibid.

³³³ Ibid.

³³⁴ Rusteikienė, *Karmelitų vienuolijos dailė: Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografija istorinėse LDK ribose*, 30.

³³⁵ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 85.

³³⁶ Varsackytė, „Tikėjimo vardan: religinės brolijos Kaune XVII–XVIII a.“, 9.

nuo XVII a. vid., tokios išliko ir XVIII a. Anot istoriko Jerzy Flaga, tyrinėjusio brolių istoriją Abiejų Tautų Respublikoje XVII–XVIII a., toks šio titulo brolių aktualumas susijęs su tuo, kad Šv. Juozapas laikomas mirštančiųjų bei „geros mirties“ globėju. Tuo metu valstybė kentėjo nuo įvairių karų, užpuolimų, epidemijų.³³⁷ To laiko žmonės traktavo mirtį kaip momentą, kada pereinama į amžinybę, dėl to stengėsi šiai akimirkai atitinkamai pasiruošti.³³⁸ Tokie siekiai labai aiškiai nurodomi Vilniuje, prie Šv. Teresės bažnyčios veikusios Šv. Juozapo brolijos statute, kuriame įrašyta: „Šios brolijos pirmasis tikslas yra, kad mes, Šv. Juozapo tarpininkaujami, išsirūpintume laimingą mirtį, kuri tarp kitų gerų dalykų yra vertinama kaip didžiausias gėris“.³³⁹ Pamaldumas šv. Juozapui turėjo būti vienas iš to garantų.

Švč. Marijos Škaplierinės ir Šv. Juozapos brolijos prie Šv. Kryžiaus bažnyčios veikė be jokių fundacijų ir privilegijų, tik iš pamaldumo.³⁴⁰ Vienuolijos nariai, vyrai ir moterys, kiekvieną sekmadienį ar kitą šventadienį giedodavo vadinamąją Karunką³⁴¹.³⁴² Brolijos nariai dalyvaudavo pamaldose, procesijose.

Svarbi karitatyvinės veiklos forma buvo prie bažnyčių ir vienuolynų steigtos špitolės. Prie Kauno basųjų karmelitų vienuolyno tai pat veikė špitolė. Ji buvo be fundacijų, išlaikoma iš geradarių lėšų.³⁴³ 1798 m. Kauno basųjų karmelitų dokumentuose minima, jog greta kitų lėšų, pinigų numatoma ir 4 vargšų išlaikymui.³⁴⁴ 1818 m. joje glaudėsi 6 elgetos – vyrai ir moterys³⁴⁵. 1820 m. špitolėje gyveno 7 vienuolyno išlaikomi asmenys. Kazimieras Mačianskis (Kazimierz Macianski), Juozas Pranevičius (Józef Proniewicz), Juozapas Opanovičius (Józef Opaniewicz), Darata Ivanovska (Dorota Iwanowska), Kotryna Jamulevičienė (Katarzyna Imulewiczowa), Marijona Navrocka (Maryanna Nawrocka) ir Ona Potenkova (Anna Potenkowa).³⁴⁶ 1830 m. nurodoma, kad špitolėje gyveno 3 vyrai ir 2 moterys: minėtas Juozas Pranevičius, Andriejus Adomavičius (Andrzej Adamowicz), Juozas Bendoravičius (Józef Bendorowicz), bei dvi

³³⁷ Jerzy Flaga, *Bractwa Religine w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku* (Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004), 109–110.

³³⁸ Ibid., 110.

³³⁹ Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje–XVIII a. pabaigoje*, 92–93; Diana Streikuvienė, „Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI – XIX a.“, *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* 13 (Vilnius: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1998), 115.

³⁴⁰ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 84; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 451.

³⁴¹ Karunka, vainikėlis – katalikų maldų rūšis apimanti Rožinio vienos dalies penkias paslaptis. Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje–XVIII a. pabaigoje*, 98.

³⁴² 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 239 v.

³⁴³ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 450v.

³⁴⁴ Varsackytė, *Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje–XVIII a. pabaigoje*, 166–167; 1798 m. sausio 7–18 d. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno raportas Romos katalikų kolegijai, MAB, f. 273–237, l. 2v.

³⁴⁵ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 329.

³⁴⁶ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 239v.

moterys.³⁴⁷ Dalis špitolės gyventojų turėjo ir tam tikrus įpareigojimus vienuolyne ar bažnyčioje. Pavyzdžiui, 1820 m. tarp špitolės gyventojų minimas žemaitis Kazimieras Mačianskis 1830 m. bažnyčioje ėjo vargonininko padėjėjo pareigas.³⁴⁸

Galima paminėti, kad Kauno basieji karmelitai užsiėmė ir vaikų mokymu. XIX a. 3 deš. vienuolyne buvo mokomi ir netoliese gyvenančiųjų vaikai. 1830 m. vienuolyne skaityti, rašyti, skaičiuoti bei katekizmo pagrindų mokėsi 4 jaunuoliai iš jurizdikos: Juozas Ivanauskas (Józef Iwanowski), esantis 12 metų, Jonas Rutkauskas (Jan Rutkowski) – 13 metų; Jonas Adamonis (Jan Adamowicz) – 9 metų; Juozas Baikauskas (Józef Baikowski) – 8 metų amžiaus.³⁴⁹

Visa tai rodo, kad basųjų karmelitų vienuolyne egzistavo sąveika ir komunikacija tarp dvasininkų ir pasauliečių. Religinės brolijos tokios kaip prie basųjų karmelitų konvento veikusios Švč. Marijos Škaplierinės ir Šv. Juozapo buvo susijusios su vienuolyno sielovadine veikla. Brolijos turėjo ir išlaikė joms priklausiusius altorius Šv. Kryžiaus bažnyčioje, dalyvavo pamaldose. Karitatyvinė vienuolyno veikla reiškėsi per špitolės ir rūpinimąsi elgetomis. Sielovada, švietėjiška ir karitatyvinė veikla – per jas buvo tarnaujama visuomenei.

2.4. Atlaidai ir pamaldos

Kauno basųjų karmelitų vienuolių kasdienybė buvo užpildyta ganytojiška veikla, pamaldomis bei įvairiais dvasiniais patarnavimais. Basųjų karmelitų kasdieninės ganytojiškos tarnystės formos gana aiškiai išdėstytos 1798 m. vienuolyno aprašyme. Nurodoma, kad visi vienuoliai gyvena vienuolyne ir atlieka pagal vienuolyno regulą jiems priklausančias pareigas. Vienuoliai-kunigai už skirtas fundacijas bažnyčioje laiko šv. Mišias su pamokslais. Klausydami išpažinčių ir skelbdami krikščionišką mokslą vienuoliai atlieka dvasinius patarnavimus žmonėms. Kartais basųjų karmelitų vienuoliai buvo kviečiami į pagalbą artimiausiose parapijose tarnavusiems klebonams, tad kurį laiką reziduodavo kitur.³⁵⁰ Metų liturgijoje išskirtinę svarbą turėjo atlaidai. Be basųjų karmelitų minėtų šventųjų ir globėjų vienuoliams aktualus buvo ir bendras Katalikų Bažnyčios metų liturginis kalendorius. Vienuolyne švęstos šv. Kalėdos³⁵¹, šv. Velykos ir kitos katalikiškos šventės, o Advento ir Gavėnios laikas vienuoliams buvo neatsiejamas nuo susikaupimo.

³⁴⁷ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 450v-451.

³⁴⁸ Ibid., l. 446v.

³⁴⁹ Ibid., l. 450v.

³⁵⁰ 1798 m. sausio 7–18d. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno raportas Romos katalikų kolegijos departamentui, MAB, f. 273-237, l. lv.

³⁵¹ Dvasinis karmelitų vienuolyno dienynas, LNMB RS, PR-428, 588.

Vienuoliai-dvasininkai už vienuolynui suteiktas fundacijas aukodavo atitinkamą skaičių šv. Mišių fundatorių ar globėjų pasirinktomis savaitės ir mėnesio dienomis.³⁵² Remiantis 1818 m. ir 1820 m. vizitacijomis vienuoliai, vykdydami fundatorių valią, per metus aukodavo 902 šv. Mišias: giedotinių šv. Mišių – 112, skaitytinių šv. Mišių – 782, metinių šv. Mišių – 8.³⁵³ 1830 m. skaičius dar labiau išaugo. Be jau minėtų, basųjų karmelitų kunigai už vienuolyno brolius ir geradarius laikydavo 116 skaitytinių ir 16 giedotinių šv. Mišių, iš viso – 1034.³⁵⁴ Kaip ir kituose vienuolynuose, kone kiekvienas palikimas ar dovana reiškė papildomas pamaldas, kurias teks įtraukti į pamaldų grafiką ir pildyti iki Paskutiniojo Teismo dienos.³⁵⁵ Pavyzdžiui, Vilkmergės pavieto maršalas Marcijonas Dambrauskas buvo suteikęs vienuolynui fundaciją ir už tai vienuoliai buvo įsipareigoję per metus laikyti 156 šv. Mišias fundatoriaus intencija. Šv. Kryžiaus bažnyčios fundatorės Daratos Nabienės intencija kasmet laikytos 104 šv. Mišios.³⁵⁶ Tokie dideli skaičiai kur kas būdingesni vyrų nei moterų vienuolijoms. Anot istorikės Rasos Varsackytės, testatoriai dažniau ir didesnes pinigų sumas palikdavo vyrų vienuolynams, nes iš jų galėjo tikėtis ne tik maldų, bet ir šv. Mišių.³⁵⁷ Vyrai vienuoliai galėjo būti kunigais ir patys savo vienuolyno bažnyčioje aukoti šv. Mišias bei atlikti patarnavimus, o moterų vienuolijos tam reikalui turėjo samdyti kunigus.³⁵⁸

Išskirtinės dienos liturgijoje buvo sekmadieniai ir kiti šventadieniai. Kaip atrodydavo šios ir įprastos savaitės dienos bažnyčioje? 1830 m. duomenimis sekmadieniais ir kitomis šventinėmis dienomis bažnyčia buvo atveriamą 5 valandą vasarą, 6 valandą žiemą. Susirinkę vienuoliai rytinės meditacijos metu kalbėdavo šv. Juozapo litaniją bei poterius (kanonines valandas). Po to vykdavo Švč. Sakramento pakylėjimas, kurio metu buvo giedama ir grojama vargonais. Vėliau brolijos (Švč Mergelės Marijos Škaplierinės) nariai giedodavo Švč. Mergelės Marijos rožinio maldą. Sekmadieniais buvo laikomos bent kelios šv. Mišios. Nuo pusės vienuoliktos prasidėdavo giedotinės šv. Mišios, kurių metu kunigas sakydavo pamokslą ar tardavo kokį nors pamokymą susirinkusiems žmonėms. Dar buvo laikoma Suma, o šventinių iškilmių proga buvo einama procesija. Šv. Mišių ir kitų iškilmių metu susirinkusieji meldavosi ne tik už vienuolijos globėjus ir geradarius, tačiau ir už valdovą bei jo šeimą.³⁵⁹ XIX a. šv. Mišių metu melstis už carą jau buvo įprastinė praktika, kuri turėjo demonstruoti pagarbą visagalei caro

³⁵² 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 328v–329.

³⁵³ Ibid., l. 329; 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 220v.

³⁵⁴ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 426.

³⁵⁵ Kamuntavičienė, *Kauno benediktinių vienuolyno istorija XVII–XX a. pradžioje*, 140.

³⁵⁶ 1798 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija MAB, f. 318-15014, l. 16v

³⁵⁷ Rasa Varsackytė, „XVII–XVIII a. Kauno benediktinių vienuolyno kasdienybės etiudai“, *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sudarė Liudas Jovaiša (Vilnius: Aidai, 2008), 91.

³⁵⁸ Kamuntavičienė, *Kauno benediktinių vienuolyno istorija, XVII–XX a. pradžioje*, 136.

³⁵⁹ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 330.

valdžiai.³⁶⁰ Įprastai sekmadienį po pietų, trečią valandą buvo giedami Mišparai, o švenčių metu Mišparai giedami du kartus. Nuo pusės penkių iki pusės šešių vykdavo meditacija. Vakare nuo septintos iki aštuntos valandos vienuoliai rinkdavosi į Kompletą.³⁶¹ Kaip išskirtinė privilegija basųjų karmelitų vienuolynui buvo suteikta teisė laikyti Votyvinės šv. Mišias. Šios šv. Mišios vykdavo kiekvieną trečiadienį ir šeštadienį.³⁶² Kiekvieną savaitę, trečiadienį bei šeštadienį buvo giedamos litanijos.³⁶³ 1830 m. bažnyčios ir vienuolyno aprašymą parengęs vizitatorius nurodė, kad į pamaldas rinkosi mažai žmonių, nes netoli buvo Kauno miestas ir parapijinė bažnyčia.³⁶⁴

Įdomus šaltinis, bylojantis apie Kauno basųjų karmelitų vienuolių kasdienį dvasingumą, yra jau kelis sykius šiame darbe minėtas XVIII a. pab. Kauno vienuolyno dvasinis dienynas.³⁶⁵ Dienyne kiekvienai metų diena parinktos kelių autorių, dažniausiai šv. Teresės, šv. Kryžiaus Jono, šv. Augustino citatos, perrašyti svarbiausi vienuolijos istorijos įvykiai Italijoje, Ispanijoje ir Prancūzijoje, žymimi nauji Lietuvos vienuolynų nariai ir kiti ordino kasdieninio gyvenimo faktai.³⁶⁶ Dienyne smulkiai aprašoma ir už ką konkrečią dieną meldžiamasi. Tiesa, taip sužymėtas tik pusės metų laikotarpis – nuo liepos iki sausio mėnesio. Pavyzdžiui, spalio 15 d. buvo minima viena iš basųjų karmelitų šventųjų, regulos reformuotoja – šv. Teresė Avilietė. Tą dieną vienuoliai dar giliau apmąstydavo jiems tokios svarbios šventosios gyvenimo istoriją.³⁶⁷

Vienuolyno metų liturginio ciklo kontekste išskirtinę svarbą įgaudavo vienuolyno globėjų, reformuotojų ir ordino šventųjų iškilmės. Šv. Kryžiaus bažnyčioje švęsti atlydai buvo šie: basųjų karmelitų ordino globėjo šv. Juozapo – kovo 19 d., Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės – liepos 16 d., ordino reformuotojos šv. Teresės Avilietės – spalio 15 d., ordino reformuotojo šv. Kryžiaus Jono – lapkričio 24 d.³⁶⁸

Taigi basųjų karmelitų kasdiena buvo užpildyta malda, susikaupimu ir kontempliacija. Metų bei savaitės pamaldų ciklas buvo tiesiogiai susijęs su ordino pamaldumo tradicijomis. Vienuolių įsipareigojimas laikyti šv. Mišias vienuolyno fundatorių ir geradarių intencijomis rodo, kad pasauliečiai tikėjo basųjų karmelitų pašvęstumu ir jų maldos galia.

³⁶⁰ *Krikščionybės Lietuvoje istorija*, 386.

³⁶¹ 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 379; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 426v.

³⁶² 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 330.

³⁶³ 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 379.

³⁶⁴ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 426v.

³⁶⁵ Dvasinis karmelitų vienuolyno dienynas, LNMB RS, PR-428,

³⁶⁶ Račiūnatė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 52.

³⁶⁷ Dvasinis karmelitų vienuolyno dienynas, LNMB RS, PR-428, 334.

³⁶⁸ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 426v.

3. KAUNO BASŲJŲ KARMELITŲ VIENUOLYNŲ ANSAMBLIS

3.1. Šv. Kryžiaus bažnyčia

Pati seniausia vienuolyno ansamblio dalis – Šv. Kryžiaus bažnyčia, kurios istorija siekia dar XVI a. pr. Prie jos XVIII a. 8 deš. apsigyvenę basieji karmelitai ėmėsi mūrinio vienuolyno pastato statybų. XVIII a. pab.–XIX a. I p. vienuolynas ir bažnyčia sudarė visumą, o visą vienuolyno ansamblį juosė tvora. Kaip ir įprasta, šalia vienuolyno namo buvo ir kitų pastatėlių, tarnavusių ūkinėms reikmėms. Įėjimas į vienuolyno teritoriją buvo priešais bažnyčią.³⁶⁹ Deja, šiandien galime tik įsivaizduoti tokį vientisą išdėstymą. Nors vienuolyno kompleksas yra išlikęs, tačiau tarp bažnyčios ir vienuolyno gyvenamojo pastato driekiasi judri Gedimino gatvė, ardanti senąją struktūrą. Šv. Kryžiaus bažnyčios ir vienuolyno ansamblis yra įtrauktas į Kultūros vertybių registrą (unikalus kodas Kultūros vertybių registre – 1128). Visą saugomą kompleksą sudaro Šv. Kryžiaus bažnyčia, vienuolyno namas ir šventoriaus vartai. Šiame poskyryje bus apžvelgiama Šv. Kryžiaus bažnyčios istorija, aprašoma jos architektūra, interjeras, dailė tuo metu, kai šventovė priklausė basiesiems karmelitams. Įdomu panagrinėti, kokie basųjų karmelitų ordino maldingumo ir dvasingumo bruožai matomi Šv. Kryžiaus bažnyčios interjere bei eksterjere.

Šv. Kryžiaus bažnyčia pastatyta rytiniame Kauno miesto valdų pakraštyje, prie Girstupio upelio žemupio, kur tuo metu buvo Kaunakiemio kaimas. 1510 m. vasarą Kauno miestietė Darata Nabienė (Dorothea Nabova) užrašė bažnyčiai savo valdą prie Nemuno Kaunakiemyje, dar labiau į rytus negu Šv. Gertrūdės koplyčia, o jau 1511 m. rugsėjo 10 d. gavo Kauno klebono Jono Zaluskio leidimą statyti ten koplyčią.³⁷⁰ Istoriografijoje dažniausiai nurodoma, kad greitai pastatyta Šv. Kryžiaus bažnyčia buvo medinė. Vis dėlto toks teiginys kelia abejonių. Vaida Kamuntavičienė, remdamasi 1669 m. bažnyčios aprašymu³⁷¹, daro išvadą, kad bažnyčia nuo pat pradžių buvo mūrinė³⁷². Yra žinoma, kad 1515 m. Kauno magistratas, kuriam Darata Nabienė suteikė patronavimo ir kunigo pristatymo teisę, prašė Vilniaus vyskupo Alberto Radvilos į Šv. Kryžiaus

³⁶⁹ Čerbulėnas, Lukšionytė, „Kauno šventojo Kryžiaus bažnyčia ir karmelitų vienuolynas“, 97.

³⁷⁰ Kiaupa, *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 119; Kauno klebono Jono Zaluskio leidimas Daratai Nabienei statyti šv. Kryžiaus bažnyčia prie Kaunakiemio, *Pergamentų katalogas*, sudarė Rimantas Jasas (Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų akademijos centrinė biblioteka, 1980), 82.

³⁷¹ 1669 m. Kauno, Simno ir Alvito dekanatų parapijų bažnyčių generalinių vizitacijų aktų nuorašų knyga, MAB, f. 318-28550, l. 15v.

³⁷² Šis prof. V. Kamuntavičienės teiginys dar nėra viešai publikuotas.

bažnyčią skirti kunigą Baltramiejų.³⁷³ 1537 m. Vilniaus vyskupas Povilas Alšėniškis fundaciją priėmė, o 1600 m. ją patvirtino karalius Zigmantas Vaza.³⁷⁴

Šv. Kryžiaus bažnyčios fundavimo atvejis atskleidžia ir įdomų socialinį to laikotarpio aspektą. Anot Z. Kiaupos, jei pirmaisiais bažnyčių ir vienuolynų fundatoriais buvo didieji kunigaikščiai, o vėliau bajorija, tai per XV a. išaugo turtingų miestiečių sluoksnis, noriai ir gausiai remiantis bažnyčias.³⁷⁵ Tokios fundacijos kaip Daratos Nabienės neatsiejamos nuo to laiko visuomenės dvasingumo.

Taigi XVI a. viduryje šalia Kauno parapijinės bažnyčios jau veikė trys bažnyčios-koplyčios. Be Šv. Kryžiaus buvo Šv. Mikalojaus bei Šv. Gertrūdės. Anot Z. Kiaupos, gali būti, kad XVI a. vid. Šv. Kryžiaus bažnyčios apylinkėse galėjo formuotis parapija, nes 1542 m. kunigas Boreika bei 1551 m. kitas kunigas Baltramiejus vadinami Šv. Kryžiaus klebonais.³⁷⁶ Bet, matyt, Šv. Kryžiaus parapijos išskyrimas iš Kauno parapijos ilgam įstrigo.³⁷⁷ Viena svarbiausių datų Šv. Kryžiaus bažnyčios istorijoje – 1685 m. liepos 23 d., kai buvo pašventintas akmuo ir prasidėjo naujos mūrinės bažnyčios statybos. Šias statybas fundavo tuometis parapijos klebonas Kazimieras Žodkevičius. 1690 m. rugpjūčio 20 d. Vilniaus vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis bažnyčią konsekrovo Šv. Kryžiaus titulu.³⁷⁸ Kartais keliama hipotezė, kad bažnyčią suprojektavo tas pats architektas, kuris statė ir Pažaislio kamaldulių vienuolyną – Pietro Puttini, tačiau šis faktas nėra patvirtintas.³⁷⁹ Kunigas K. Žodkevičius paskyrė 250 auksinų sumą namelių, į kuriuos galėtų įsikelti pamaldžios dievotos moterėlės, statybai.³⁸⁰ Deja, naujai pastatyta šventovė labai greitai buvo nuniokota. Šiaurės karo metu švedų ir rusų kariuomenės sunaikino daug bažnyčios turto. 1716 m. bažnyčios aprašyme nurodyta, kad buvo sudeginta karčema, sunaikintas vėjo malūnas.³⁸¹

Naujas etapas Šv. Kryžiaus bažnyčios istorijoje prasidėjo apie 1770–1772 m. Nurodoma, kad atsikėlę basieji karmelitai 1772–1773 m. bažnyčią atnaujino, prie jos pristatė šonines koplyčias.³⁸² 1798 m. vizitacijos akte užfiksuota, kad bažnyčia mūrinė, žvelgiant iš išorės bažnyčios fasadas jau beveik išbaigtas, tik bokštai dar neužbaigti.³⁸³ Istoriografijoje rašoma, kad

³⁷³ Kiaupa, *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 119.

³⁷⁴ Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, T. 3, 125; Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 534.

³⁷⁵ Kiaupa, *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*, 125.

³⁷⁶ Ibid., 318.

³⁷⁷ Ibid.

³⁷⁸ Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, 125.

³⁷⁹ Šedbaraitė, „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“, 168.; Laima Šinkūnaitė, „Šv. Kryžiaus (karmelitų) bažnyčia“, *Artuma* 1 (2001), 13.

³⁸⁰ Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, 125.

³⁸¹ 1716 m. Šv. Kryžiaus bažnyčios inventorius, KAKA, b. 82, l. 314.

³⁸² Račiūnaitė, „Kauno buvęs basųjų karmelitų vienuolynas ir Šv. Kryžiaus bažnyčia“, 82.

³⁸³ 1798 m. Kauno basųjų karmelitų vizitacija, MAB, f. 318-15014, l. 16.

bokštai užbaigti tik XIX a. pab.³⁸⁴ Didelių nuostolių bažnyčiai atnešė 1812 m. karas. Tokius apibendrintus teiginius leidžia daryti 1818 m. vizitacija, kurioje nurodoma, kad bažnyčios viduje daug kas buvo sunaikinta.³⁸⁵ Karo metu 1812 m. birželį, labai staigiai pasikeitus oro sąlygoms, nesiliaujant šaltam lietui ir audroms, kavaleristai stengėsi gelbėti žirgus slėpdami juos bažnyčiose.³⁸⁶ Apie nuostolius byloja ir 1818 m. vienuolyno išlaidų suvestinė, kurioje nurodoma, kad daugiausia lėšų skirta bažnyčios, vienuolyno ir kitų pastatų taisymui – 1215 rublių ir 12 kapeikų³⁸⁷. Šios išlaidos sudarė apie 40 procentų visų tų metų vienuolyno išlaidų. 1845 m., mirus paskutiniajam prie bažnyčios rezidavusiam basųjų karmelitų vienuoliui, į ją šv. Mišių laikyti kurį laiką dar atvykdavo vienuolis-kunigas iš Kauno augustinų vienuolyno.³⁸⁸ 1845 m. gegužės mėnesį bažnyčia buvo uždaryta, o joje buvęs turtas išdalytas kaimyninėms bažnyčioms. Iki 1881 m. caro kariuomenės kareiviai bažnyčioje buvo susikrovę vežimus ir pakinktus. Tik 1881 m. Šv. Kryžiaus bažnyčia, vyskupo Aleksandro Beresnevičiaus bei kanauninko Pranciškaus Butkevičiaus rūpesčiu ir caro įsakymu gražinta katalikams. Bažnyčia buvo aprūpinta bažnytiniiais ir liturginiais reikmenimis.³⁸⁹ 1885–1890 m. bažnyčia suremontuota ir įkurta parapija.³⁹⁰

Basųjų karmelitų bažnyčios architektūra, išplanavimas bei dailė atliepė vienuolių dvasingumo, maldingumo formas. Brolių ypač vertintas neturtas, asketiškas gyvenimo būdas, todėl jų šventovė negalėjo būti ištaiginga, pernelyg puošni. XVII a. vykusiuose susirinkimuose vienuolijos atstovai dažnai svarstydavo, kaip turi atrodyti basųjų karmelitų bažnyčios. 1620 m. vienuolijos provincijolams buvo įsakyta parengti du pavyzdinius bažnyčių projektus, skirtus didesniai ir mažesniai vienuolynui.³⁹¹ Tais pačiais metais susirinkimas patvirtino trijų tipų bažnyčių planus: lotyniškojo kryžiaus formos su dviem koplyčių poromis navose, vienanavį su dviem ar trim koplyčių poromis ir centriškąjį graikiškojo kryžiaus pavidalo planą.³⁹² Šie potvarkiai galiojo naujai statomoms basųjų karmelitų bažnyčioms. Taip pat į vienuolių konstituciją įrašyta, „kad bažnyčios nebūtų per daug prabangios, išpuoštos stiuku ir marmuru, nebent bažnyčios ar koplyčios tinkamumas bei geradarių valia lemtų kitaip“³⁹³. Pastarasis nurodymas tarsi paliko išlygos galimybę. 1631 m. statybų reikalavimai leido šiek tiek puošnesnį bažnyčios interjerą. Kaip

³⁸⁴ Čerbulėnas, Lukšionytė, „Kauno šventojo Kryžiaus bažnyčia ir karmelitų vienuolynas“, 98.

³⁸⁵ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 324v.

³⁸⁶ Dariusz Nawrot, „Didžioji armija Kaune ir jos apylinkėse 1812 m. birželį“, *Kauno istorijos metraštis* 13 (2013), 83.

³⁸⁷ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 328v.

³⁸⁸ *Pamiętnik o kościolach katolickich znajdujących się w Kownie*, XIX a. II p., LNMB, f. PR 331, 15.

³⁸⁹ 1881 m. spalio 10 d. Kauno Šv. Kryžiaus (karmelitų) bažnyčios pakvitavimas, kad iš Vilniaus katedros gavo liturginius daiktus, MAB, f. 43-9886, l. 1.

³⁹⁰ Kviklys, *Lietuvos bažnyčios*, 127.

³⁹¹ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 97.

³⁹² Ibid.

³⁹³ Ibid.

nurodoma, altorių baliustrados ir laiptai jau galėjo būti apipavidalinti juodu marmuru.³⁹⁴ Vienos ankstyviausių basųjų karmelitų bažnyčių LDK, kurias statant remtasi to laikotarpio pavyzdiniais projektais, – Vilniaus Šv. Teresės (1633–1654) ir Šv. Juozapo Sužadėtinio (1636–1668) bažnyčios. Tiesa, žvelgiant į bažnyčių išvaizdą galima matyti ir ryškių skirtumų.³⁹⁵ Šv. Kryžiaus bažnyčia vienuoliams atiteko jau pastatyta. Tokia praktika nėra reta, nes tuo metu įvairių vienuolynų reikmėms dažnai buvo pritaikomos jau pastatytos ir vienuolijai kokių nors būdu atitekusių bažnyčių.³⁹⁶ Gali būti, kad tokiu atveju basųjų karmelitų maldingumo ir dvasingumo formos galėjo atsiskleisti bažnyčios interjero detalėse, kurias vienuoliams buvo leidžiama keisti.

Tokia Šv. Kryžiaus bažnyčia, kokia yra matoma šiandien, susiformavo po XIX a. pab.–XX a. pr. rekonstrukcijų ir kitų pakeitimų. Tačiau remiantis XVIII a. pab. ir XIX a. I p. vizitacijomis bei kitų autorių darbais galima atkurti Šv. Kryžiaus bažnyčios vaizdą basųjų karmelitų gyvenimo prie jos laikotarpiu. Bažnyčia – lotyniško kryžiaus plano, mūrinė, barokinio stiliaus, vienanavė su transeptu³⁹⁷ (skersinė nava tarp presbiterijos ir išilginės navos). Bažnyčia turėjo du kupolus, kurių vienas iškilęs navos ir transepto kryžmoje, o kitas – virš presbiterijos. Toks vaizdas, anot T. Račiūnaitės, kūrė netradicinį, tačiau labai dinamišką ir kartu sutelktą bažnyčios vidaus sprendimą.³⁹⁸ Bažnyčios ilgis viduje, skaičiuojant nuo Didžiojo altoriaus iki bažnyčios pagrindinių durų, – 44,5 uolekčio³⁹⁹, bažnyčios plotis be koplyčių – 15 uolekčių, su koplyčiomis – 36 uolekčiai, aplink bažnyčią skersmuo – 205,5 uolekčio.⁴⁰⁰ Aukštis nuo grindų iki kupolo viršaus – 29 uolekčiai.⁴⁰¹ Bažnyčios langai liunetėse. Iš viso jų buvo 8, senoviško darbo, suskaidyti į devynias dalis. Sienos padalytos korintinio stiliaus piliastrais ir plačiu bažnyčios viduje einančiu karnizu.⁴⁰² Šventovės grindys grįstos plytelėmis. Bažnyčios rūsyje (požemiuose) buvo dvi kriptos, skirtos laidoti dvasininkams ir geradariams. Bažnyčios šonuose pristatytos dvi koplyčios, neturinčios tiesioginio sąryšio, išėjimo į bažnyčios vidų. Koplyčios netinkuotos, dengtos gontais. Jos pristatytos prie bažnyčios atvykus basiesiems karmelitams. 1820 m. vizitacijoje nurodomos dar dvi netinkuotos, skliautuotos koplytėlės, buvusios Didžiojo altoriaus šonuose. Dėl paskirties ir dydžio jas galima būtų vadinti zakristijomis. Nurodoma, kad buvusi kairėje buvo naudojama kaip

³⁹⁴ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 97–98

³⁹⁵ Ibid., 101.

³⁹⁶ Ibid., 106.

³⁹⁷ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 534.

³⁹⁸ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 108.

³⁹⁹ Uolektis metrinėje sistemoje Lietuvoje prilygo 60,43–65,54 cm. Žr. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, 885.

⁴⁰⁰ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 219.

⁴⁰¹ *Pamiętnik o kościołach katolickich znajdujących się w Kownie*, XIX a. II p., LNMB, f. PR 331, 15.

⁴⁰² Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 534.

sandėliukas, skirtas susidėti liturginius reikmenis, bei bažnyčios biblioteka, o dešinėje pusėje buvo zakristija.⁴⁰³ Bažnyčią dengė lopšiniai skliautai. Stogas vienašlaidis, kryžiaus formos.⁴⁰⁴

Presbiterijoje Didysis altorius mūrinis, dviejų tarpinių, su baltomis korintinio stiliaus kolonomis, tarp kurių stovėjo gipsinės, natūralaus dydžio šventųjų statulos.⁴⁰⁵ Altorius papuoštas lipdiniais. Centrinėje altoriaus dalyje, tarp kolonų, didelis kryžius su medine Nukryžiuotojo Kristaus figūra. Viršutinis altoriaus tarpinis dekoruotas stilizuotu debesiu, iš kurio kyšojo auksiniai spinduliai, debesyje vaizduojamas Dievas Tėvas su rutuliu ir skeptru, o jį supo šeši angelai.⁴⁰⁶ Mensa (altoriaus stalas) iš dirbtinio marmuro, su tabernakuliu. 1812 m. karo metu mensa buvo apgadinta. Presbiterijoje buvo kėdės, šalia jų – baliustrada. Portale virš įėjimo buvo muzikinis choras ant trijų mūrinių arkadų. Vargonai aštuonių balsų su būgneliais, varpeliais ir dvejomis dumplėmis.

Centrinėse sienose, transeptuose, buvo du altoriai. Dešinėje pusėje Šv. Dievo Motinos Škaplierinės altorius, kairėje – Šv. Juozapo altorius, kuriame medinėje skrynelėje su langeliu buvo saugomos Šv. Viktorijos kankinės relikvijos.⁴⁰⁷ Basieji karmelitai – marijiška vienuolija, kurios pamaldume Švč. Mergelė Marija užima labai svarbią vietą. Nuo ankstyviausių laikų Karmelio atsiskyrėliai meldėsi Švč. Mergelei Marijai, laikė ją dvasine Motina, Globėja, garbino kaip Karalienę, sekė ja kaip tobulu krikščioniškojo gyvenimo pavyzdžiu: Marijos skaistumas, kuklumas, tikėjimas, tylumas tapo vienuoliško gyvenimo modeliu ir artėjimo prie Kristaus pagrindu.⁴⁰⁸ Taigi Švč. Mergelei Marijai skirtas altorius dažnai sutinkamas basiesiems karmelitams priklausiusiose bažnyčiose. Prisiminkime, kad liepos 16 d. Šv. Kryžiaus bažnyčioje švęsta Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės, dar vadinama Karmelio Kalno Marijos šventė, kad prie vienuolyno veikė Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės brolija. Kaip žinia, basųjų karmelitų pamaldume svarbią vietą užėmė ir Šv. Juozapas, kurio altorius taip pat buvo Šv. Kryžiaus bažnyčioje, veikė brolija. Iš viso bažnyčioje buvo 6 altoriai.⁴⁰⁹

Vienas išskirtiniausių sakralinės dailės objektų Šv. Kryžiaus bažnyčioje buvo Kryžiaus kelio stočių freskų ciklas, kurį sudarė 16 paveikslų ir Nukryžiuotojo skulptūra. Šias

⁴⁰³ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 219v. 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 374v-375v.; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 424v-425v

⁴⁰⁴ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 219v. 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 374v-375v.; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 424v-425v

⁴⁰⁵ Ibid.

⁴⁰⁶ Ibid.

⁴⁰⁷ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 225v.

⁴⁰⁸ Aurelija Rusteikienė, *Karmelitų vienuolijos dailė: Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografija istorinėse LDK ribose* (daktaro disertacija), (Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2013), 17.

⁴⁰⁹ Valančius, *Pastabos pačiam sau*, 146.

freskas yra tirinėjusi menotyrininkė L. Šinkūnaitė.⁴¹⁰ Šv. Kryžiaus bažnyčios Kryžiaus kelio freskos, beje, kaip ir skliautų paveikslai, buvo nutapytos „al fresco“ technika, t. y. ant drėgno tinko mineralinės kilmės pigmentais.⁴¹¹ Kryžiaus kelio freskos bažnyčioje ėjo tokia tvarka: 1) Malda Alyvų kalne; 2) Jėzaus suėmimo scena; 3) freska, vaizduojanti „Viešpatį Jėzų į Kedrono upelį nuo tiltuko nustumtą“; 4) Jėzaus susitikimas su aukštaisiais žydų kunigais ir romėnų valdžios atstovais; 5) „Pas Kajafą“; 6) „Patyčios“; 7) „Pas Erodą“; 8) „Pas Pilotą“; 9) „Jėzaus nuplakimas“ (pirmasis paveikslas transepto vakarinėje sienoje, kuriuo prasideda Kristaus kančia); 10) „Štai žmogus“ (transepto šiaurinės sienos pirmasis paveikslas); 11) freskoje vaizduojamas Jėzus, nešantis kryžių; 12) po bažnyčios viduje atliktų pakeitimų ši freska nesimato, tačiau anot L. Šinkūnaitės, joje gali būti vaizduojamas trečiasis Jėzaus parpuolimas po kryžiumi; 13) „Jėzaus vainikavimas erškėčiais“ (presbiterijoje, šiaurinėje sienoje), 14) freska vaizduojanti Jėzaus prikalimą prie kryžiaus; 15) „Žmogaus Sūnaus nukryžiuavimas“ (šioje stotyje yra ne freska, o Nukryžiuotojo Jėzaus skulptūra); 16) freskoje vaizduojamas mirusio Jėzaus Kūno nuėmimas nuo kryžiaus; 17) šioje stotyje paskutinė freska – „Guldymas į kapą“.⁴¹² Nors freskos sukurtos dar gerokai iki basiesiems karmelitams atvykstant į Šv. Kryžiaus bažnyčią, neabejotina, kad Kristaus kančios stotys buvo itin svarbios ir jiems. Ši tradicija siekė jau šv. Teresę Avilietę, kuri Kristaus kančios istorijos suvokimą laikė vienu esmingiausiu religiniu potyriu. Vaizdais besiverianti Kristaus kančios tikrovė yra ir pagrindinė įvairių basųjų karmelitų autorių rašytų „Dešimties dienų pratybų“, „Kristaus gyvenimo ir kančios meditacijų“ tema.⁴¹³ Taigi neabejotina, kad ir Kauno basieji karmelitai, žvelgdami į freskas, apmąstydavo kančios istoriją.

Šv. Kryžiaus bažnyčios transepte tai pat buvo 10 kompozicijų, vaizduojančių apaštalus ir šventuosius. Navos skliautuose 8 kompozicijos, pristatančios svarbiausias Kristaus slėpinių scenas.⁴¹⁴ Kupole, transepto ir navos susikryžiuavimo vietoje, didžiausias bažnyčioje nutapytas kūrinys – „Elijo ėmimas į dangų ugnies vežimu“. Šio paveikslo sukūrimo laikas datuojamas XVIII a. II puse, tačiau labai tikėtina, kad Elijo paveikslas sukurtas iškart po to kai basieji karmelitai perėmė šventovę.⁴¹⁵ Nereikėtų pamiršti ir to, kad basųjų karmelitų bažnyčiose pranašo Elijo ėmimo į dangų degančiu vežimu siužetas tradiciškai privalus.⁴¹⁶ Presbiterijos

⁴¹⁰ Šinkūnaitė, „Kauno Šventojo Kryžiaus bažnyčia: nereglamentuotas *Via Crucis* freskų ciklas“, 155.

⁴¹¹ Ibid., 166.

⁴¹² Šinkūnaitė, „Kauno Šventojo Kryžiaus bažnyčia: nereglamentuotas *Via Crucis* freskų ciklas“, 166

⁴¹³ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 120.

⁴¹⁴ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 535;

Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 164.

⁴¹⁵ Šedbaraitė, „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“, 153.

⁴¹⁶ Rusteikienė, *Karmelitų vienuolijos dailė: Švč Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografija istorinėse LDK ribose*, 16.

skliautuose virš Didžiojo altoriaus – Šv. Dvasios aureolė, o presbiterijos kampuose – 4 evangelistų ir 4 bažnyčios daktarų mokytojų kompozicijos, juosiamos stiuko lipdiniais.⁴¹⁷

Be sieninės dailės bažnyčioje buvo ir paveikslų, pieštų ant drobės. Šv. Juozapo altoriuje buvo Švč. Mergelės Marijos paveikslas, 1,5 uolekčio aukščio ir pločio. Nurodyta, kad 1820 m. paveikslą atnaujino dailininkas Pranciškus Smuglevičius. Koplyčiose buvo du vienodo dydžio (2,5 x 1,5 uolekčio) paveikslai. Viena iš jų vaizduojamas šv. Elijas, kitame – šv. Simonas Stokas. Paveikslus 1820 m. taip pat atnaujino P. Smuglevičius. Suprantama, bažnyčioje buvo ir paveikslų, skirtų basųjų karmelitų šventiesiems. Bažnyčios sienas puošė šv. Teresės Avilietės ir šv. Kryžiaus Jono paveikslai (2 x 1 uolekčio). Didesni šv. Teresės Avilietės ir šv. Kryžiaus Jono paveikslai buvo koplyčių altoriuose. Nurodoma, kad pastarieji paveikslai seni.⁴¹⁸

Iš išorės bažnyčia buvo apsupta tvora su mūriniais stulpais ir medine baliustrada. Priešais bažnyčios portalą – skliautiniai vartai su kolonomis, varteliais. Timpanuose pavaizduotas basųjų karmelitų ordino herbas. Šventoriuje tarp medžių buvo varpinė su trimis varpais.⁴¹⁹

Taigi nors basųjų karmelitų vienuoliai atsikėlė prie jau pastatytos Šv. Kryžiaus bažnyčios, tačiau matyti, kad bažnyčios meninė pusė atliepė karmelitiškojo maldingumo savitumus. Tai atskleidžia Švč. Mergelei Marijai Škaplierinei bei vienuolijos globėjui šv. Juozapui skirti altoriai. Su basųjų karmelitų vienuolijos dvasingumu susiję ir bažnyčioje buvę paveikslai, kuriuose pavaizduoti ordino įkūrėjai.

3.2. Vienuolyno namas

Iki šių dienų išlikęs basųjų karmelitų vienuolyno namas, pastatytas XVIII a. pab. Atsikėlę prie Šv. Kryžiaus bažnyčios basieji karmelitai vienuolyno vyresniojo Faustino Horaino rūpesčiu ėmėsi mūrinio vienuolyno namo statybų.⁴²⁰ 1782 m. vizitacijos duomenimis mūrinis vienuolyno pastatas jau buvo gerokai iškilęs virš pamatų. Vienuoliai tuo metu glaudėsi mediniame vienuolyno pastatėlyje.⁴²¹ Basieji karmelitai į naują mūrinį pastatą įsikėlė ankščiau, nei jis buvo galutinai užbaigtas. XVIII a. pabaigoje išorinė vienuolyno siena, pastato pertvaros bei skliautai dar nebuvo užbaigti.⁴²² Naujai įrengtas vienuolynas nukentėjo per 1812 m. karą. Istoriografijoje

⁴¹⁷ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 535.

⁴¹⁸ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 432v–433.

⁴¹⁹ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 225v.; 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 375v; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 425v–426.

⁴²⁰ Čerbulėnas, Lukšionytė, „Kauno šventojo Kryžiaus bažnyčia ir karmelitų vienuolynas“, 98.

⁴²¹ Kauno dekanato vizitacija 1782 m., *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno Dekanato Vizitacija 1782 m.*, 51.

⁴²² 1798 m. Kauno basųjų karmelitų vizitacija, MAB, f. 318-15014, l. 16.

nurodoma, kad karo laikotarpiu buvo apgadintas pirmasis vienuolyno aukštas.⁴²³ Vienuolyno pastato taisymas užtruko apie 6–8 m. Vizitacijose užsimenama, kad 1818 m. pastatas dar buvo remontuojamas⁴²⁴, o 1820 m. jau atnaujintas ir sutvarkytas⁴²⁵.

Basųjų karmelitų vienuolynų namų statyba, įvairių patalpų dydžiai, jų išvaizda bei panašios temos ne kartą buvo aptarinėjamos ordino atstovų susitikimuose. Visi XVII ir XVIII a. statyti basųjų karmelitų vienuolynai buvo labai panašūs savo architektūra, dydžiu, konstrukcijomis, formomis, erdviniais suformavimais ir puošyba.⁴²⁶ Vienuolių regula ir gyvenimo būdas neturėjo kontrastuoti su vienuolyno pastatų išvaizda. Basųjų karmelitų nuostatuose reikalaujama, kad vienuolyno pastatai pasižymėtų neturtu ir kuklumu.⁴²⁷ Įprastinis išdėstymas basųjų karmelitų konvento name buvo toks: „pirmame aukšte būdavo virtuvė, indauja, refektorius, priimamasis, skalbykla, sandėliai. Antrame aukšte – dormitoriumas (miegamieji) ir noviciatas, virš refektoriumo – biblioteka, šalia rekreacijos salės – paskaitų salė. Pirmasis aukštas su refektoriumu ir virtuve dažniausiai būdavo aukštesnis už antrą“.⁴²⁸ Didžiąją dalį vienuolyno namo patalpų užėmė celės. 1617 m. ir 1620 m. Romoje vykusios generalinės kapitulos pateikė patalpų dydžius, kurių turėjo laikytis basieji karmelitai. Nurodyta, kad gyvenamoji celė turėjo būti 3,12 m ilgio, 3,12 m pločio ir 3,12 m. aukščio (3,12x3,12x3,12m)⁴²⁹ Kai kurių vienuolyne buvusių patalpų dydžiai priklausė nuo to, kuriai kategorijai priskiriamas vienuolynas. Jie buvo skirstomi į didesnius (turėjusius apie 40 celių) ir mažesnius (apie 20 celių). Kauno basųjų karmelitų vienuolyne buvo 30 celių. Taigi tokiam vienuolyne refektoriumo ilgis galėjo būti nuo 12 m iki 15,84 m, o bibliotekos ilgis 9,60 m nuo 12 m.⁴³⁰ Nors šios normos kartais buvo modifikuojamos atsižvelgiant į konkretaus vienuolyno poreikius, tačiau labai panašios tvarkos turėjo būti laikomasi statant ir Kauno basųjų karmelitų vienuolyno namą.

Išsami informacija apie basųjų karmelitų vienuolyno namą bei šalia jo esančius pastatus pateikiama XIX a. vizitacijose. Vienuolyno pastatas buvo mūrinis, dviaukštis, sudarytas iš trijų tarpusavyje susijungiančių linijų (pastato korpusų). Linijos sudarė netaisyklingą raidės H formą. Šiaurinė pastato dalis, atsukta į Kauno miesto pusę, buvo pati ilgiausia – 51 sieksnio ilgio,

⁴²³ Čerbulėnas, Lukšionytė, „Kauno šventojo Kryžiaus bažnyčia ir karmelitų vienuolynas“, 98.

⁴²⁴ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 324v.

⁴²⁵ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 227.

⁴²⁶ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 93-94.

⁴²⁷ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 98.

⁴²⁸ Ibid.

⁴²⁹ Knygoje šalia kitų matavimo vienetų pateikti patalpų dydžiai metrinėje sistemoje. Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 97.

⁴³⁰ Ibid.

vakarinė linija, atkreipta į Nemuno upės pusę, buvo 46 sieksnių ilgio, o pietinis korpusas pats trumpiausias – 22 sieksnių.⁴³¹

Pirmajame vienuolyno aukšte buvo 16 gyvenamųjų celių, refektorius, virtuvė, sandėliukas, kepykla, skalbykla. Nurodoma, kad visose celėse buvo krosnis, langas, durys, lova ir stalas. Atskirai buvo provincijolo ir prioro celės. Jų apstatymas šiek tiek skyrėsi. Pavyzdžiui, provincijolo celėje buvo kanapa, laikrodis, mušantis valandas, ant keturių kojelių, su staliaus darbo spintele ir durelėmis su spyna, apačioje iš trijų pusių papuoštas žalvarinėmis rozetėmis. Prioro celėje buvo panaši kanapa, spinta su dvivėrėmis durimis, rakinamomis spyna, bei spinta su vienvėrėmis durimis ant vyrių ir su spyna. Celėje buvo keturkampis staliukas su stalčiumi ir lentynėle apačioje, skirta knygoms pasidėti. Visose celėse grindys medinės.⁴³²

Koridoriuje grindys grįstos plytomis. Vienuolyno durys su vyriais, ąžuolinės vienvėrės su vidine spyna. Į kiemo pusę durys apmuštos, vienvėrės su sklėsčiu ir vyriais. Prie vienuolyno įėjimo dešinėje pusėje buvo vadinamasis hospitariumas, t. y. vieta svečių priėmimui. Ši patalpa su dviem langais.⁴³³

Antrajame vienuolyno aukšte buvo biblioteka, rekreacijos salė, gyvenamosios celės ir choras. Šiame aukšte iš viso buvo 80 langų, iš kurių 12 įstiklintų, rėmuose, o likusi dalis – 68 langai – užkalti. Visas vienuolyno pastatas netinkuotas, dengtas čerpėmis, su skardiniais latakais ir vamzdeliais vandens nutekėjimui. Po visu vienuolyno pastatu buvo rūsys.⁴³⁴ Visos vienuolyno patalpos skliautuotos.⁴³⁵

Pagal nuostatas visas konventas turėjo būti apjuostas aukšta mūro siena, nuo kurios dažniausiai ir prasidėdavo konvento statyba.⁴³⁶ Kauno konvente tai pat visus vienuolyno pastatus juosė tvora. Jos dalis nuo provincijolo celės kampo iki bravoro buvo 77 sieksnių ilgio, mūrinė, dengta gontais, nuo bravoro iki arklidžių tvora – ąžuolinė, su 22 mūriniais stulpeliais. Šios dalies viduryje buvo dorėninio stiliaus mūriniai vartai, dengti skarda. Durys ąžuolinės, vienvėrės, apmuštos. Nuo arklidžių link šventoriaus, pietuose, ėjo tvora su mūriniais stulpais ir medinėmis sijomis, taip pat dengta gontais. Ši tvora atskyrė vienuolyno pastatą nuo sodo, kuris užėmė 40 kvadratinų sieksnių žemės. Nuo vieno vienuolyno pastato kampo iki kito ėjo tvora, suręsta ant

⁴³¹ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 227.

⁴³² Ibid.

⁴³³ Ibid.

⁴³⁴ Ibid.

⁴³⁵ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 227-228.; 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 379-380; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 435-436.

⁴³⁶ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 98.

pamūrijimo, su 24 mūriniais stulpais ir ažuoliniais strypeliais. Tvoroje taip pat buvo durelės su vyriais.⁴³⁷

XVIII a. pab. statytas Kauno basųjų karmelitų vienuolyno namas buvo projektuojamas pagal tam tikras ordino vadovybės suformuotas taisykles, su atitinkamu vidaus patalpų išdėstymu. Kauno vienuolyno gyvenamas pastatas atitiko mažesniems konventams taikomas taisykles.

⁴³⁷ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 227-228.; 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 379-380; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 435-436.

4. KAUNO BASŲJŲ KARMELITŲ MATERIALINĖ PADĖTIS

4.1. Kačiūniškės palivarkas

Nors vienuolių gyvenime svarbiausią vietą įprastai užimdavo sielovada, tačiau jiems tekdavo rūpintis ir žemiškais reikalais. Paprastai vienuolynui priklausė žemės ir žmonių, kurie atlikdavo įvairius ūkinius darbus. Subalansuota materialinė padėtis buvo labai svarbi kiekvieno vienuolyno gyvavimui.⁴³⁸ Kaip jau minėta, popiežiaus Inocento IV patvirtinta šiek tiek modifikuota basųjų karmelitų regula draudė turėti asmeninę nuosavybę, tačiau reglamentavo bendruomeninę: „Jeigu reikės, galite turėti asilų bei mulų ir tam tikrą skaičių gyvulių ar paukščių“⁴³⁹. Ne išimtis buvo ir Kauno basųjų karmelitų konventas, kuriam priklausė žemės valdos šalia vienuolyno (vienuolyno jurisdikcijoje) bei palivarke. XVIII a. pab.–XIX a. I p. vizitacijose randame materialinės būklės aprašymus, kuriuose išvardijami vienuolynui priklausę ūkiniai pastatai, tarnaujantys žmonės, nurodomos metinės basųjų karmelitų vienuolyno išlaidos bei pajamos. Tokie duomenys leidžia į Kauno basųjų karmelitų vienuolyną pažvelgti kaip į ūkio istorijos objektą. Šiame poskyryje dėmesys bus sutelktas į Kačiūniškės palivarką su jam priklausiusiu Biliūnų kaimu.

XVIII a. pr. į Kauną atvykusiems basųjų karmelitų vienuoliams materialiai sustiprėti padėjo pirmosios fundacijos. 1716 m. Smolensko kaštelionas Kristupas Ščytas su žmona Ona iš Zavišų užrašė Kačiūniškės palivarką.⁴⁴⁰ Šią fundaciją 1726 m. patvirtino karalius Augustas II. Palivarkas buvo už dviejų mylių nuo Kaunakiemio, Raseinių pavieta, Vilkijos parapijoje, prie Nevėžio upės, netoli Raudondvario.⁴⁴¹ Kačiūniškėse vienuolynui priklausė 40 valakų 4 margai⁴⁴² ir 223 kartys⁴⁴³ žemės, iš kurių valstiečiai dirbo 31 valaką 25 margus ir 43 kartis žemės.⁴⁴⁴ Tikriausiai

⁴³⁸ Kamuntavičienė, *Kauno benediktinių vienuolyno istorija XVIII–XX a. pradžioje*, 99.

⁴³⁹ „Regula karmelitańska“, regulos tekstas pateiktas knygoje – Józef Benignus Wanat OCD, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975* (Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, 1979), 40–43; Regulos vertimas į lietuvių kalbą: „Regula. Karmelio kalno Švenčiausios Mergelės Marijos ordino „Pirmykštė“ regula, suteikta Jeruzalės patriarcho šv. Alberto ir pataisyta, pakeista bei patvirtinta popiežiaus Inocento IV, *Paštuvas Basųjų karmeličių vienuolynas*. Internetinė prieiga: <http://www.karmelites.lt/dvasingumas/regula> [žiūrėta 2018 m. kovo 29 d.].

⁴⁴⁰ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 3; Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 533.

⁴⁴¹ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 324v; 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 229v.

⁴⁴² Margas Rusijoje ir Lietuvoje XIX a. – 2/3 dešimtinės arba 0,7 ha. Žr. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, 883.

⁴⁴³ Kartis (arba rykštė) – 23,742 kv. metro. Žr. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.*, 884.

⁴⁴⁴ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 231; 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 382.

galimybės žemdirbystei palivarke nebuvo ypatingai geros, nes akcentuojama, kad žemės pelkėtos ir molingos. Teritorijoje buvo miško (263 margai ir 205 kartys)⁴⁴⁵. Tačiau mediena netinkama statyboms.⁴⁴⁶ Kačiūniškės palivarke taip pat buvo medinė koplyčia.⁴⁴⁷

XIX a. pirmųjų dešimtmečių vizitacijos teikia išsamesnių žinių apie palivarką. Teritorijoje būta nemažai pastatų. Pagrindinis palivarko pastatas buvo **medinis namas**. Namas ant pamūrijimo, po perdengimu dengtas šiaudais. Šis pastatas buvo su pereinama priemene, kurios viduryje iš plytų sumūrytas kaminas. Priemenėje dvejios durys su vyriais ir geležinėmis skląstimis. Pastato priekyje virš durų pailgas langas, o iš kitos pusės sienoje mažas langelis su stiklu. Vakaru pusėje prie namo buvo troba (izba) su alkieriumi ir viraline. Toje troboje buvo koklinė krosnis su kaminėliu, šalia stovėjo suolas. Troboje ir prie jos buvusiame alkieriuje buvo pusiau atsidarantys langai su vyriais ir kaiščiais. Viralinėje – du užkalti langeliai. Troboje vienos vienvėrės ir vienos dvivėrės durys su vyriais ir kaiščiais. Kitoje palivarko namo pusėje buvo troba tarnams (izba czeladna) su kamara. Troboje dvivėrės durys su rankena ir kilpomis. Viduje buvo iš plytų sumūryta krosnis. Troboje du pusiau atsidarantys apkaustyti langai, o vienas langas užkaltas. Kamaroje buvo du maži langeliai. Abiejose trobose grindys iš storlenčių, o sandėliukuose ir kamaroje – iš plukto molio. Kitoje palivarko namo pusėje, nuo Nevėžio upės, taip pat buvo priemenė. Joje – užkaltas mažas langelis, durys su rankena, vyriais ir kilpomis.⁴⁴⁸

1820 m. vizitacijos duomenimis Kačiūniškės palivarke buvo nemažai ūkinės paskirties pastatų. Į dešinę nuo minėto palivarko namo link pietų pusės buvo **medinis tvartas** (obora drewniana). Po perdengimu dengtas šiaudais, su dvivėriais vartais. Šalia įėjimo į tvartą buvo **arklidės** (stajnia), o kitoje pusėje – **ratinė** (wazownia) su vartais ant bėgūnų, rankena ir kilpa. Palivarke buvo **jaučių varomas malūnas** (młyn wołowy). Malūnas pastatytas iš tašytos medienos, po perdengimu dengtas šiaudais. Malūne dvejios staliaus darbo durys su vyriais. Taip pat stovėjo medinis **bravoras** (browar). Bravoro pastate medinės staliaus darbo durys su vidine spyna, vyriais ir kilpa. Viduje iš plytų sumūrytas kaminas, pro lubas išvestas į viršų. Bravoro pastatas dengtas storlentėmis. Šalia buvo bravoro troba (izba browarna). Joje – iš plytų sumūryta krosnis su dūmtraukiu, išvestu į minėtą kaminą. Grindys pluktos iš molio. 1820 m. vizitacijoje vardijami bravore buvę reikmenys ir indai: didelis katilas – 3 pūdų ir 12 svarų; vidutinio dydžio katilas – 2 pūdų ir 35 svarų; katilas – 2 pūdų ir 19 svarų. Saugotos 3 alaus statinės ir 4 kubilai bei kiti mažesni indai. Virš bravoro buvo **džiovykla (suszarnia)**. Gale šio pastato buvo keturi šiaudais dengti

⁴⁴⁵ Ibid.

⁴⁴⁶ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 324v; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 438.

⁴⁴⁷ 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 383v.

⁴⁴⁸ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 229v

tvarteliai kiaulėms (chlewki dla swiń). Ant Nevėžio upės kranto stovėjo medinė pusiau į žemę įleista **ledainė** (lodownia). Joje langas su medinėmis langinėmis. Ledainės durys su rankena, vidinė spyna ir kilpa. Palivarke stovėjo iš tašytos medienos pastatytas **svirnas** (spichrz). Jame staliaus darbo durys su vidine spyna. Svirno grindys iš sijų. Antrosios durys vedė į naujai (t. y. apie XIX a. 2 deš.) pristatytą sandėliuką. Pietinėje palivarko dalyje stovėjo tašytos medienos šiaudais dengta **karčema** (karczma) su alkieriumi ir viraline. Į karčemą vedė trejos apkaustytos durys. Vienos iš jų su vidine spyna. Buvo šeši stikliniai langai – keturi dideli ir du maži. Grindys plūktos iš molio. Karčemoje buvo iš plytų sumūryta krosnis. Viduje prie sienų du suolai, ilgas stalas, du staliukai, staliukas su stalčiumi ir suolelis. Palivarko kieme ant keturių ažuolinių stulpų stovėjo dviaukštė gontais dengta **sūrinė** (sernica). Joje dvivėrės durys su vyriais. Šalia sūrinės – šiaudais dengtas **žvejo namelis** (domek dla rybaka) su priemene. Palivarke buvo iš rąstų pastatyta **daržinė** (odryna) su vartais. Po perdengimu dengta šiaudais. Dar vienas palivarke buvęs pastatas – medinis **klojimas** (gumno) su vartais ir durimis ant vyrių, kurios vedė į **jaują** (osiecie). Kitos šio klojimo durys vedė į naujai pastatytą medinį **grūdų sandėlį** (skład zboża).⁴⁴⁹

1828 m. vizitacijoje pateikiamas identiškas palivarko apstatymas, nurodomi tiek patys pastatai.⁴⁵⁰ Tik 1830 m. Kačiūniškės palivarko aprašyme minima naujai pastatyta **daržovinė** (warzywnia). Taip pat šiame aprašyme vizitatorius nurodė, kad visi palivarko pastatai yra geros būklės, išskyrus daržinę (odryna), kurią reikia remontuoti ar iš naujo perstatyti.⁴⁵¹ Nurodoma, kad visi palivarko pastatai užėmė 6 margus ir 119 karčių žemės.⁴⁵²

Kačiūniškės palivarke buvo laikomi gyvuliai. Deja, bet ir šiuo klausimu išsamesni duomenys yra tik iš XIX 3 deš. 1820 m. palivarke buvo laikoma: 23 melžiamos karvės, 4 jaučiai, 9 metiniai jautukai, 4 metinės telyčaitės, 2 tų metų jautukai, 2 tų metų telyčaitės, 20 avių, 18 jaunų ėriukų, 2 avinai, 1 kuilys, 6 kiaulės, 15 meitelių, 20 paršiukų, 1 kumelė, 1 metinis kumeliukas.⁴⁵³ 1828 m. palivarke buvo: 20 melžiamų karvių, 6 jaučiai, 14 metinių jautukų, 9 metinės telyčaitės, 8 tų metų jautukai, 17 tų metų telyčiai, 5 veislinės kiaulės, 4 avinai, 10 avių, 12 jaunų ėriukų, 1 kuilys, 8 kiaulės, 10 meitelių, 12 paršiukų.⁴⁵⁴ 1830 m. pateikiami apibendrinti duomenys apie palivarko gyvulius: 2 arkliai, 54 raguočiai, 51 kiaulė, 14 avių, 20 vištų, 27 žąsys, 11 kalakutų.⁴⁵⁵ Netoliese Kačiūniškės buvusiame Biliūnų kaime taip pat laikyti gyvuliai. 1820 m. laikyta: 20 arklių,

⁴⁴⁹ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 229v–230v.

⁴⁵⁰ 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 381–381v.

⁴⁵¹ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 438.

⁴⁵² 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 231; 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 381v.; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 438v.

⁴⁵³ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 230v.

⁴⁵⁴ 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 381v.

⁴⁵⁵ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 438.

51 raguotis, 30 avių, 41 kiaulė.⁴⁵⁶ 1830 m.: 34 arkliai, 28 jaučiai, 32 karvės, 39 avys, 41 kiaulė, 35 žąsys, 8 antys, 51 višta.⁴⁵⁷ Iš pateiktų duomenų matyti, kad dešimtmečio eigoje palivarke laikomų gyvulių skaičius šiek tiek augo, atsirado naujų laikomų gyvūnų rūšių. Ypač tai pastebima kalbant apie Biliūnų kaimą.

Kačiūniškės palivarke žemės ūkio bei gyvulininkystės darbus atliko Biliūnų kaimo gyventojai. Aptariamuoju laikotarpiu šių žmonių skaičius beveik nesikeitė. 1798 m. buvo 12 valstiečių dūmų, kuriuose, kaip nurodoma, – 48 pavaldinių vyriškos revizinės sielos.⁴⁵⁸ 1818 m. duomenimis buvo 47 pavaldinių vyriškos revizinės sielos ir 8 laisvieji žmonės (laisvos sielos).⁴⁵⁹ 1820 m. šis skaičius išliko toks pats, tik nurodoma, kad Biliūnų kaime buvo 13 dūmų⁴⁶⁰. 1830 m. taip pat nurodoma 13 dūmų, kuriuose gyveno 49 vyriškos revizinės sielos ir 11 laisvųjų žmonių (laisvų sielų)⁴⁶¹. Nuo vieno valako vyrai ir moterys per savaitę turėjo eiti 3 dienas baudžiavos, o turintys pusvalakį privalėjo atlikti pusę to. Žiemos metu pavaldiniai buvo įpareigoti sargauti ir atlikti kūlimo darbus palivarke. Be to, išskiriamas specialus įpareigojimas – valstiečiai turėjo iš Nevėžio upės prigaudyti ir pristatyti vienuolynui žuvų.⁴⁶²

Nors Kačiūniškės palivarko žemės įvardytos kaip pelkėtos ir molingos, tačiau vienuolyno reikmėms buvo auginamos įvairios kultūros.⁴⁶³ Turime tik ganėtinai apibendrintą informaciją apie žemdirbystę palivarke. 1798 m. duomenimis buvo pasėta 6 statinės rugių, 1 statinė kviečių, 1,5 statinės miežių, 8 statinės avižų, 1 statinė žirnių, 1 statinė grikių. Tais pačiais metais nušienauta 150 vežimų šieno.⁴⁶⁴

Nors iš Kačiūniškės palivarko gaunamos pajamos nesudarė vienuolyno pajamų daugumos, galima teigti, kad jis vienuoliams teikė ekonominę naudą. Pajamų ir išlaidų lentelėse vienoje grafoje pateikiami keli vienuolyno pajamų šaltiniai, tad sunku konkrečiai atsakyti, kiek lėšų atnešdavo turimas palivarkas. Per 1818 m. iš nuomojamų patalpų prie vienuolyno ir Kačiūniškės palivarke bei už smuklę vienuolynas gavo 180 rublių pajamų.⁴⁶⁵ Naudos teikė ir auginamos žemės ūkio kultūros bei laikomi gyvuliai. Uždarius Kauno basųjų karmelitų konventą, Kačiūniškės palivarkas buvo perleistas Kauno benediktinių vienuolynui.⁴⁶⁶ Lietuvos provincijos basųjų karmelitų vienuolynai neturėjo itin didelių žemės valdų ir tuo nusileido daugeliui kitų Lietuvoje

⁴⁵⁶ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 231.

⁴⁵⁷ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 438v.

⁴⁵⁸ 1798 m. Kauno basųjų karmelitų raportas Romos katalikų dvasinės kolegijos departamentui, MAB, f. 273-237, l. 1v.

⁴⁵⁹ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 324v.

⁴⁶⁰ Ibid.; 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 230v.

⁴⁶¹ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 438v.

⁴⁶² 1818 m. Kauno karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 325.

⁴⁶³ 1798 m. Kauno basųjų karmelitų raportas Romos katalikų dvasinės kolegijos departamentui, MAB, f. 273-237, l. 1v.

⁴⁶⁴ Ibid..

⁴⁶⁵ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 328v.

⁴⁶⁶ Kamuntavičienė, *Kauno benediktinių vienuolyno istorija XVII–XX a. pradžioje*, T. 1, 291.

įsikūrusių vienuolių: dominikonams, pranciškonams, senosios regulos karmelitams, bernardinams, jėzuitams.⁴⁶⁷ Pavyzdžiui Pavilnio (Užnerio) basųjų karmelitų vienuolynas visai neturėjo palivarkų, o pagrindines pajamas surinkdavo iš jam užrašomų piniginių sumų.⁴⁶⁸

4.2. Vienuolyno aplinka ir jurisdika. Pajamos ir išlaidos

Šalia Kauno basųjų karmelitų vienuolyno namo buvo nemažai įvairios paskirties ūkinių pastatų. Vienuoliams priklausė netoliese buvusi jurisdika su žemės valdomis ir ten gyvenusiais žmonėmis. Vienuoliai taip pat savo žinioje turėjo keletą žemės sklypų Kauno mieste. Nurodoma, kad du iš jų buvo 70 kvadratinį karčių, trečiasis – 40 kv. karčių, o ketvirtasis – 25 kv. karčių.⁴⁶⁹

1820 m. vizitacijoje rašoma, kad kieme priešais mūrinius vartus buvo medinė **ledainė** (lodownia), dengta gontais su dvejais iš šonų ir keturiais apvaliais langeliais. Buvo alaus **bravoras** (browar piwny), 15 sieksnių ilgio ir 5 sieksnių pločio, dengtas gontais su **džiovykla** (suszarnia). Netoliese stovėjo **arklidė** (stajnia) su **ratine** (wazownia). Gyvuliai buvo laikomi mediniame **tvarte** (obora), dengtame šiaudais. 1820 m. laikyta: 6 darbiniai jaučiai, 4 melžiamos karvės, 2 metiniai veršiukai ir 2 tų metų veršiukai.⁴⁷⁰ 1830 m. laikyta: 5 darbiniai arkliai, 6 jaučiai, 5 melžiamos karvės, 2 metiniai veršiukai ir 20 kiaulių.⁴⁷¹ Šalia šio tvarto buvo nedidelė **daržinė** (odrynka) ir penki **tvarteliai** (chlewki) kiaulėms laikyti. Dar buvo 25 sieksnių ilgio ir 8 sieksnių pločio medinis **klojimas** (gumno) su trejais dvivėriais vartais, po perdengimu dengtas šiaudais. Vienuolyno valdose buvo du malūnai. Pirmasis – **vėjo malūnas** (młyn wietrzny) – dviejų girnų ant aukšto pamūrijimo. Malūno apačioje dvejios dvivėrės durys. Pirmosios durys su spyna, antrosios su rankena ir sklėsčiu iš vidaus. Malūnas buvo keturių aukštų. Antrajame aukšte buvo dvejios durys su vyriais ir kaiščiais. Trečiajame aukšte – indai grūdams supilti ir durys į keltuvą. Ketvirtajame aukšte – keltuvas. Malūne buvo 7 įstiklinti langai. Antrasis – **vandens malūnas** (młyn wodny). Dviaukštis malūnas medinis, dengtas gontais, dviejų girnų ir dviejų ratų. Šalia, po tuo pačiu stogu, buvo iš rąstų suręstas pastatas ant pamūrijimo su priemene, kambarėliu ir alkieriumi. Šioje patalpoje paprasta krosnis. Pastatėlyje dvejios durys su vyriais bei 4 pusiau atsidarantys įstiklinti langeliai. Taip pat buvo virtuvėlė (kuchenka) ir kamaraitė (komorka). **Tarnų trobelė** (izba czeladna) su priemene,

⁴⁶⁷ Povilas Pakarklis, *Ekonominė ir teisinė Katalikų Bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV–XIX a.)*, 51–63.

⁴⁶⁸ Algimantas Katilius, „Vilniaus vienuolynai XVIII a. pab. – XX a. pradžioje“, *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* 37 (2013), 140.

⁴⁶⁹ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 437.

⁴⁷⁰ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 229.

⁴⁷¹ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 436.

dvivėrėmis apkaustytomis durimis, dviem langais (mažesniu bei didesniu) ir iš plytų sumūryta krosnimi, kurioje buvo kepama duona. Dar vienas pastatas vienuolyno valdose – **austerija** (austerya). Medinėje austerijoje – du gyvenamieji bei du svečių kambariai. Pastate keturios vienvėrės durys su apkaustymais bei 19 langų su vyriais ir kaiščiais. Vienos durys nuo gatvės pusės. Austerijoje buvo viena sena švediška krosnis. Svečių kambariuose: 2 lovos, 2 kėdės, 1 suoliukas. Gyvenamuosiuose kambariuose – suolas, suoliukas, ir du stalai. Austerijos gale buvo medinė ledainė, dengta skiedromis. Pirmosios durys į ledainę su vyriais ir vidine spyna, o antrosios viduje su mažais vyriais.⁴⁷² 1828 m. vizitacijoje šalia vienuolyno pastatų nurodomas už daržo stovėjęs naujas, ant pamūrijimo iš tąštos medienos pastatytas **gyvenamasis namas** su dviem gyvenamosiomis patalpomis ir virtuve. Šalia buvo ekonomo troba.⁴⁷³

Kauno basiesiems karmelitams ekonominės naudos teikė vienuolyno jurizdika. Ji buvo netoli senojo kelio, prie Nemuno upės. Jurizdikoje buvo 8 nameliai (chalupos). Kaip nurodoma 1820 m. vizitacijoje, 6 iš šių namelių buvo seni, o 2 nauji.⁴⁷⁴ Kiekvieno namelio ilgis buvo 18 uolekčių, o plotis 12 uolekčių. 1818 m. duomenimis jurizdikoje žemę dirbo 20 laisvųjų vyriškų sielų⁴⁷⁵. 1820 m. šis skaičius išliko toks pat⁴⁷⁶, o 1830 m. buvo 24 laisvosios vyriškos sielos ir 6 pavaldiniai.⁴⁷⁷ Vyrai per metus privalėjo stoti į darbus lauke 3 dienas, o moterys – 9 dienas. Tai pat šie žmonės turėjo per metus vienuolynui sumokėti po šešis rublius činčo.⁴⁷⁸

Vienuolyno jurizdikoje buvo auginamos įvairios žemės ūkio kultūros. 1798 m. vienuolyno dokumentuose nurodoma, kad jurizdikoje, kuri užima 12 valakų, vienuolyno reikmėms buvo pasėta: rugių statinių – 3, miežių statinių – 1, avižių statinių – 1, grikių statinių – 1. Surinkta šieno vežimų – 15.⁴⁷⁹ Vėlesnės vizitacijose rašoma, kad vienuolyno jurizdikos žemės mažai derlingos, pelkėtos.⁴⁸⁰

Nemažai svarbios informacijos apie vienuolyno materialinę būklę parodo pajamų ir išlaidų suvestinės. 1798 m. aprašyme randame, kad vienuolynas iš karčemos per metus gavo 300 lenkiškų auksinų. Apibendrintai nurodoma, kad iš vienuolyno jurizdikos gauta 240 lenkiškų

⁴⁷² 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 227v–229.

⁴⁷³ 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 381v.; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 436.

⁴⁷⁴ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 227v.

⁴⁷⁵ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 324v.

⁴⁷⁶ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 229v.

⁴⁷⁷ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 437.

⁴⁷⁸ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 324v.; 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 229v.; 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 437.

⁴⁷⁹ 1798 m. sausio 7–18 d. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno raportas Romos katalikų kolegijai, MAB, f. 273–237, l. 1.

⁴⁸⁰ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 324v.

auksinų. Vienuolynui ekonominės naudos teikė malūnai. Rašoma, kad iš malūne atliekamų darbų gauta 150 lenkiškų auksinų metinio pelno.⁴⁸¹

1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacijoje aprašytos jo pajamos ir išlaidos. Nurodyta, kad 1818 m. vienuolynas iš viso gavo 2633 rublius ir 15 kapeikų metinių pajamų. Tačiau išlaidos viršijo pajamas – vienuolynas per 1818 m. išleido 3038 rublius ir 28,5 kapeikos. Išsamus pajamų ir išlaidų aprašymas leidžia susipažinti su tuo, iš ko buvo gautos didžiausios pajamos ir kam skirtos didžiausios išlaidos.⁴⁸² Matyti, kad didžiausios vienuolyno pajamos buvo surenkamos iš įvairių asmenų piniginių sumų, užrašytų vienuolynui. Šios pajamos siekė 2068 rublius, o tai beveik keturi penktadaliai visų pajamų. Vizitacijoje išvardijami visi asmenys, kurie savo turtą ar pinigines lėšas skyrė vienuolynui. Nurodoma piniginė suma bei kokiu turtu ji užtikrinama. Reikėtų atkreipti dėmesį, kad ne visi pinigai pasiekdavo vienuolyną, tad kai kuriais atvejais dėl jų bylinėtasi teismuose. Pavyzdžiui, gana tipiškas atvejis – 1795 m. birželio 9 d. Raseinių pavieto gyventojas ponas Juozas Radzevičius (Józef Rodzewicz) buvo įsipareigojęs vienuolynui skirti 7 procentus pajamų. Tai buvo laiduojama jo turtu Kražiuose. Kaip galima suprasti procentai vienuolyną pasiekdavo tik iki 1808 m. Taigi byla buvo perduota Raseinių miesto teismui.⁴⁸³ Kitas pavyzdys – 1806 m. birželio 20 d. ponai Tadas ir Ona Mirskiai (Tadeusz y Anna Mirski), gyvenę Breslaujos pavieta, buvo įsipareigoję skirti vienuolynui 7 procentus pajamų, tai laidavę jų paveldimu turtu. Bet nuo 1809 m. jokie procentai vienuolyno nepasiekė ir byla buvo perduota Vilniaus žemės teismui.⁴⁸⁴ Vizitacijoje rašoma, kad 1818 m. teisminės procedūros vyko iš viso dėl 9459 rublių ir 90 kapeikų.⁴⁸⁵

Pagal pajamų skaičių toliau rikiavosi pajamos iš įvairių produktų pardavimo. Tikėtina, kad vienuoliai pardavinėjo žemės ūkio produktas bei gėrimus (alų ir midų)⁴⁸⁶. Šios pajamos – 313 rublių ir 10 kapeikų. Vienuolynas užsiėmė nuoma. Per 1818 m. iš nuomojamų patalpų bei vienuolynui priklausiusių karčemų gauta 180 rublių. Pajamų vienuolynas gaudavo ir už įvairius bažnytinius patarnavimus. Šios pajamos siekė 72 rublius ir 5 kapeikas.⁴⁸⁷

Pagal vizitacijos duomenis matyti, kad 1818 m. didžiausios vienuolyno išlaidos buvo skirtos suremontuoti bažnyčios ir vienuolyno bei kitus vienuolynui priklausiusios statinius, kurie nukentėjo per 1812 m. karą. Tai sudarė du penktadalius visų vienuolyno išlaidų – 1215 rublių ir 12

⁴⁸¹ 1798 m. sausio 7–18 d. Kauno basųjų karmelitų raportas Romos katalikų dvasinės kolegijos departamentui, MAB, f. 273-237, l. 1v.

⁴⁸² 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 327v–328v.

⁴⁸³ Ibid., 327.

⁴⁸⁴ Ibid.

⁴⁸⁵ Ibid., 327 v.

⁴⁸⁶ 1840 m. kovo 7d. Kauno basųjų karmelitų viršininko E. Kisilevičiaus raportas karmelitų provincijolui S. Čepėnui, kad medus ir alus, gamintas vienuolyne, nebus išnešamas už vienuolyno sienų, MAB, f. 43-9956, l. 1–2.

⁴⁸⁷ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 327v–328.

kapeikų. Toliau sekė išlaidos algoms. 1818 m. vežikui, virėjui, bernams, šeimininkei, vargoninkui, zakristijonui ir ekonomui iš viso buvo sumokėta 289 rubliai ir 50 kapeikų. Panašiai buvo išleista ir už įvairius produktus, kurie surašyti vienoje eilutėje: vyną, aliejų, druską, muilą, cukrų, prieskonius bei geležį – 275 rubliai ir 25 kapeikos. Už mėsą ir žuvį sumokėta 154 rubliai ir 5 kapeikos. Išlaidos už medžiagą (gelumbę) dvasininkų ir patarnautojų rūbams bei apavui vienuolynas išleido 212 rublių ir 1 kapeiką. Bravoro ir virtuvėms reikmenims bei indams išleisti 35 rubliai. Galiausiai paminėta, kad per 1818 m. vienuolynas 153 rublius ir 50 kapeikų išleido teisinėms procedūroms.⁴⁸⁸

1820 m. vizitacijoje tik apibendrintai supažindinama su vienuolyno metinėmis pajamomis ir išlaidomis. Kaip nurodoma, 1820 m. vienuolyno pajamos sudarė 3132 rublius ir 17 kapeikų, išlaidos buvo 3012 rublių ir 86 kapeikos⁴⁸⁹ Nors nėra pateikta išsamesnių duomenų, galima numanyti, kad pajamos gaunamos ir lėšos išleidžiamos panašioms dalykams kaip ir 1818 m. Daugiau informacijos pateikta 1830 m. Tais metais vienuolyno pajamos buvo 3338 rubliai ir 20,5 kapeikos, o išlaidos – 3318 rublių ir 1 kapeika. Didžiausios vienuolyno pajamos kaip ir 1818 m. buvo surenkamos iš įvairių asmenų piniginių sumų, užrašytų vienuolynui. Tai sudarė didžiąją dalį vienuolyno pajamų – 2812 rublių ir 65 kapeikas. Iš karčemos, vienuolynui priklausančių namų nuomos ir vienuolyno užaugintų produktų pardavimo gauta 387 rubliai ir 65 kapeikos. Valstiečių ir jurizdikoje gyvenančių pavaldinių bei laisvųjų žmonių mokesčiai sudarė 119 rublių. Nurodomi ir bažnytiniai patarnavimai. Už skambinimą šv. Mišių metu ir pamaldas už mirusiuosius (egzekvijas) gauta 19 rublių. Didžiausią dalį vienuolyno išlaidų sudarė suma, skirta įvairioms vienuolių gyvenimo reikmėms – stalui (maistui), drabužiams, kurui, apšvietimui, atlyginimams tarnaujantiems vienuolyne ir palivarke, išlaidos šventėms ir svečių priėmimui – 1072 rubliai ir 47 kapeikos. Toliau minimos išlaidos, skirtos bažnyčios, vienuolyno bei jam priklausančių pastatų taisymui, išlaikymui ir tvarkymui – 786 rubliai ir 98 kapeikos. Išlaidos gydytojams, vaistininkui, felčeriui, ekonomui, šeimininkėms, bernams, mergoms, tilto nuomotojui ir teisinėms procedūroms – 448 rubliai ir 17 kapeikų.⁴⁹⁰

Kauno basųjų karmelitų vienuolyno materialinės būklės analizė parodo, kad pagrindines pajamas vienuoliai surinkdavo iš įvairių asmenų jiems užrašytų piniginių sumų. Tiesa, neretai dėl šių pinigų bylinėtasi teismuose. Didelis sukrėtimas vienuolynui buvo 1812 m. karas. 1818 m. atliktoje vizitacijoje nurodyta, kad bažnyčios ir vienuolyno pastatų taisymui skirta didžiausia išlaidų dalis. XIX a. 3 deš. materialinė vienuolyno būklė gerėjo. Tiek vienuolyne, tiek palivarke buvo pastatyta naujų pastatų, o vienuolyno pajamos šiek tiek viršijo išlaidas.

⁴⁸⁸ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014 l. 328–328v.

⁴⁸⁹ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 231.

⁴⁹⁰ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 438v–439.

IŠVADOS

1. Karmelio kalno Švenčiausiosios Mergelės Marijos ordino nariams (karmelitams) tapus cenobitine vienuolija ir ėmus kurtis Vakarų Europos miestuose vienuoliai pradėjo tolti nuo pirminės regulos priesakų. Vienuolijos reformas dar paspartino XVI a. Tridento bažnytinis susirinkimas bei Katalikų Bažnyčios atsinaujinimas. Reformas įgyvendinti ėmėsi šv. Teresė Avilietė bei šv. Kryžiaus Jonas. Jie suformavo naują karmelitų ordino atšaką – basųjų karmelitų ordiną. Basieji karmelitai laikosi griežtos, popiežiaus Inocento IV 1247 m. patvirtintos iš dalies modifikuotos šv. Alberto regulos, kuri įpareigoja šio ordino vienuolius askezei, neturtui, kuklumui bei atsiskyrėliškumui. Basieji karmelitai – marijiška vienuolija, tad jos maldingume labai reikšmingą vietą užima Švč. Mergelė Marija. Vienuoliai išskirtinę svarbą teikia savo globėjui šv. Juozapui, ordino reformuotojams šventiesiems.

2. XVII a. pirmaisiais dešimtmečiais basieji karmelitai pradėjo kurtis Lenkijoje ir LDK, o 1624 m. Vilniaus vyskupas Eustachijus Valavičius suteikė leidimą vienuolyno fundacijai Lietuvoje. Čia basieji karmelitai sulaukė paramos bei fundacijų iš vietos didikų, dvasininkų bei katalikybės atžvilgiu palankiai nusiteikusių valstybės valdovų. Į Kauną basieji karmelitai atsikėlė XVIII a. pr. Pagrindiniai XVIII a. pr. basųjų karmelitų fundatoriai buvo Kristupas Ščytas su žmona Ona iš Zavišų, Vilkmergės pavieto teisėjas Juozas Ozemblovskis su žmona Marcibėle iš Dambrauskų bei Vilkmergės pavieto maršalas Marcijonas Dambrauskas. Šių fundacijų dėka buvo pastatyta mūrinė Šv. Elijo bažnytėlė. Vienuoliai nusipirko dar kelis namus bei žemės plotelius mieste ir prie Šv. Elijo bažnytėlės pasistatė medinį vienuolyno pastatą. Čia basieji karmelitai gyveno daugiau nei 40 metų, iki persikėlė prie Šv. Kryžiaus bažnyčios.

3. 1772–1845 m. laikotarpiu Kauno basųjų karmelitų vienuolyne gyveno bent 57 kunigai, broliai bei klierikai. Nors visi vienuoliai (tiek kunigai, tiek broliai) buvo bajoriškos kilmės, jų pareigas ir statusą vienuolyne nulemdavo išsilavinimas. Vienuoliai kunigai užimdavo sielovadines bei vadovaujamas pareigas. Jie buvo priorais, paprioriais, definitoriais, noviciato magistras. Broliai eidavo zakristijono, ekonomo ar kitas panašias pareigas. Dauguma vienuolių buvo kilę iš Vilniaus ir Minsko gubernijų. Vilniaus universitete studijavo 9 basieji karmelitai kunigai. Vienas žymiausių Kauno konvento basųjų karmelitų – M. Pčickis, kuris buvo ir profesionalus grafikas.

4. Kauno basųjų karmelitų konvente lyginant su kitais panašaus dydžio šio ordino vienuolynais buvo sukaupta nemenka biblioteka. XVIII a. pab. bibliotekoje saugota 594 t. Knygų rinkiniai augo iki 1812 m., karo metu vienuolynas, įskaitant biblioteką, patyrė nuostolių. 1818 m.

vienuolyne jau buvo tik 318 t. (200 skirtingų egzempliorių), kaip nurodoma, tai knygos, išlikusios per karą ir naujai įsigytos. XIX a. 2 deš. pab. ir 3 deš. pr. vienuolyno biblioteka vėl gausėjo ir 1820 m. joje jau buvo 574 t. Didžiausią dalį sudarė dvasinio turinio knygos, kurios buvo rekomenduotos ordino vyresnybės: Tomo Kempiečio, šv. Bonaventūros, šv. Kryžiaus Jono, šv. Teresės Avilietės veikalai. Žymią knygų dalį sudarė įvairių pamokslininkų knygos (pvz. Petro Skargos, Mykolo Pranciškaus Karpavičiaus pamokslai). Vienuoliai taip pat turėjo filosofijos klasikų darbų. 1830 m. bibliotekoje saugota 669 t. Toks vienuolyno bibliotekos augimas natūralus, nes atvykę broliai kartu atsigabendavo ir knygų, kurios papildydavo bibliotekos komplektus. XIX a. 3 deš. pr. Kauno vienuolyne buvo įkurtas noviciatas, tad knygos buvo reikalingos rengiant būsimuosius vienuolius. Solidžios dovanos Kauno basųjų karmelitų konventas sulaukė XIX a. 3 deš., kai Upninkų klebonas Adomas Gincykas paaukojo vienuolyno bibliotekai 90 knygų.

5. Prie Kauno basųjų karmelitų vienuolyno ir Šv. Kryžiaus bažnyčios veikė dvi religinės brolijos – Švč. Marijos Škaplierinės bei Šv. Juozapo. Jos gyvavo be fundacijų ar privilegijų, tik iš jos narių pamaldumo. Abi brolijos bažnyčioje turėjo savo išlaikomus altorius, jos nariai dalyvaudavo pamaldose, sielovadinėje veikloje. Basieji karmelitai užsiimdavo ir karitatyvine veikla. Prie vienuolyno veikė špitolė, kurioje gyvendavo 5–7 žmonės. Kai kurie špitolės gyventojai patarnaudavo pamaldų ar kitų apeigų metu. Yra žinoma, kad vienuolyne buvo užsiimama pasauliečių švietimu. 1830 m. vienuoliai mokė 4 jaunuolius, gyvenusius vienuolyno jurisdikijoje.

6. 1772 m. atsikėlę prie barokinės vienanavės Šv. Kryžiaus bažnyčios, basieji karmelitai ją atnaujino. To laikotarpio bažnyčios meninė puošyba buvo labai artima šios vienuolijos tradicijai. Bažnyčios dailėje, freskose bei paveiksluose, vaizduoti karmelitiškajai tradicijai svarbūs siužetai. Kupole buvęs Elijo ėmimo į dangų ugnies vežimu paveikslas, privalomas basiesiems karmelitams priklausančiose bažnyčiose. Taip pat kabojo šv. Teresės Avilietės, Šv. Kryžiaus Jono, šv. Simono Stoko paveikslai. Vienas išskirtiniausių sakralinės dailės objektų buvo Kryžiaus kelio stočių freskų ciklas. Bažnyčioje buvo ordino globėjų Švč. Mergelės Marijos ir šv. Juozapo altoriai. Mūrinis Kauno basųjų karmelitų vienuolyno namas pastatytas XVIII a. 8 deš. pab.–9 deš. pr. Statant vienuolyno pastatą laikytasi ordino reglamentuotų statybos normų. Interjere ir eksterjere stengtasi išlaikyti kuklumą, neatsiejamą nuo vienuolijos narių regulos.

7. Kauno basiesiems karmelitams priklausė žemės, esančios vienuolyno jurisdikijoje ir palivarke (Kačiūniškėse ir Biliūnų kaime). 1716 m. Kačiūniškės palivarką basiesiems karmelitams fundavo Kristupas Ščytas su žmona Ona iš Zavišų. Palivarke vienuolynui priklausė apie 40 valakų žemės, kuri, kaip nurodoma, buvusi pelkėta, molinga, apaugusi retu mišku. Palivarke užsiimta gyvulininkyste. Daugiausia gyvulių laikyta 1830 m. Kačiūniškės palivarke žemės ūkio, gyvulininkystės bei kitus darbus dirbo Biliūnų kaimo gyventojai. Tiriamuoju laikotarpiu šių žmonių

skaičius kito labai nedaug. Suskaičiuojama nuo 47 iki 49 pavaldžių vyriškų revizinių sielų ir nuo 8 iki 11 laisvų vyriškų sielų. Vienuolyno jurizdikoje buvo 12 valakų žemės, taip pat nederlingos, pelkėtos. Tiriamuoju laikotarpiu jurizdikai suskaičiuojama priklausius apie 20–24 laisvų vyriškų revizinių sielų, o 1830 m. dar būta 6 pavaldinių.

8. Nors Kauno basųjų karmelitų konventas savo dydžiu neišsiskyrė iš kitų Lietuvos Šv. Kazimiero provincijos vienuolynų, tačiau XIX a. 3 deš., tapo svarbiu karmelitiškojo mokslo centru. Įkūrus noviciatą Kaune, dalis jaunuolių čia pradėjo vienuolystės kelią. Vienuolija buvo svarbi ir miesto visuomenei. Kauno basieji karmelitai savo sielovada, dvasingumo tradicija, savitumu, įnešė reikšmingą indėlį į religinį ir kultūrinį miesto gyvenimą.

ŠALTINIŲ IR LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Šaltiniai

1.1. Archyviniai šaltiniai

Lietuvos valstybės istorijos archyvas (LVIA)

SA 55 1711 m. rugpjūčio 25 d. Juozo ir Marcibėlės Ozemblovskių fundacija Kauno basiesiems karmelitams, l.1610-1613

F. 694-1-3669 – 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, l. 219–240v.

F. 694-1-3734 – 1828 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, l. 361–387v.

F. 694-1-3776 – 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, l. 424–451v.

F. 694-1-4014 – 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, l. 324–330v.

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius (MAB)

F. 43-24547 – XIX a. 4 deš. Kauno basųjų karmelitų vienuolių tėvų sąrašas.

F. 43-9956 – 1840 m. kovo 7 d. Kauno basųjų karmelitų viršininko E. Kisilevičiaus raportas karmelitų provincijolui S. Čepėnui, kad medus ir alus, gamintas vienuolyne, nebus išnešamas už vienuolyno sienų, l. 1–2.

F. 273-235 – 1779 m. kovo 21 d. Trakų sufragano, Kazimiero Kosakovskio raštas Kauno karmelitų vyresniajam tėvui Faustiniui.

F. 273-237 – 1798 m. sausio 7–18 d. Kauno basųjų karmelitų raportas Romos katalikų dvasinės kolegijos departamentui.

F. 273-241 – 1772 m. Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios inventoriaus aprašymas, l. 13–16.

F. 273-283 – 1842 m. [Vilniaus] basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, l. 1–16.

F. 318-15014 – 1798 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, 16–19.

F. 318-28550 – 1669 m. Kauno, Simno ir Alvito dekanatų parapijų bažnyčių generalinių vizitacijų aktų nuorašų knyga.

Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius (LNMB RS)

PR. 331 – Pamiętnik o kościolach katolickich znajdujących się w Kownie XIX w.

PR. 428 – XVIII a. pab. dvasinis karmelitų vienuolyno dienynas. Brevijorius iš Kauno basųjų karmelitų vienuolyno.

F. 94-1225 – 1727 m. Lenkijos karaliaus ir Lietuvos Didžiojo kunigaikščio Augusto II vardu šaukimas į asesorių teismą Kauno basųjų karmelitų vyresniajam ir kitiems vienuoliams byloje su Kauno miesto magistratu.

F. 130-2202 – 1726 m. sausio 30 d. karaliaus Augusto II fundacijos patvirtinimas Kauno basiesiems karmelitams (vėlesnio laikotarpio nuorašas).

Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas (KAKA)

b. 82 – 1716 m. Šv. Kryžiaus bažnyčios inventorių, l. 313–314

1.2. Publikuoti šaltiniai

1. *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 m.* I dalis. Parengė Darius Antanavičius. Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2017.
2. *Buvusios Kražių kolegijos knygų sąrašas 1803 m.* II dalis. Parengė Darius Antanavičius. Vilnius: Lietuvos literatūros ir tautosakos institutas, 2018.
3. Karmelio kalno Švenčiausios Mergelės Marijos ordino „Pirmykštė Regula“. *Paštuvos Basųjų karmeličių vienuolynas.* Žiūrėta 2018 kovo 29 d. <http://www.karmelites.lt/dvasingumas/regula>
4. *Pergamentų katalogas.* Sudarė Rimantas Jasas. Vilnius: Lietuvos TSR Mokslų akademijos centrinė biblioteka, 1980
5. Regula karmelitańska knygoje Wanat, Józef Benignus OCD. *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975.* Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, 1979.
6. Šv. Jėzaus Teresė Avilietė. *Gyvenimas.* Vertimas į lietuvių kalbą. Kaunas: UAB Judex, 1998.
7. Šv. Jėzaus Teresė Avilietė. *Vienuolynų steigimas.* Vertimas į lietuvių kalbą. Kaunas: Naujasis Amžius, 2004.
8. Šv. Kryžiaus Jonas. *Tamsioji naktis.* Kaunas: Caritas, 1998.
9. *The Collected Works of The St. John of The Cross.* Translated by Kieran Kavanaugh, OCD and Otilio Rodriguez, OCD. Washington, D. C.: Institute of Carmelite Studies, 1991.

10. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m.* Sudarė ir parengė Vytautas Jogėla. Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, Lietuvos istorijos institutas, 2001.

2. Literatūra

1. Almonaitis, Vytenis, Junona Almonaitienė. *Kauno senamiestis*. (Antrasis atnaujintas ir papildytas leidimas). Kaunas: Keliautojo žinynas, 2015.
2. Ariès, Philippe. *Mirties supratimas Vakarų kultūros istorijoje*. Vilnius: Baltos lankos, 1993.
3. *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*. Sudarytojas Liudas Jovaiša. Vilnius: Aidai, 2008.
4. Bieliński, Józef. *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*. T. 1. Kraków: Druk W. L. Anczyna i Spółki, 1899–1900. Internetinė prieiga: <https://polona.pl/item/universytet-wilenski-1579-1831-t-1,NDg3NTQy/4/#info:metadata> [žiūrėta 2018 04 22].
5. Bučinskytė, Ilona. „Kauno miestiečiai ir Lietuvos bernardinų provincijos įkūrimas XVI a. pradžioje“. *Kauno istorijos metraštis* 3 (2002): 233–243.
6. *Česlovo Milošo žemė*. Mokslinė redaktorė ir sudarytoja dr. Nijolė Taluntytė. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007.
7. Flaga, Jerzy. *Bractwa Religine w Rzeczypospolitej w XVII I XVIII wieku*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004.
8. Gasiūnas, Vladas. „Grafikos menas senajame Vilniaus universitete“. *Lietuvos dailės muziejaus metraštis* 5 (2002): 11–25.
9. Janonienė, Rūta. *Bernardinų bažnyčia ir konventas Vilniuje*. Vilnius: Aidai, 2010.
10. Jovaiša, Liudas. „Brolijos“. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos Kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*. Vilnius: Aidai, 2001, 109–128.
11. ———. „Katalikiškoji Reforma“. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai*. Vilnius: Aidai, 2001, 241–259.
12. ———. „Lietuvos vienuolių XVI–XIX a. personalinio ir biografinio pobūdžio šaltiniai“. *Senoji Lietuvos literatūra* 45 (2017): 140–190.
13. Jurgaitis, Robertas. *Nuo bajoriškosios savivaldos iki parlamentarizmo. Vilniaus seimelio veikla 1717–1795 m.* Vilnius: Lietuvos Edukologijos universitetas, Parlamentarizmo istorijos tyrimų centras, 2016.
14. Katilius, Algimantas. „Vilniaus vienuolynai XVIII a. pab. – XX a. pradžioje“. *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* 37 (2013): 131–170.

15. Kamuntavičienė, Vaida. *Kauno benediktinių vienuolyno istorija XVII–XX a. pradžioje*. T. 1. Vilnius: Versus aureus, 2016.
16. ———. „Parapijų prieglaudos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVII a. II p.“. *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* 17 (2000), 59–74.
17. *Kauno architektūra*. Sudarytoja ir mokslinė redaktorė Algė Jankevičienė. Vilnius: Mokslas, 1991.
18. *Kauno Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus arkikatedra bazilika*. Sudarytojos Laima Šinkūnaitė, Rima Valinčiūtė-Varnė. Kaunas: Kauno arkivyskupijos muziejus, 2008.
19. „Kauno šventojo Kryžiaus bažnyčia ir karmelitų vienuolynas“. *Kauno architektūra*. Sudarytoja ir mokslinė redaktorė Algė Jankevičienė. Vilnius: Mokslas, 1991.
20. Kiaupa, Zigmantas. *Kauno istorija. I tomas. Kauno istorija nuo seniausių laikų iki 1655 metų*. Vilnius: Versus aureus, 2010.
21. *Krikščionybės Lietuvoje istorija*. Sudarė Vytautas Ališauskas. Vilnius: Aidai, 2006.
22. Kviklys, Bronius. *Lietuvos bažnyčios*. T. 3. Čikaga: Amerikos lietuvių bibliotekos leidykla, 1983.
23. *Lietuvos vienuolynai. Vadovas*. Sudarė Rūta Janonienė, Dalia Klajumienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998.
24. Nawrot, Dariusz. „Didžioji armija Kaune ir jos apylinkėse 1812 m. birželį“. *Kauno istorijos metraštis* 13 (2013): 73–89.
25. Pacevičius, Arvydas. *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m.* Vilnius: Versus aureus, 2005.
26. Pakarklis, Povilas. *Ekonominė ir teisinė Katalikų Bažnyčios padėtis Lietuvoje (XV–XIX a.)*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1956.
27. Paknys, Mindaugas. *Mirtis LDK kultūroje XVI–XVII a.* Vilnius: Aidai, 2008.
28. Račiūnaitė, Tojana. *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
29. Rusteikienė, Aurelija. „Karmelitų vienuolijos dailė: Švč Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografija istorinėse LDK ribose“. Doktoro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, 2013.
30. Sadurski, Krzysztof. „Dzieje Macieja Lecha i jego rodziny w Latach 1838–1921“. Internetinė prieiga: <http://zeslaniec.pl/54/Sandurski.pdf> [žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.].
31. Seewald, Peter. *Vienuolių gyvenimo mokykla*. Vilnius: Katalikų pasaulio leidiniai, 2015.
32. Skrinskas, Robertas Gedvydas. *Piligrimo vadovas. Po stebuklingas Marijos vietas*. Kaunas: UAB Judex, 1999.

33. Smora. *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*. Wilno: Drukarnia Józefa Zawadzkiego, 1914. Internetinė prieiga: <https://polona.pl/item/wzmianka-o-karmelitach-bosych-w-kownie,NzIzODEzNDg/5/#info:metadata> [žiūrėta 2018 03 14].
34. Streikuvienė, Diana. „Šv. Juozapo kultas Lietuvoje XVI – XIX a.“. *Lietuvos katalikų mokslo akademijos metraštis* 13 (1998): 87–124.
35. Šinkūnaitė, Laima. „Kauno Šventojo Kryžiaus bažnyčia: nereglamentuotas *Via Crucis*“ freskų ciklas“. *Logos* 66 (2011 sausis–kovas): 153–166.
36. Šedbaraitė, Edita. „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“. *Logos* 54 (2008 sausis–kovas): 166–173.
37. ———. „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“. *Logos* 55 (2008 balandis–birželis): 165–178.
38. ———. „Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios skliautų sienų tapybos plastinė raiška ir ikonografija“. *Logos* 56 (2008 liepa–rugsėjis): 145–157.
39. Trimonienė, Rita. *Mikroistorija*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2008.
40. Vaišnora, Juozas MIC. *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Romas: Lietuvos katalikų mokslo akademijos leidinys, 1958.
41. Valančius, Motiejus. *Pastabos sau pačiam. Iš lenkiškosios vyskupo Motiejau rašliavos sulasę ir savo pastabų pridėliojo doc. J. Tumas*. Vilnius: baltos lankos, 1996.
42. Vasiliauskiene, Aušra. *Kauno benediktinių vienuolyno ansamblio meninė savastis*, T. 2. Vilnius: Versus aureus, 2016.
43. Varsackytė, Rasa. „XVIII a. Kauno benediktinių vienuolyno kasdienybės etiudai“. *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*. Sudarė Liudas Jovaiša. Vilnius: Aidai, 2008. **PSL**
44. ———. „Juodoji mirtis XVI–XVIII a. Kaune“. *Kauno istorijos metraštis* 12 (2012): 25–35.
45. ———. „Kauno miesto ir bažnyčios kultūrų sąveika XVI a. pabaigoje – XVIII a. pabaigoje“. Doktoro disertacija, Vytauto Didžiojo universitetas, Lietuvos istorijos institutas, 2006.
46. ———. „Tikėjimo vardan: religinės brolijos Kaune XVII–XVIII a.“. *Kauno istorijos metraštis* 7. Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2006): 7–24.
47. Wanat, Józef Benignus OCD. *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*. Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów Bosych, 1979.
48. Žirgulis, Rimantas. „Kėdainių karmelitų vienuolija XVIII a.–XIX a. I trečdalyje“. Diplominis darbas, Vilniaus universitetas, vadovas Stanislovas Pamerneckis. Kėdainiai, 1993.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno kunigų, vienuolių ir klierikų biogramos

Kauno basųjų karmelitų vienuolių-kunigų, vienuolių-brolių ir klierikų sąrašas pateikiamas stengiantis laikytis chronologinės tvarkos, atsižvelgiant į tai, kada asmuo gyveno vienuolyne. Vis dėlto, dėl informacijos stokos ne visų vienuolių tarnavimo konvente metus pavyko nustatyti. Šioje biograminėje lentelėje paryškintu šriftu yra nurodomas asmens vienuolinis vardas (nepilnas) bei jo pavardė. Tokį pasirinkimą nulėmė tai, kad absoliučioje daugumoje šaltinių basieji karmelitai yra taip įvardijami. Pavyzdžiui, šaltiniuose sutinkame kunigą Samuelį Čepaną, kurio krikšto vardas Motiejus, o pilnas vienuolinis vardas – t. šv. Kunigundos Samuelis. Taip pat reikėtų pažymėti, kad žinome tik nedidelės dalies Kauno basųjų karmelitų pilnus vienuolinius vardus. Kai kurie šie vardai pateikiami J. B. Wanato knygoje „Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975“ ir tik ypač retais atvejais jas randame vizitacijose.⁴⁹¹ Skliausteliuose pateikiamos vienuolių pavardės originalo kalba (lenkiškos pavardės nesunormintos pagal dabartines lenkų kabos taisykles.). Archyvinių fondų duomenys ir istoriografija, kurioje rasta informacijos apie vienuolius, pateikiama nuorodose. Kartais šaltiniuose informacija apie vienuolius skiriasi, tad nesutapimai taip pat nurodomi nuorodose.

1. **Tėvas (toliau t.) šv. Juozapo Kristupas**⁴⁹² (O. Krzysztof od św Józefa), nurodoma, kad šis vienuolis 1772 m. perkėlė basųjų karmelitų rezidenciją prie Šv. Kryžiaus bažnyčios.⁴⁹³

2. Kunigas **Faustinas Horainas** (o. Faustyn od św Aleksandra, Jan Horain,), XVIII a. 8 deš. vid. buvo Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vyresnioju.⁴⁹⁴ F. Horainas 1769–1772 m. buvo Vilniaus Šv. Teresės vienuolyno prioru⁴⁹⁵ bei tris kartus (1772–1775 m.; 1784–1784 m.; 1791–1793 m.) ėjo Lietuvos Šv. Kazimiero basųjų karmelitų provincijos vadovo (provincijolo) pareigas⁴⁹⁶. Yra žinoma, kad 1790 m. jis buvo vikaru Gudagojo vienuolyne.⁴⁹⁷

⁴⁹¹ Kauno basųjų karmelitų vienuolių tėvų sąrašas, MAB, f. 43 24547, l. 1.

⁴⁹² Šiuo atveju žinomas tik vienuolinis asmens vardas.

⁴⁹³ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 535.

⁴⁹⁴ Motiejus Valančius, *Pastabos sau pačiam*, 147.

⁴⁹⁵ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 297.

⁴⁹⁶ *Ibid.*, 84.

⁴⁹⁷ *Ibid.*, 572.

3. Kunigas **Kornelijus Mirskis** (Korneli Mirski, Korneliusz od św Benona), gimė apie 1756 m., į vienuolyną įstojo apie 1771 m. Mokėsi filosofijos ir teologijos, vienuolynuose ėjo skirtingas pareigas.⁴⁹⁸ Minima, kad 1798 m. buvo Kauno basųjų karmelitų vienuolyno viršininku. Kornelijus Mirskis tris kartus buvo provincijolu (Šv. Kazimiero provincijos): 1793–1796 m.; 1799–1802 m. bei 1805–1808 m.⁴⁹⁹

4. Kunigas **Rapolas Kiežkauskis** (Rafał Kierzkowski), (O. Rafał Eustachy od św Michała, Maciej Kieszkowski), gimė apie 1721 m. Į vienuolyną įstojo apie 1748 m. 27 metus buvo viršininku skirtinguose vienuolynuose.⁵⁰⁰ 1766–1767 m. bei 1772 – 1775 m. buvo Vilniaus Šv. Teresės vienuolyno prioru, o 1775–1778 m. provincijolu.⁵⁰¹ Minima, kad 1798 m. buvo Kauno basųjų karmelitų vienuolyno emeritu.

5. Kunigas **Rudolfas Kazlauskas** (Rudolf Kozłowski), gimė apie 1732. Į vienuolyną įstojo apie 1747 m. Buvo nuodėmklausiu, kapelionu ir 6 metus ėjo vikaro pareigas. Nurodoma, kad 1798 m. buvo nuodėmklausiu Kauno basųjų karmelitų vienuolyne.⁵⁰²

6. Kunigas **Eliziejus Piadzevičius** (Elizej Piadzewicz), gimė apie 1750 m. Į vienuolyną įstojo apie 1767 m. 7 metus buvo pamokslininku, 13 metų buvo vienuolyno viršininku įvairiuose vienuolynuose. Nurodoma, kad 1798 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyne buvo nuodėmklausiu.⁵⁰³

7. Kunigas **Stanislovas Rutkauskas** (Stanisław Rutkowski), gimė apie 1744 m. Į vienuolyną įstojo apie 1772 m. 1798 m. buvo Kauno basųjų karmelitų vienuolyno pamokslininku.⁵⁰⁴

8. Brolis pasaulietis **Leonardas Vilkevičius** (Leonard Wilkiewicz), gimė apie 1740 m. 1798 m. tvarkė Kauno vienuolyno palivarko reikalus, buvo palivarko ekonomu.⁵⁰⁵

9. Brolis pasaulietis **Dominykas** (Dominik), gimė apie 1770, vienuolyne tarnauti pradėjo apie 1793 m. 1798 m. buvo kalviu Kauno vienuolyne.⁵⁰⁶

10. Kunigas **Kasijus Dubrauskas** (Kasjan Dubrowski), (O. Kasjan od Jezusa, Mateusz Dubrawski), gimė apie 1756 m. 1791–1811(?) m. gyveno Gudagojo vienuolyne.⁵⁰⁷ 1808–

⁴⁹⁸ 1798 m. sausio 7 – 18 d. Kauno basųjų karmelitų raportas Romos katalikų dvasinės kolegijos departamentui, MAB, f. 273-237, l. 1.

⁴⁹⁹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 84.

⁵⁰⁰ 1798 m. Kauno basųjų karmelitų raportas Romos katalikų dvasinės kolegijos departamentui, MAB, f. 273-237, l. 1.

⁵⁰¹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 84.

⁵⁰² 1798 m. sausio 7 – 18 d. Kauno basųjų karmelitų raportas Romos katalikų dvasinės kolegijos departamentui, MAB, f. 273-237, l. 1.

⁵⁰³ Ibid.

⁵⁰⁴ Ibid.

⁵⁰⁵ Ibid.

⁵⁰⁶ Ibid..

⁵⁰⁷ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 572.

1811(?) m. buvo prioru Vilniaus Šv. Teresės vienuolyne.⁵⁰⁸ 1816 m. vadovavo Kauno vienuolynui.⁵⁰⁹

11. Kunigas **Motiejus Cibulskis** (Mateusz Cybulski), gimė apie 1754 m. Į vienuolyną įstojo 1776 m., kunigu buvo nuo 1780 m. 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyne buvo paprioriu. Vienuolyne ėjo pareigas nuo 1801 m.⁵¹⁰

12. Kunigas **Martynas Stražas** (Marcin Straż), gimė 1781 m., iš Lietuvos, bajoriškos kilmės. Nuo 1795 m. iki 1801 m. mokėsi Berezvečiuje pas brolius bazilijonus, o 1801 m. įstojo į basųjų karmelitų ordiną Glubokoje. Nuo 1809 m. užėmė įvairias pareigas skirtinguose basųjų karmelitų vienuolynuose. Vėliau gyveno Kaune, Vilniuje, Antalieptėje, Pinske, o nuo 1847 m. Podolės Kamenece.⁵¹¹

13. Brolis **Vladislovas Kierevičius** (Władysław Kierewicz), gimė apie 1749 m. Į vienuolyną įstojo 1769 m. Nurodoma, 1818 m. Kauno vienuolyne ėjo prokuratoriaus pareigas.⁵¹²

14. Brolis **Lukas Areimavičius** (Łukasz Areimowicz), gimė apie 1757. Yra žinoma, kad 1816 m. Kauno vienuolyne buvo zakristijonu.⁵¹³

15. **Mauricijus Pčickis** (Maurycy Pczycki), (O. Maurycy od Św. Ducha, Stanisław Pczycki), gimė apie 1770 m., kilęs iš Minsko gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1784 m. iki 1792 m. mokėsi Berezvečiuje ir Polocke. 1792 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos, Vilniaus universitete – raižybos. Po noviciato baigimo ir mokslų, nuo 1798 m. iki 1826 m. buvo pamokslininku Vilniuje, noviciato magistru Glubokoje, 3 metus definitoriumi, 6 metus prioru Kaune, ten pat (Kaune) 3 metus noviciato magistru, diskretu, o nuo 1826 m. buvo prioru Vilniaus Aušros Vartų vienuolyne. Minima, kad 1813 m. buvo prioru Vilniaus Šv. Teresės vienuolyne.⁵¹⁴ Nurodoma, kad 1806–1808 m. jis studijavo raižybą pas Izidorių Veisą.⁵¹⁵ M. Pčickis raižė vienuolių ir pasauliečių portretus, religinius paveikslėlius („Angelai“, „Arkangelas Gabrielius“), stebuklingųjų Marijos paveikslų kopijas (Aušros Vartų, Žirovicų), emblemines kompozicijas („Šventojo Dvasia“).⁵¹⁶ M. Pčickis ilgus metus buvo Vilniaus Šv. Teresės vienuolyno prioru (1832–1844 m.).⁵¹⁷ Jis mirė 1844 m.⁵¹⁸

⁵⁰⁸ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 298.

⁵⁰⁹ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 7.

⁵¹⁰ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 330.

⁵¹¹ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 7.

⁵¹² 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 330.

⁵¹³ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 7.

⁵¹⁴ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 573.

⁵¹⁵ Vladas Gasiūnas, „Grafikos menas senajame Vilniaus universitete“, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, T. 5, (Vilnius: AB Vilspa, 2002), 11.

⁵¹⁶ Račiūnaitė, *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*, 140.

⁵¹⁷ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 298.

⁵¹⁸ Gasiūnas, *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, T. 5, 11.

16. Kunigas **Silvestras Vilčinskis** (Sylwester Wilczyński), gimė apie 1783 m. Į vienuolyną įstojo apie 1801 m., nuo 1805 m. buvo kunigu. Vienuolyne ėjo pareigas nuo 1816 m. 1818 m. Kauno vienuolyne nurodomas kaip pamokslininkas.⁵¹⁹

17. Kunigas **Aleksandras Jankauskas** (Alexander Jankowski), (O. Aleksander od św. Brokarda), gimė apie 1780/1781 m., lietuvis, bajoriškos kilmės. Nuo 1798 m. iki 1803 m., mokėsi dominikonų mokykloje. 1803 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1809 m. iki 1814 m. buvo pamokslininku Vilniuje, nuo 1814 m. iki 1817 m. buvo lotynų kalbos profesoriumi Glubokoje, nuo 1817 m. buvo pamokslininku Kaune. 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolių surašyme vis dar nurodytas kaip pamokslininkas.⁵²⁰

18. Brolis **Antanas Vonkielevičius** (Antoni Wonkielewicz), gimė apie 1763 m. Į vienuolyną įstojo apie 1818 m. Nurodoma, kad Kauno vienuolyne buvo ekonomu.⁵²¹

19. Kunigas **Bazilijus Vojničius** (Bazyli Woynicz), gimė apie 1793 m., lietuvis⁵²², kilęs iš Minsko gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1807 m. iki 1812 m. ėjo į pijorų mokyklą Lužki mieste. 1812 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Po noviciato baigimo, nuo 1820 m. buvo noviciato vicemagistru bei pamokslininku Kaune, vėliau pamokslininku ir diskretu Senajame Medile. Nuo 1832 m. gyveno Glubokoje.⁵²³

20. Brolis **Paulius Ramanauskas** (Paweł Romanowski), gimė apie 1780 m., lietuvis⁵²⁴, kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Mokėsi namuose ir vienuolyne skaitymo, rašymo bei skaičiavimo. 1809 m. įstojo į vienuolyną Gardine. Po noviciato užbaigimo Glubokoje buvo ekonomu Gudagojyje⁵²⁵, vėliau zakristijonu Kaune⁵²⁶. Nuo 1826 m. buvo prokuratoriumi Kaune⁵²⁷. Minima, kad 1842 m. buvo zakristijono padėjėju Vilniuje.⁵²⁸

21. Brolis **Justinas Baličius** (Justyn Balicz), gimė apie 1796 m., lietuvis, bajoriškos kilmės. Skaityti ir rašyti mokėsi namuose. 1819 m. įstojo į vienuolyną Kaune ir čia ėjo zakristijono pareigas.⁵²⁹

⁵¹⁹ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 330.

⁵²⁰ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 236v–237.

⁵²¹ 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 330.

⁵²² 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 236v–237.

⁵²³ 1842 m. basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273–283, l. 6v–7

⁵²⁴ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 236v–237

⁵²⁵ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vizitacijoje nurodoma, kad Paulius Ramanauskas buvo prokuratoriumi Gudagojyje.

1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 236v–237.

⁵²⁶ 1842 m. basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273–283, l. 13v–14.

⁵²⁷ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 236v–237.

⁵²⁸ 1842 m. basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273–283, l. 13v–14.

⁵²⁹ 1820 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 236v–237

22. Brolis **Benediktas Žielinskis** (Benedykt Zieliński), gimė apie 1768 m., lietuvis, bajoriškos kilmės. Skaityti ir rašyti mokėsi namie. 1820 m. įstojo į vienuolyną Kaune.⁵³⁰

23. Kunigas **Vladislovas Kazakevičius** (Władysław Kozakiewicz), (Władysław od św. Eliasza), gimė apie 1769 m., baltarusis, bajoriškos kilmės. Nuo 1783 m. iki 1788 m. ėjo į mokyklą Zabelose (w Zabialach). 1788 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1795 m. iki 1827 m. užėmė įvairias pareigas, buvo pamokslininku Senajame Medile, Vilniuje, noviciato magistru, profesoriumi Glubokoje, prioru Antalieptėje, karmeličių pamokslininku ir nuodėmklausiu Vilniuje, vėliau definitoriumi ir teologijos profesoriumi ten pat, prioru Gardine, viršininku Gudagojyje.⁵³¹ 1822 m. nurodomas kaip Gudagojo vienuolyno definitorius.⁵³² 1823–1826 m. buvo prioru Vilniaus Šv. Teresės vienuolyne.⁵³³ 1828 m. nurodoma, kad buvo Kauno vienuolyno prioru. 1815–1818 m. buvo deputatu paviato teisme⁵³⁴.

24. Kunigas **Boguslavas Šišlo** (Bogusław Szyszło), gimė apie 1797 m., lietuvis⁵³⁵, kilęs iš Minsko gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1811 m. iki 1814 m. ėjo į mokyklą Berezvečiuje. 1814 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos, Vilniaus universitete – teologijos matematikos-fizikos, chemijos⁵³⁶ ir išlaikė egzaminą⁵³⁷. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1823 m. iki 1826 m. buvo filosofijos profesoriumi Gardine. Nuo 1826 m. iki 1829 m. buvo filosofijos profesoriumi Kaune. Vėliau ten pat (Kaune) buvo prioru, definitoriumi ir pamokslininku.⁵³⁸ Minima, kad 1842 m. buvo diskretu ir pamokslininku ten pat (Kaune).⁵³⁹ Istoriografijoje nurodoma, kas 1862 m. iš Glubokos vienuolyno persikėlė į Podolės Kamenecą.⁵⁴⁰

25. **Aleksas Bartusevičius** (Aleksy Bartoszewicz), nurodoma, kad 1826 m. Kaune buvo filosofijos profesoriumi.⁵⁴¹

26. Kunigas **Liudvikas Garbauskis** (Ludwik Garbowski), gimė apie 1769 m., kilęs iš Polesės, bajoriškos kilmės. Nuo 1780 m. iki 1787 m. ėjo į mokyklą Pastovyje. 1787 m. įstojo į Vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos, Vilniaus universitete išlaikė

⁵³⁰ 1820 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3669, l. 236v–237.

⁵³¹ 1828 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 384v–385.

⁵³² Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 573.

⁵³³ Ibid., 298.

⁵³⁴ 1828 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 384v–385.

⁵³⁵ 1830 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 446v–447.

⁵³⁶ 1830 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacijoje nurodoma, kad Boguslavas Šišlo Vilniaus universitete mokėsi ir chemijos (1830 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 445v–446).

⁵³⁷ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273–283, l. 7v–8

⁵³⁸ 1830 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 446v–447.

⁵³⁹ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273–283, l. 7v–8.

⁵⁴⁰ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 469.

⁵⁴¹ Smora, *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*, 7.

moralinės teologijos egzaminą. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1793 m. iki 1827 m. užėmė įvairias pareigas. Buvo pamokslininku Gardine, moralinės teologijos profesoriumi Antalieptėje, paprioriu, prioru ir prokuratoriumi tame pačiame vienuolyne. Definitoriumi ir viršininku Pavilnio vienuolyne. Nuo 1826 m. buvo definitoriumi Kaune. 1828 m. nurodoma, kad gyvena Kaune.

27. Kunigas **Telesforas Reutas** (Telesfor Reutt), gimė apie 1796 m., lietuvis⁵⁴², kilęs iš Minsko gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1812 metų iki 1816 metų ėjo į mokyklą Polocke. 1816 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1823 m. buvo pamokslininku ir mokytoju⁵⁴³ Kaune, po to paprioriu ir pamokslininku ten pat ir Gardine. Minima, kad 1842 m. gyveno Glubokoje⁵⁴⁴.

28. Kunigas **Bernardas Piontkauskis** (Bernard Piątkowski), gimė 1799 m., lietuvis, bajoriškos kilmės. Nuo 1809 m. iki 1814 m. ėjo į mokyklą. 1815 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi filosofijos, o Vilniaus universitete fizikos, matematikos, chemijos ir teologijos. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1824 m. iki 1826 m. buvo pamokslininku Kaune. 1828 m. minimas kaip filosofijos profesorius.⁵⁴⁵

29. Brolis **Elijas Kazakevičius** (Elijusz Kozakiewicz), gimė apie 1769 m., baltarusis, bajoriškos kilmės. Mokėsi namie. 1827 m. įstojo į vienuolyną Kaune. 1828 m. nurodoma, kad buvo vartininku.⁵⁴⁶

30. Kunigas **Korsinas Ivanauskas** (Korzyn Iwanowicz), gimė apie 1805 m., lietuvis⁵⁴⁷, kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1819 m. iki 1822 ėjo į mokyklą Troškūnuose. 1822 m. įstojo į vienuolyną Kaune. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos.⁵⁴⁸ Buvo išsiųstas filosofijos mokslams į Gardiną.⁵⁴⁹ Po noviciato ir mokslų baigimo, nuo 1833 m. buvo pamokslininku Vilniuje. Minima, kad 1842 m. gyveno Kaune.⁵⁵⁰

31. Kunigas **Konstantinas Karpavičius** (Konstanty Karpowicz), gimė apie 1807 m., lietuvis⁵⁵¹, kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1818 m. iki 1822 m. ėjo į mokyklą Barūnuose. 1823 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne klausė filosofijos ir teologijos dalykų.⁵⁵² 1826 m. pradžioje, noviciato laikotarpiu, buvo perkeltas į Kauną.⁵⁵³ Po noviciato ir

⁵⁴² 1828 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 384v–385.

⁵⁴³ 1828 m. Kauno basijų karmelitų vizitacijoje nurodoma, kad Telesforas Reutas buvo ir mokytojas. (1828 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 384v–385).

⁵⁴⁴ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 8v–9.

⁵⁴⁵ 1828 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 384v–385.

⁵⁴⁶ Ibid., l. 385v–386.

⁵⁴⁷ 1828 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 385v–386.

⁵⁴⁸ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273 283, l. 10v–11.

⁵⁴⁹ 1828 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 385v–386.

⁵⁵⁰ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273 283, l. 10v–11.

⁵⁵¹ 1828 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 385v–386.

⁵⁵² 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273 283, l. 10v–11.

mokslių baigimo nuo 1832 m. buvo ten pat (Glubokoje). Vėliau gyveno Kaune. Minima, kad 1842 m. Glubokoje buvo zakristijonu.⁵⁵⁴

32. Kunigas **Leonardas Skurnauskis** (Leonard Skurnowski), gimė apie 1805 m., lietuvis, bajoriškos kilmės. Nuo 1817 m. iki 1822 m. ėjo į mokyklą Kaune. 1823 m. įstojo į vienuolyną Kaune. Minima, kad 1826 m. ėmė žemesniuosius mokslus, nuo 1826 m. Kaune mokėsi filosofijos.⁵⁵⁵

33. Kunigas **Ambraziejus Sinkevičius** (Ambrozy Sienkiewicz), gimė apie 1807 m., lietuvis, bajoriškos kilmės. Nuo 1819 m. iki 1829 m. ėjo į mokyklą Kaune. 1829 m. įstojo į vienuolyną Kaune. Po noviciato baigimo Kaune mokėsi filosofijos.⁵⁵⁶

34. Kunigas **Feliksas Rumševičius** (Felix Rumszewicz), gimė apie 1804 m., žemaitis⁵⁵⁷, kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1818/1819 m. iki 1823 m. ėjo į mokyklą Raseiniuose. 1825 m. įstojo į vienuolyną Kaune. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1832 m. iki 1835 m. buvo pamokslininku, o nuo 1839 m. – pamokslininku Gardine.⁵⁵⁸

35. **Benediktas Hutarovičius** (Benedikt Hutarowicz), gimė 1804 m., kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1814 m. iki 1819 m. ėjo į mokyklą Barūnuose ir Vilniuje. 1825 m. įstojo į vienuolyną Kaune. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos. Po noviciato ir mokslų baigimo pats mokėsi filosofijos, vėliau teologijos Vilniuje. Minima, kad 1842 m. buvo besiruošiantis įšventinimui Glubokoje.⁵⁵⁹

36. Kunigas **Samuelis Čepanas** (Samuel Czepan), (O. Samuel od św Kingi, Maciej Czepan), gimė apie 1785 m., lietuvis, bajoriškos kilmės. Nuo 1798 m. iki 1802 m. mokėsi mokykloje Kaltinėnuose. 1803 m. įstojo į vienuolyną. Vienuolinius mokslus išėjo Berezvečiuje, Vilniaus universitete klausė matematikos, fizikos ir prigimtinės teisės kursus. Po mokslų baigimo, 1811 m. buvo pamokslininku, filosofijos profesoriumi, provincijos definitoriumi ir provincijolu. Nurodoma, kad 1830 m. buvo Kauno basijų karmelitų vienuolyno prioru. Užėmė pareigas Kauno teisme.⁵⁶⁰ Ilgametis Šv. Kazimiero provincijos vadovas (provincijolas) XIX a. 3–5 deš.⁵⁶¹

37. Kunigas **Vaitiekus Počickis** (Woyciech Poczycki), gimė apie 1765 m., lietuvis, bajoriškos kilmės. Nuo 1782 m. iki 1789 m. mokėsi Polocke. 1792 m. įstojo į vienuolyną

⁵⁵³ 1828 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 385v–386.

⁵⁵⁴ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 10v–11.

⁵⁵⁵ 1828 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3734, l. 385v–386.

⁵⁵⁶ Ibid.

⁵⁵⁷ Ibid.

⁵⁵⁸ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 10v–11.

⁵⁵⁹ Ibid., l. 12v–13.

⁵⁶⁰ 1830 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 445v–446.

⁵⁶¹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 84-85.

Glubokoje. Mokėsi lotynų, rusų, vokiečių kalbų. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos bei prancūzų kalbos. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1796 m. buvo filosofijos ir rusų bei lotynų kalbų profesoriumi, noviciato magistru, definitoriumi ir teologijos profesoriumi taip pat prioru ir provincijolu, o 1830 m. buvo paminėtas kaip provincijos definitorius.⁵⁶²

38. Kunigas **Karolis Menčinskis**, (Karol Męczynski), gimė 1785 m., rusėnas⁵⁶³, kilęs iš Minsko gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1800/1802 m. iki 1806 m. ėjo į mokyklą Pastovyje (w Powstawach). 1806 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje, kur mokėsi filosofijos ir teologijos. Vilniaus universitete išlaikė teologijos egzaminą. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1814 m. buvo teologijos profesoriumi, pamokslininku ir diskretu Vilniuje, pamokslininku ir diskretu Gardine ir Glubokoje, vėliau paprioriu ir diskretu Senajame Medile, prioru Gardine, paprioriu ir pamokslininku Kaune, po to pamokslininku Glubokoje. Nuo 1836 m. gyveno Berdičeve.⁵⁶⁴

39. Kunigas **Zacharijas Gierickis** (Zacharyasz Gieryck), gimė apie 1768 m., varmietis, bajoriškos kilmės. Nuo 1781 m. iki 1786 m. ėjo į mokyklą Rešliuje(?). 1786 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos, Vilniaus universitete išlaikė teologijos egzaminą. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1792 m. buvo filosofijos ir teologijos profesoriumi, definitoriumi ir prioru, noviciato magistru. Nurodoma, kad 1830 m. gyveno Kaune.⁵⁶⁵

40. Kunigas **Matas Lukoševičius** (Maciej Łukaszewicz), (O. Maciej od Św. Jana od Krzyża) gimė apie 1774/1775 m., lietuvis⁵⁶⁶, kilęs iš Augustavo vaivadijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1792 m. iki 1796 m. ėjo į mokyklą Marijampolėje⁵⁶⁷. 1796 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje, po noviciato ir mokslų užbaigimo nuo 1804 m. buvo pamokslininku Antalieptėje, Senajame Medile.⁵⁶⁸ 1817–1821 m. gyveno Gudagojyje.⁵⁶⁹ Vėliau buvo paprioriu Gardine, gyveno Pašaminėje, Antalieptėje, Kaune ir Vilniuje. Minima, kad 1842 m. buvo Kaune.⁵⁷⁰

41. Kunigas **Liucijus Babinovičius**, (Lucyan Babinowicz), gimė apie 1798 m., rusėnas, bajoriškos kilmės. Nuo 1808 m. iki 1811 m. namuose mokėsi klasikinių mokslų. 1811 m.

⁵⁶² 1830 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 445v–446.

⁵⁶³ Ibid.

⁵⁶⁴ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 6v–7.

⁵⁶⁵ 1830 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 445v–446.

⁵⁶⁶ Ibid.

⁵⁶⁷ 1830 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacijoje nurodoma, kad Motiejus Lukoševičius lankė mokyklą Pastovyje (1830 m. Kauno basijų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 445v–446), o 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąraše mokymosi vieta nurodoma Marijampolė (1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273 283, l. 5v–6).

⁵⁶⁸ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 5v–6.

⁵⁶⁹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 573.

⁵⁷⁰ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273 283, l. 5v–6.

įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1827 m. buvo pamokslininku Gardine. 1830 m. gyveno Kaune.⁵⁷¹

42. Brolis **Hilarijus Doviatas** (Hilary Dowiat), gimė apie 1810 m., žemaitis, bajoriškos kilmės. Skaityti, rašyti, skaičiuoti mokėsi namuose. 1829 m. įstojo į vienuolyną. Po išmėginimo laikotarpio priimtas (Refektaryusza) pareigoms Kaune.⁵⁷²

43. Brolis **Joakimas Zybartas** (Joachim Zybort), gimė apie 1803 m., žemaitis, bajoriškos kilmės. Nuo 1820 m. iki 1824 m. ėjo į mokyklą Telšiuose ir mokėsi vienuolinių mokslų. 1829 m. įstojo į vienuolyną bandomajam laikotarpiui užimdamas zakristijono pareigas.⁵⁷³

44. Kunigas **Mykolas Danilevičius** (Michał Danilewicz), (Michał od św. Hieronima) gimė apie 1782 m., kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1798 m. iki 1803 metų ėjo į mokyklą Vilniuje. 1803 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne klausė teologijos ir filosofijos dalykų. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1811 m. buvo pamokslininku Gudagojo vienuolyne, pakeitė vienuolyno viršininką ir pamokslininką Pašaminėje, buvo paprioriu Antalieptėje. Nuo 1832 m. buvo paprioriu Aušros Vartų vienuolyne Vilniuje. Nuo 1841 m. buvo paprioriu Kaune.⁵⁷⁴ Vienas iš paskutiniųjų basųjų karmelitų, gyvenusių Kauno vienuolyne.⁵⁷⁵

45. Kunigas **Eusebijus Kisilevičius** (Eusebiusz Kisilewicz), gimė 1798 m., kilęs iš Minsko gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1813 m. iki 1817 m. ėjo į mokyklą Pastovyje (W Postawach). 1818 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi teologijos ir filosofijos, o po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1826 m. 9 metus buvo pamokslininku, diskretu ir zakristijonu Vilniuje. Nuo 1835 m. buvo Kauno vienuolyno prioru. Buvo komisaru Vilniaus konsistorijos reikaluose.⁵⁷⁶

46. Kunigas **Vaclovas Šablinskis** (Wacław Szablinski), gimė apie 1785 m., kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1800 m. iki 1805 m. ėjo į mokyklą. 1806 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne klausė filosofijos ir teologijos dalykų. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1814 m. ėjo parapijines pareigas Antalieptėje. Buvo pamokslininku Senajame Medile, noviciato vicemagistu Glubokoje, kuratu bei pamokslininku Pašaminėje. Nuo 1838 m. buvo paprioriu Kaune, o nuo 1842 m. buvo tose pareigose Vilniuje.⁵⁷⁷

47. Kunigas **Andriejus Lukoševičius** (Andrzej Łukaszewicz), gimė apie 1804 m., kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1822 m. iki 1825 m. ėjo į mokyklą Vilniuje.

⁵⁷¹ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 446v–447.

⁵⁷² Ibid.

⁵⁷³ 1830 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 3776, l. 446v–447.

⁵⁷⁴ 1842 m. basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 5v–6.

⁵⁷⁵ Motiejus Valančius, *Pastabos sau pačiam*, 147.

⁵⁷⁶ 1842 m. basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 3v–4.

⁵⁷⁷ Ibid., 4v–5.

1825 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1835 m. iki 1838 m. buvo pamokslininku Kaune. Minima, kad 1842 m. gyveno Gardine.⁵⁷⁸

48. Kunigas **Bartolomėjus Bridickis** (Bartłomiej Brydycki), (Bartłomiej od bł. Władysław y Gielniowa, Maciej Brydycki), gimė apie 1805 m., kilęs iš Augustavo vaivadijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1819 iki 1822 metų ėjo į mokyklą Dotnuvoje. 1822 m. įstojo į vienuolyną Kaune. Vienuolyne mokėsi filosofijos, 1828–1831 m.⁵⁷⁹ Vilniaus universitete matematikos-fizikos mokslų ir teologijos, kurios gavo daktaro laipsnį. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1829 m. buvo teologijos profesoriumi Vilniuje, vėliau teologijos ir filosofijos profesoriumi Glubokoje.⁵⁸⁰ Nuo 1835 m. buvo prioru Glubokoje.⁵⁸¹ 1862 m. išvyko ir Podolės Kamenecą.⁵⁸²

49. Kunigas **Telesforas Kazlauskas** (Telesfor Kozłowski; Telesfor od św Andrzeja, Florin Kozłowski), gimė apie 1795 m., kilęs iš Voluinės gubernijos, bajoriško kilmės. Nuo 1802 m. iki 1810 m. ėjo į vienuolyną Žytomyrė. 1810 m. įstojo į vienuolyną Višnice, po noviciato mokslų nuo 1817 m. 6 metus buvo parapijos kuratu ir pamokslininku Višnice. Ten pat 3 metus buvo noviciato magistru ir 6 metus prioru Višnicos vienuolyne. Nuo 1835 m. buvo Kauno vienuolyno prioru.⁵⁸³

50. Kunigas **Dionizas Daugėla** (Dyonizy Daugiałło), gimė apie 1768 m., kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriško kilmės. Nuo 1791 m. iki 1795 m. ėjo į mokyklą. 1801 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi teologijos. Po noviciato ir mokslų baigimo, nuo 1808 m. buvo pamokslininku ir kuratu Pašaminėje, noviciato vicemagistru Glubokoje, paprioriu Senajame Medile, Kaune ir Vilniuje. Nuo 1835 m. buvo nuodėmklausiu pas Vilniaus karmelites. Minima, kad 1842 m. buvo Glubokoje.⁵⁸⁴

51. Kunigas **Jonas Vilčinskis** (Jan Wilczyński), gimė apie 1797 m., kilęs iš Augustavo vaivadijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1809 m. iki 1812 m. ėjo į mokyklą Seinuose. 1816 m. įstojo į vienuolyną Glubokoje. Vienuolyne mokėsi teologijos. Po noviciato ir mokslų baigimo, nuo 1823 m. buvo pamokslininku Antalieptėje ir Glubokoje. Minima, kad 1842 m. buvo zakristijonu Kaune.⁵⁸⁵

52. Kunigas **Primas Seinovičius** (Prymus Sejnowicz), kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1807 m. iki 1820 m. ėjo į mokyklą Jonavoje. 1820 m. įstojo į vienuolyną

⁵⁷⁸ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 10v–11.

⁵⁷⁹ Józef Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579-1831)* T.1 (Kraków: Druk W. L. Anczyna i Spółki, 1899-1900), 127.

⁵⁸⁰ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 3v–4.

⁵⁸¹ Krzysztof Sadurski, „Dzieje Macieja Lecha i jego rodziny w Latach 1838–1921“. Internetinė prieiga: <http://zeslaniec.pl/54/Sandurski.pdf>. [žiūrėta 2018 m. kovo 28 d.].

⁵⁸² Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 469.

⁵⁸³ 1842 m. basijų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 3v.

⁵⁸⁴ Ibid., l. 6v–7.

⁵⁸⁵ Ibid., l. 8v–9.

Kaune. Po noviciato ir mokslų baigimo, nuo 1832 m. buvo pamokslininku Gardine. Nuo 1836 m. gyveno Glubokoje.⁵⁸⁶

53. Kunigas **Justinas Jančičius (Justyn Janczyc?)**, gimė apie 1801 m., kilęs iš Augustavo vaivadijos, bajoriškos kilmės. 1822 m. įstojo į vienuolyną Kaune. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1830 m. buvo pamokslininku ir noviciato vicemagistru Glubokoje. Nuo 1833 m. buvo pamokslininku Gardine.⁵⁸⁷

54. Kunigas **Adrianas Sinkevičius (Adryyan Sienkiewicz)**, gimė apie 1805 m., kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1818 iki 1822 m. ėjo į mokyklą Kaune. 1822 m. įstojo į vienuolyną Kaune. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos, 1828–1831m.⁵⁸⁸ Vilniaus universitete mokėsi teologijos, gavo kandidato laipsnį. Po noviciato ir mokslų baigimo nuo 1830 m. buvo teologijos mokytoju Vilniuje, nuo 1835 m. buvo pamokslininku ir diskretu Glubokoje. Nuo 1838 m. buvo pamokslininku Vilniuje.⁵⁸⁹

55. Kunigas **Antanas Bartusevičius (Antoni Bartuszewicz)**, (O. Antonu od św Augustyna), gimė apie 1797 m., kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Nuo 1815 m. iki 1819 m. ėjo į mokyklą Kaune. 1822 m. įstojo į vienuolyną Kaune. Vienuolyne mokėsi filosofijos ir teologijos.⁵⁹⁰ Po noviciato ir mokslų baigimo, 1829–1832 m. buvo pamokslininku Gudagojyje.⁵⁹¹ Nuo 1833 m. buvo noviciato vicemagistru Glubokoje. Minima, kad 1842 m. ir toliau gyveno Glubokoje.⁵⁹²

56. Brolis **Aleksas Barancevičius (Alexy Barancewicz)**, gimė 1824 m., kilęs iš Vilniaus gubernijos, bajoriškos kilmės. Namų mokymo. 1841 m. buvo Kaune.⁵⁹³

57. **Vincentas Dimša**, paskutinis Kauno basųjų karmelitų vienuolyne iki 1845 m. gyvenęs vienuolis. Mirė 1845 m.⁵⁹⁴

⁵⁸⁶ 1842 m. basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 9v–10.

⁵⁸⁷ Ibid.

⁵⁸⁸ Bieliński, *Uniwersytet Wileński (1579–1831)*, 132.

⁵⁸⁹ 1842 m. basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 9v–10.

⁵⁹⁰ Ibid.

⁵⁹¹ Wanat, *Zakon karmelitów bosych w Polsce. Klasztory karmelitów i karmelitanek bosych 1605–1975*, 573.

⁵⁹² 1842 m. basųjų karmelitų vienuolių sąrašai, MAB, f. 273-283, l. 9v–10.

⁵⁹³ Ibid., l. 14v–15.

⁵⁹⁴ Valančius, *Pastabos sau pačiam*, 147.

Priedas Nr. 2 1818 m. Kauno basųjų karmelitų vienuolyno vizitacija

Lietuvos valstybės istorijos archyvas, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 324-330v.

[324] Wizyta klasztoru Świętokrzyskiego gubernij litewsko-wileńskiej powiatu y dekanatu kowieńskiego z roku 1818.

Odpowiedzi na punkta z konsystorza duchownego rzymskokatolickiego wileńskiego roku 1818 przysłane xx: wizytatorami do uskutecznienia generalney wizyty klasztorow za prawidło służące.

Ad 1mum. Klasztor Święto Krzyski zakonu karmelitow bosych, reguły pierwszej karmelitańskiej, od błogosławionego Alberta patryarchy Jerozolimskiego pisaney, a od papieża Innocentego IV potwierdzoney. Od lat 42 kosztem y staraniem tegoż zakonu na dwa piętra w figurze litery H w długości 36 sążni wymurowany, dachówką pokryty w powiecie y parafij kowieńskiej na [324 v] przedmieściu Kowna, od stacyi pocztowey y parafialnego kościoła o półtory wiorsty położony, od miasta gubernskiego Wilna mil 14.

Ad 2dum. Kościół przy tym klasztorze w figurze krzyżowej murowany, zewnątrz dostatecznie opatrzony, facyata tylko y wieże nieukończone. Wewnątrz zaś prócz wielkiego ołtarza wszystko przez wóynę 1812go roku zniszczonem zostało. Dopiero się zdezelowanym klasztorem reperuje. Parafij zaś, ani żadnych attynencyi jey właściwych przy tem kościele niema.

Ad 3cium. Do tego klasztoru należy folwark funduszowy Kaczaniszki⁵⁹⁵ zwany o mil dwie od klasztoru w powiecie rosieńskim y juryzdyka z gruntami tuż przy klasztorze. Na juryzdyce klasztorney, podług ostaniey rewizyi, znayduie się płci męzkiey dusz wolnych 20. Gruntu mniej urodzaynego z drobnym lasem y błotami włok 12. Jezior niema. W folwarku zaś funduszowym kaczaniszkach dusz poddanych skazką zaiętych 47, wolnych dusz 8. Gruntu nie mierzonego glejowato-piasczytego z wygorzałym lasem y błotami włok do 30. [325] Jezior niema. Powinność inwentarzowa włościan folwarku Kaczaniszek z włoki w tydzień 3 dni męczyźnie y tyleż kobiecie jść na pańszczyznę. Z półwłocza w połowie tyle, w równeyże proporcji w poranki zimowe odbywać młódkbę w folwarku y strożówkę, jako też na zapotrzebowanie klasztoru być gotowym do ryb łowienia na zatoce rzeki Niewiaży. Juryzdyczanie Święto Krzyscy według inwentarza za plac y mieszkanie z każdego domu wnoszą na rok po sześć rubli klasztorowi y w rok trzy dni męczyzna, y dni 9 kobita stawa do roboty w polu.

Summy legacyine y dorobkowe są następne.

Legacyjne pewne	Srebrem
-----------------	---------

⁵⁹⁵ Kačiūniškės dvaras – buvęs dvaras Kačiūniškėse, Kauno rajone, dešiniajame Nevėžio krante.

	Rubli	Kop.
1sza. Roku 1775 marca lokowana na powiecie wiłkomirskim u JW. [325v] Morykoniego, byłego podstarosty wileńskiego, na 6stym procencie z ewikcyą na dobrach Poniemuniu ⁵⁹⁶ Elgietyszkach ⁵⁹⁷ y Łokupianach ⁵⁹⁸ , procent dochodzi.	22 500	
2ga. Roku 1778 marca 19 dnia lokowana w powiecie wiłkomirskim u W. Mikołaja Kościółkowskiego na procencie siódmym. Ewikcyą na dobrach jego Polepie zwanych oparta. Procent od roku 1817 marca 19 dnia dotąd niedochodzi. Proceder nierozpoczęty.	4500	10
3cia. Roku 1766 oktobra 16 dnia na obligacye zapisana przez W. Zygmunta Szymkowskiego podsędka kowieńskiego, y zabezpieczona na majątku tegoż Szmkowskiego ⁵⁹⁹ Mikuliszki ⁶⁰⁰ zwanym w powiecie kowieńskim położonym, na procencie trzecim. Od roku 1812 aż do tąd procent niedochodzi. Proceder nierozpoczęty.	1200	
[326] 4ta. Roku 1771 februarij 6 dnia od JW. Szczytowej Kasztelanowej Witebskiej na obligacye zapisana, a w roku 1791 aprila 23 dnia na procent siódmy pożyczona JW. Ignacemu Zabiełłowi marszałkowi kowieńskiemu. Ewikcyą na dobrach jego Łabunowo ⁶⁰¹ w powiecie kowieńskim położonych oparta. Od roku 1816 aż dotąd 6 tylko procent dochodzi.	4500	
5ta. Roku 1742 septembra 18 dnia od W. Goreckiego na obligacye zapisana, a roku 1813 aprila 23 dnia na siódmym procencie lokował klasztor tą summę u JWW. Morykonich w powiecie Wiłkomirskim z ewikcyą na majątkach ich dziedzicznych. Od Roku 1816 aż dotąd szósty tylko procent dochodzi. Pod procederem.	3600	

⁵⁹⁶ Panemunis – miestelis Rokiškio rajone, į šiaurės vakarus nuo Rokiškio, prie Nemunėlio upės.

⁵⁹⁷ Tikslios vietos rasti nepavyko.

⁵⁹⁸ Laukupėnai – kaimas Rokiškio rajone, į vakarus nuo Rokiškio.

⁵⁹⁹ Turėtų būti Szymkowskiego.

⁶⁰⁰ Mikoliškiai – kaimas Kauno rajone, netoli Karmėlavos.

⁶⁰¹ Labūnava – kaimas Kėdainių rajone, į pietvakarius nuo Kėdainių, kairiajame Nevėžio krante.

6ta. Od W. Jana Szymonowicza na obligacye zapisana, a w roku 1713 junij [326v] 24 dnia kahale żydow kiedyanskich lokowana. O którą summę jako też y procenta od lat 23 zaległe proceder w ziemstwie rosieńskim.	759	90
---	-----	----

Dorobkowe pewne	Srebrem	
	Rubli	Kop.
1sza. Roku 1809 junij 24 dnia lokowana w powiecie kowieńskim u W. Józefa Chłopickiego 6 prezydenta ziem[skiego]. Ewikcyja na maiętności jego Wędziagoła ⁶⁰² zwaney oparta. Procent dochodzi.	1200	
2ga. Lokowana dawniej na maiętności Waluńcach ⁶⁰³ w powiecie Upitskim leżącey dziedzictwa JWW. Midlotona y Huby. Zaś od roku 1811 na maiętności Dauszagole ⁶⁰⁴ oparta. Od której to summy siódmy procent opłaca dzisieyszy dziedzic Gotlib Brantt. Pod procederem.	858	

	Srebrem	
	Rubli	Kop.
1sza. Roku 1795 junij 9 dnia lokowana w powiecie rosieńskim u W Józefa [327] Rodziewicza na procencie 7mym z ewikcyą na maiętności Krożach ⁶⁰⁵ . Procent zaś od roku 1808 aż dotąd niedochodzi, proceder o to w sądzie grodzkim rosieńskim.	1800	

⁶⁰² Vandziogala – miestelis Kauno rajone, į šiaurę nuo Kauno.

⁶⁰³ Tikslios vietos rasti nepavyko.

⁶⁰⁴ Daukšiogala – kaimas Pasvalio rajone. Nijolė Taluntytė, „Geotoponiminė apibrėžtis“, *Česlovo Milošo žemė*, mokslinė redaktorė ir sudarytoja dr. Nijolė Taluntytė (Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2007), 12.

⁶⁰⁵ Kražiai – miestelis Kelmės rajone, į vakarus nuo Kelmės.

2ga. Roku 1801 septembra 29 dnia lokowana w powiecie kowieńskim u W. Wincentego Szukszty prezidenta ziemskiego kowieńskiego na procencie siódmym. Ewikcyja na maiętności jego Feodorowe oparta. Od roku zaś 1810 aż dotąd procent niedochodzi. Proceder o to w ziem[stwie] wileńskim.	300	
3cia. Roku 1802 junij 24 dnia lokowana w powiecie Kowieńskim u W. Ignacego Zawiszy prezydenta granicznego kowieńskiego na procencie 7mym. Ewikcyja na maiętności jego Kujanach ⁶⁰⁶ oparta. Procent od roku 1809 aż dotąd niedochodzi, proceder o to w sądzie ziem[skim] Wileńskim.	600	
4ta. Roku 1806 junij 20 dnia lokowana w powiecie Brasławskim u JWW. Tadeusza y Anny Mirskich na procencie 7mym z ewikcyą na wszelkich ich maiątkach dziedzicznych opartą. Procent od roku 1809 aż dotąd niedochodzi. Proceder o to w ziemstwie wileńskim.	300	
[327v] 5ta. Roku 1807 marca 19 dnia lokowana w powiecie rosieńskim u JW. graffa Jerzego Zabiełły na procencie 7mym z ewikcyą na maiętności jego Czerwony Dwór ⁶⁰⁷ zwany opartą. Procent od roku 1810 aż dotąd niedochodzi. Proceder o to ziemstwie wileńskim.	3000	
Oguł wszystkich summ legacyinyh y dorobkowych	47818	
W tey ilości pewnych	38358	10
Pod procederem	9459	90

Klasztor ten żadney annuaty, ani też pensyi od nikogo niepobiera. Miał przychodu rocznego od 1 januarij 1818 roku aż do ostatniego decembra tegoż roku jak następuje.

	Srebrem	
	Rubli	Kop.
Z procentów od summ legacyinyh y dorobkowych	2068	
[328] Z arend, karczmy Święto Krzyżskiej y Kaczaniżskiej	180	

⁶⁰⁶ Kujėnai – kaimas šiaurinėje Kėdainių rajono dalyje, į šiaurės rytus nuo Šventybrasčio.

⁶⁰⁷ Raudondvaris – kaimas Kauno rajone, šalia Nemuno ir Nevėžio santakos.

Z wyprzedaży produktów ekonomicznych	313	10
Z dochodu kościelnego	72	5
Ogół rocznego dochodu	2633	15

Ten że klasztor od 1 januarij 1818 roku do ostatniego decembra tegoż roku wydatkował jak następuje.

	Srebrem	
	Rubli	Kop.
Na opłatą skarbowych podatków y wszelkich powinności ziemskich	135	1/2
Na ulepszenie gospodarki przy klasztorze y w folwarku Kaczaniżkach	242	
Za mięso, ryby świeże y wędle, krajowe y zagraniczne	154	5
Za воск, loy, swice y lampy do kościoła	149	3
Za wino, oliwę, oley, sól, mydło, kawę, cukier, korrzenie różne y żelazo do fabryki	275	25
Za miód przaśny y pilny y wódkę cukrową tak dla zakonników jako też dla przyięcia gości	84	3
[328v] Za sukno, płotno, obówie dla xięży, sług y czeladzi	212	1
Na jurgielta; ekonomom, namiestnikowi, szafarzowi, furmanowi, kucharzowi, parobkom, ochmistrzyni y gospodyniom, organistemu, zakrystyanowi	289	50
Doktorowi chyrurgowi y aptece	51	50
Na reperacyą kościoła y klasztoru, y erekcyą dalszych budynków przy klasztorze y na juryzdyce przez wóynę w roku 1812m zdezelowanych	1215	15
Za wszelkie naczynia y sprzęty ekonomiczne, tudzież kredensowe kuchenne, browarne y ich poprawę	35	
Na drogę xiężom wysyłanym do innych klasztorów pocztę, lak, papier	20	5
Na procedera prawne	153	50
Jałmużny kwestarzom y ubogim	22	11
Ogół rocznego wydatku	3038	28 1/2

Ad 4tum. Obligacją tego klasztoru jest, że w dni tygodnie y miesiące wolą samych, że fundatorów rozłożone [329] odprawie w rok mszy funduszowych śpiewanych 112, czytanych 782, anniwersarzów 18. W ogule mszy 902.

Na szpital y szkołę parafijalną klasztor ten funduszu niema. Zasila atoli licznych ubogich y już w tem celu jest szpital wybudowany, y w nim utrzymuie płci oboiey ubogich sześciu.

Ad 5tam.

Zakrystya kościoła tegoż klasztoru

Ornatów solenych białych ze wszelkimi rekwizytami	4
Ditto ditto czerwonych	2
Ditto ditto zielony	1
Ditto ditto fioletowy	1
Ornatów białych z dalmatykami y innemi rekwizytami	2
Ditto żałobny ditto ditto	1
Ornatów ferialnych białych bez dalmatyk	11
Ditto ditto czerwonych	5
Ditto ditto zielonych	3
Ditto ditto fioletowych	2
Ditto ditto żałobnych	4
Kapa solenna biała	1
Ditto ferialna biała	1
Ditto ditto fioletowa	1
W ogule ornatów	36
Dalmatyk	6
Kap	3

[329v] Bielizna kościelna

Alb holenderskich	2
Ditto tkackich	9
Komża rąbkowa	1
Ditto holenderskich	2
Komeżek tkackich	6
Towalni tkackich	6
Ręcznikow do lawaterza	2
Ręcznikow do ołtarza	8
Korporałów	46
Purifikaterzów	50

Argenterya y inne sprzęty kościelne

Monstrancy srebrnych wyzłacanych	2
Pacyfikałów srebrnych wyzłacanych	2
Puszek do komunikantów srebrnych wyzłacanych	2
Kielichów z patenami srebrnych wyzłacanych	8
Ampulek z tacką srebrnych para	1
Trybularz z łódką srebrny	1
Szata srebrna na obrazie N. Panny nadpsuta przez wóynę	1
Ołtarzyk processjonalny z szatą mosiężną pobielaną	1
Bryllantów żadnych niema	
Krucifix cynowy	1
Lichtarzow cynowych rozmaitey wielkości	32
Kropielnica cynowa	1
Lawaterz cynowy	1
[330] Ampulek cynowych z łackami par	2
Dzwonów średniej wielkości	2

Ad 6tum. Kościół ten acz nie jest parafijalny (jak się wyżej rzekło) na mocy atoli licznych przywilejow od Stolicy Apostolskiej, a mianowicie od Benedykta XIII zakonowi karmelitańskiemu nadanych, prócz mszy spiewanych y czytanych w tem kościele za fundatorów w dni powszedne, nad to bywa co niedziela summa spiewana z kazaniem, w dni zaś uroczyste nabożeństwo solenne z kazaniami, processyami y nieszporem, jako też z szczegulniejszym przywilejem temu zakonowi, miewa się w tem kościele co środa y sobota wotywa. Dotych y tym podobnych nabożeństw zawsze towarzyszy naygorętsza proźba do pana zastępów, za panującego dziś monarchę y całą jego familją.

Ad 7mum. Imie y nazwisko przełożonego klasztoru Maurycy Pczycki wieku lat 48, powołania 27, kapłaństwa 24, urzędu rok 2. Podprzeorzy Mateusz Cybulski wieku lat 64, powołania 42, kapłaństwa 38, urzędu rok 17. Kaznodzieja Sylwester Wilczyński wieku lat 35, powołania 17, kapłaństwa 13, obowiązku rok 2. Kaznodzieja drugi Alexander Jankowski wieku lat 37, powołania 17, kapłaństwa 13, obowiązku rok 2gi. Prokurator Brat Władysław Kierewicz wieku lat 69, powołania 49, obowiązku 21 rok. Szafarz Antoni Wonkielewicz tercyarz wieku lat 55, powołania y obowiązku rok 1szy.

[330v] Ad 8um. Klasztor zdezelowany przez wóynę 1812 roku nie jest dziś w stanie utrzymywania studyów. Po należytej atoli erekcyi ma być nowicyat wprowadzony y liczba kapłanów do dawania nauk powiększona.

Od zniszczenia wojennego pozostał w klasztorze następnie księgi.

	Exemplarzy
Ksiąg pisma świętego różnych autorów	11
Expositorów pisma świętego	44
Ksiąg duchownych	52
Kaznodziejów	31
Teologów	23
Nowo nabytych w tem roku ksiągi różnych	20
Grecko-łacińska Biblia świeżo do biblioteki. Ofiarowana p[rzez] dobrodzieja w katalogu zapisanego	1
W Ogule ksiąg różnych exemplarzy	200
Sztuk	318

Takową wizytę z poruczenia rzymskokatolickiego wileńskiego konsystorza dnia 21 decembra 1818 roku za N. 1733. mnie danego na miejscu sprawdziwszy podpisuję. Dnia 26 januaryi mę[sia]ca roku 1819 Dd. Wyzitator kanonik *xiqdz Franciszek Sidorowicz dziekan emerita altarisista kowienski* [vizitatorius pasirašo savo ranka – past. R.J.].